

EVİN TURİZM İNŞAAT ve YAYINCILIK

Ticaret Limited Şirketi Adına Sahibi
Mücait Aytas

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Şoreş Erdoğan

HUKUK MÜŞAVİRİ

Av. Ayşen Terkan

YAZIŞMA ADRESİ

Atatürk Bulvarı Emlak Bankası Apt.

B Blok No: 146 Kat: 7 Daire: 28

Aksaray - İSTANBUL

Tel: 513 63 25 - 514 07 32 Fax: 513 63 26

TEMSİLCİLİKLER

DİYARBAKIR

Kurt İsmail Paşa 3. sok. Aydınlar Apt

A Girişi Zemin Kat No: 1

Tel-Fax: (0 412) 221 99 93

Ofis - DİYARBAKIR

ANKARA

Atatürk Bulvarı 105 / 701

Tel-Fax: (0 312) 417 10 22

Kızılay - ANKARA

ALMANYA

Postfach: 13181, 42045

Wuppertal/ALMANYA

Tel: 0 (202) 305 338

Fax: 0 (202) 306 917

ABONE KOŞULLARI

Altı Aylık: 300.000 TL Yıllık: 600.000 TL

Avrupa: 60 DM ABD: 40 \$

Avusturalya: 45 Avusturalya Doları

İLAN TARİFESİ

Arka Kapak: 24.000.000.-TL

İç Kapak: 20.000.000.-TL

İç Sayfalar: 14.000.000.-TL

Yarım Sayfa: 8.000.000.-TL

1/4 Sayfa: 5.000.000.-TL

Baskı: Serler Matbaası

Tel: 0 (212) 880 40 75

Gürpınar / İSTANBUL

Ön kapak resmi: Arif Sevinç

Arka kapak resmi: Willy Pogany

İçindekiler

DENG'den SUNU..... 1

OLAYLAR ve GÖRÜŞLER

Toplum rotasını belirledi:

Aydınlık Bir Türkiye

Celal Özgür..... 2-8

Türk Burjuvazisinin Sistemi

Kurtarma Arayışı

Hasan Diyar..... 9-15

"Terör gerekçe gösterilerek Kürtler

yokedilmek isteniyor"

Yavuz Koçoğlu..... 16-19

Barış süreçleri de savaş gibidir!..

Baran Funderman..... 20-22

Günümüzde Avrupalı bir gazeteci

gözüyle Kürtler

Hüseyin Kızılocak..... 23-27

ARAŞTIRMA-İNCELEME-BELGE

Newroz'un Tarihi ve Mitolojik Yönü

Tori..... 28-32

Çomar Bölükbaşı Ayaklanması ve

Çomar Ağıtları-1

A. Haydar Avcı..... 33-38

Kızılbaz Kürtlerin İnancında

Ermeni Unsurları-2

Matti MOOSA..... 39-48

DENG'den Sunu

Merhaba!

Dergimizin 40'ncı sayısı ile yeniden birlikteyiz.

Egemenler cephesinde yaşanan çok yönlü kriz, Susurluk kazasının yarattığı deşifirasyonla paniğe dönüştü ve giderek derinleşti. Kürt sorununda yıllardan beri izlenen askeri çözüm yöntemi, devleti devlet olmaktan çıkarıp ülkeyi çetelerin boy ölçüştüğü, racon kestiği bir alana çevirdi; bu durum ortaya çıkınca bütün toplum kesimlerinde ciddi bir duyarlılık oluştu. Düne kadar sistemden yana çıkan, rejimin kirinden beslenen Türkiye burjuvazisi bile "Bu böyle gitmez!" diyerek, savaşın durdurulması, demokratik siyasal seçeneklerin önünün açılması ve bir toplumsal uzlaşma zemini yaratılması için görüş ve düşüncelerini bir raporla kamuoyuna sundu. Kirli ilişkiler ve cinayetler ağının gelip kendisine dayanmasıyla köşeye sıkışan ordu ise, toplumsal ve siyasal muhalefete yaptığı gibi büyük burjuvazinin temsilcisi konumundaki TUSİAD'da çatı ve onları ihanetle suçladı. Kamuoyunun, aydınlık yarınlara ve demokratik Türkiye istemini "Sürekli Aydınlık için Bir Dakika Karanlık" eyleminde olduğu gibi yığınsal bir şekilde ortaya koyması, mafya çete-devlet ilişkisini unutmaması egemenleri ürküttü ve yeni arayışlara itti.

Laik ve antilaiklik 'gerilimi' bu aşamada halkın gündemine sokuldu. Kürt halkını baskı cenderesi içinde tutmak, ilerici, demokrat, devrimci kesimleri susturmak için yıllar boyu dinci-gerici çevreleri devlet olanaklarıyla besleyip büyütenler, birden bire bu dönemde mi dinsel gericiliğin farkına vardılar? Üstelik Türkiye Cumhuriyeti gerçekten laik bir devlet midir? Vatandaşın nasıl ibadet edeceğine, nasıl giyineceğine, hatta imamların nasıl vaaz vereceğine kendisi karar vermiyor mu? Yetmişbini aşan imam kadrosunun maaşını devlet ödemiyor mu? Açık ki, Türkiye laik bir devlet değil, yaşanan gerilim ise sunidir, zorlamadır. Amaç, gerilimi tırmandırarak yeni baskı tedbirlerini hayata geçirmektir. Olayın illerici-gerici, laik-antilaik biçiminde ortaya konması ve Kürt halkının mücadelesinin bastırılmasıyla ilgilidir. İşin özü, Ordu, Susurluk'la açığa çıkan çete ilişkilerinin kendisine dayanmasından, muhalefetten ve Kürtler'den rahatsızdır. Bu çevreleri bir an önce etkisiz kılmak, susturmak istemektedir. Bunu din devleti isteyenlere karşı bir girişim gibi göstermek işine gelmektedir. Nitekim, son günlerde yaşanan gelişmeler bu niyeti açıkça ortaya koymuştur. Basına ve kamuoyuna yansıyan MGK ve Ordu kaynaklı talimatlar, raporlar bunu göstermektedir. 28 şubat tarihli MGK toplantısıyla hükümete verilen 20 maddelik muhtıranın 18 maddesi, temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması ve Kürt halkının mücadelesinin bastırılmasıyla ilgilidir. Bu durumu Refah Partisi de bilmektedir. Ancak O, muhalefetleyen yığınlara verdiği sözü hükümet olunca unuttuğu için başka gerekçelere sarılmakta ve gerilimden yararlanmaya çalışmaktadır. Bu yüzden çağdışı görüntülere, şeriatçı girişimlere karşı çıkanları toptancı bir yaklaşımla ibadete, inananlara, başörtüsüne karşı gibi göstererek muhalefeti susturmaya ve kitle desteğini korumaya çalışmaktadır. RP'nin tutumu bu yönüyle çelişkili gibi görülmekte ve MGK'nın istemiyle çakışmaktadır.

Son günlerde halkın gündemini saptıran darbe tartışmaları RP açısından olduğu kadar, diğer partiler açısından da ibret verici bir tablo oluşturmuştur. Siyasal partiler darbe girişimlerine karşı açık bir duruş sergilememekte, aksine hükümeti devirmede tanklardan medet ummaktadırlar. Öyle görünüyorki, konjonktürel gelişmelere bağlı olarak yeni bir "demokrasi ayarı" yapılmakta ve askerler ülke yönetiminde zaten var olan etkinliklerini biraz daha arttırarak, parlamento üstü konumlarını güçlendirmektedirler. Elbette ki bu durum devam edegelen darbe hukukunun derinleşerek geçerli hale gelmesidir.

Dergimizin 40'ıncı sayısının ilk sayfalarında, mevcut süreci irdeleyen "Aydınlık Bir Türkiye" yazısını yazarımız Celal Özgür kaleme aldı. Yazıda Susurluk sonrası gelişmeler irdelenerek, yaşanan gerilimin, soygun ve cinayet üzerine kurulu hukuk dışı devlet yapılanması ile bu yapıdan kurtulmak isteyen demokrasi ve barış güçleri arasındaki mücadeleden kaynaklandığı ifade edilmektedir. Bunu izleyen yazıda ise yazarımız Hasan Diyar kamuoyunda ilgi uyandıran TUSİAD Raporu'nu değerlendirmekte ve Türk burjuvazisinin sistemi kurtarma arayışına yönelmesinin nedenlerine ışık tutmaktadır. Bu sayımızda DBP Genel Başkan Yardımcısı Yavuz Koçoğlu'nun Hollanda'nın Amsterdam kentinde "Kürt sorununun siyasal demokratik çözümü" konulu konferansta yapmış olduğu konuşmayı da okurlarımızın ilgisine sunuyoruz.

Baran Funderman ise yazısında barış ve savaş süreçlerini değerlendirerek, şoven ve savaş kışkırtıcısı çevrelerin barış ve demokrasi güçlerine karşı geliştirdikleri şiddet ve provokasyonları irdelemekte ve Cezayir Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda yaşanan gizli silahlı örgütlerin etkinliklerini kamuoyunun dikkatine sunmaktadır. Hüseyin Kızıloca ise, Kürt sorununun ülke dışında nasıl görüldüğünü, Danimarka'nın en yüksek tirajlı gazetesi POLİTİKEN'den çevirdiği değerlendirmelerden aktarmaktadır. Bu sayımızda ayrıca Tori'nin "Newrozun Tarihi ve Mitolojik Yönü" üzerine yaptığı inceleme ile, A. Haydar Avcı'nın "Çomar Bölük-başı Ayaklanması ve Çomar Ağrıları" adlı yazısının ilk bölümünü ve geçmiş sayımızdan devam eden Matti Moos'un kaleme aldığı "Kızılbaş Kürtlerin İnancında Ermeni Unsurları" adlı yazıları da bulacaksınız.

Binlerce yıldır söndürülemeyen Newroz ateşlerinde, umudunu tazeleyerek yeni bir Newroz'u daha karıştırmaya hazırlanıyor halkımız; derin acılara ve düşmana inat. Tüm Ortadoğu halklarının Newroz Bayramı'nı kutluyor, gelecek Newroz'ların barış ve demokrasinin egemen olduğu bir ortamda kutlanması dileğini, azim ve ısrarımızı yineliyoruz.

Toplum rotasını belirledi:

Aydınlık

Bu koşullarda bile 'demokrasinin balans ayarını' yapmak, sisteme istediği çeki düzeni vermek varken, fiili bir askeri darbe, sistem bakımından acaba ne kadar gerçekçi? Askeri müdahale dozunun bugünkünden fazlasının, ters tepeceğinden kuşku duyulmamalı. Üstelik sisteme bu koşullarda bile balans ayarı yapılıyor ve esasen de tehdit olarak öne sürülen Refah hizaya getiriliyorsa daha ileri bir adımın ideolojik gerekçeler bakımından ayakları havada kalmaz mı? Siyasal gerçekçilik açısından askeri bir darbe, Refah'ın ve bir bütün olarak islami hareketin bilinen tutumunu radikalleştirerek beklenmedik ataklara kalkışması durumunda söz konusu olabilir belki. Ancak Refah'ın sistemle bütünleşen yanının onun sistem karşıtı tutumundan ağır bastığı düşünülürse, bu olasılığın pek güçlü olmadığı görülür.

Bir Türkiye

Celal Özgür

Yakın geçmişi 24 Aralık 1995 Erken Genel Seçimi'ne uzanan sistem krizi, yeni dönemde ortaya çıkan bulgu ve gelişmelerle tepe noktasına doğru hızla yaklaşıyor. Bir yanda, görevi bu başını alıp giden krizin hızını kesmek olan taraf, öte yanda ise tepe noktasından sonra ülkeyi doğal gelişme rayına oturtma amacını güden taraf olmak üzere, hemen hemen bütün toplum geleceğe yön vermek amacıyla vargüciyle ağırlığını koyma çabasında. Siyasal gelişmelerin doğasından kaynaklanan; toplumsal kesimlerin iradelerini etkileyen ve önceden varlığı kestirilmeyen etkenlerin çokluğu yaşanan kriz için de söz konusu. Belirgin ana gelişme doğrultusuna rağmen sözü edilen nedenlerden dolayı yakın gelecekle ilgili çok kesin belirle-

melerde bulunmak oldukça güç.

Bir kez daha belirtelim; Türkiye yakın tarihinde en güçlü yönetime DYP-SHP, devamla DYP-CHP koalisyon döneminde sahip oldu. Ülkenin temel iki farklı siyasal eğiliminin bir araya getirildiği bu süreç egemenler bakımından görece de olsa istikrarlı bir yönetimi ifade ediyordu. Ülke dışından gelen baskı ve uyarıları "sosyal demokrat" kanatla bloke etme oyununun büyük bir başarı ile sergilendiği bu döneme rağmen, sonunda ülke bir erken genel seçimde kurtuluşu arar oldu. Erken genel seçim sonrasında ortaya çıkan tabloyu ise hep birlikte yaşadık.

Kısa bir Anayol hükümet denemesinden sonra gündeme gelen Refahyol hükümeti

ise, bu sistemin içine düştüğü trajik açmazın boyutlarını apaçık ortaya koyuyordu.

Rol gereği sahnede giyilen kostümler sayılmazsa aslında hepsinin aynı pisliğe bulaştığı, bütün gürültü ve şamatanın hangi partinin bu soygundan ne kadar pay alacağı ile ilgili olduğu görülüyordu. O DYP ki, bütün seçim kozlarını Refah tehdidine dayandırmış ve kendisini sistemin sigortası olarak lanse etmişti. Ama ne oldu? Bu partinin lideri, Yüce Divan'a, bir başka deyişle adalete teslim olmak yerine ülke için en büyük tehdit ve tehlike saydığı Erbakan'a teslim olmayı tercih etti. DYP ve onun lideri Çiller, Refahla hükümet kurmakla -ki Türk siyasal yaşamında bu tavırlar yeni değil.- bu ülkedeki egemen siyasal anlayışın ne denli ilkesiz, çirkef ve ahlaktan uzak olduğunu gösterdi. Bu gerçeği bir de Refah kanadı, koalisyonun bir ayağı olmakla doğruladı. DYP ve onun türevi siyasete vurarak beslenen Refah'ın gelip durduğu yer DYP koalisyonu oldu. Bu toplumun sisteme yönelik tepkisi, Refah sayesinde Çiller'i bataktan kurtaran can simidine dönüştü. Refah'ın bütün muhalif söylemlerinin ve siyasal ilkelerinin bir kaç aylık iktidar nimetleri karşısında satılabilir türden olduğu bu gelişme ile ortaya çıktı.

Tek bir Refah-DYP bağlamında yaşanan ilişkiler bile Türkiye'nin içine düştüğü karanlık tabloyu açıklamaya yetiyor.

Hatırlayalım, dün Refah sayesinde Çiller hakkında yolsuzluk dosyaları açılmıştı, bu gün Refah'ın desteği ile kapandı bu dosyalar. Çiller Refah'ın oyları ile Yüce Divan'dan en azından şimdilik kurtuldu. Elbet biz biliyorduk, ancak, bu yönetme ge-

Susurluk kazasından sonra, ışığa yakalanmış hamam böcekleri misali, soygun ve suç ortaklığı temelinde oluşan egemen cephede tam bir panik başladı. Bir yanda kimi düzen siyasileri aynı cepheden başkalarına vurmak için bunu kullanmak isterken, ama aynı zamanda bu karanlık ilişkilerin bir ucu kendilerine de ulaştığı için yerlerinde duruyor ya da olayı kullanabilecekleri sınırda tutmaya çalışıyorlardı. Bir zirve topladılar, baktılar hepsi işin içinde, sessizce çekilip gittiler.

Toplum ise Susurluk şokuyla kendine geldi ve karanlık ilişkilerin izini sürmeye başladı.

leneğinin siyasal ve ahlaki değerlerden yoksun olduğu bininci kez ortaya çıkmış oluyor.

Susurluk Kazası: Karanlığı Yaran Işık

Sesi kendisinden başka kimseye ulaşmayan biz demokrasi güçlerinin imdadına bir Hızır gibi yetişti Susurluk olayı. Yaşadığımız onca acı ve sayısız bedelden daha çok iş gördü bu kaza, çünkü suçlular bu kez suç üstünde yakalanmıştı. Türkiye'nin başına çöreklenen bu uğursuz hırsız ve katil sürüsü bir ışığa yakalanmış, tam bu ışık altında iken fotoğrafları çekilmişti. Şimdi bu ülkenin kimlerin elinde ve nasıl bu noktaya getirildiğini dağ başındaki çoban bile görüyor, öğreniyordu. Özellikle son 5-10 yılda her şey çığırından çıkmış, ülke yönetimi tamamen çeteleşmiş ve hukukla en ufak bir ilgisi kalmamıştı. Öyleki artık bu karanlık hukuk dışı işleri kamufle etmenin olanağı kalmamış, hatta buna gerek bile duyulmamıştı. Her gün bu karanlık ilişkiler ağının bir tarafı ortaya dökülüyor, pislik ortalığı kaplıyordu. Bir katil, bir polis müdürü ve bir milletveki-

linin bir arada bulunma cüretkarlığı işte buradan kaynaklanıyordu.

Susurluk kazasından sonra, ışığa yakalanmış hamam böcekleri misali, soygun ve suç ortaklığı temelinde oluşan egemen cephede tam bir panik başladı. Bir yanda kimi düzen siyasileri aynı cepheden başkalarına vurmak için bunu kullanmak isterken, ama aynı zamanda bu karanlık ilişkilerin bir ucu kendilerine de ulaştığı için yerlerinde duruyor ya da olayı kullanabilecekleri sınırda tutmaya çalışıyorlardı. Bir zirve topladılar, baktılar hepsi işin içinde, sessizce çekilip gittiler.

Toplum ise Susurluk şokuyla kendine geldi ve karanlık ilişkilerin izini sürmeye başladı.

Basın, özellikle sistemdeki mafyalaşma eğiliminden rahatsızlık duyan sermaye çevrelerinin desteğiyle, bu olayın üzerine beklenmedik bir şekilde yürüdü. Hatta basının bu tutumunda kimi odakların, özellikle MİT ve ordunun yaktığı yeşil ışığın payının olduğu söyleniyor, olabilir.

Yüzbinlere varan vurucu gü-

Çiller-Ağar ekibi tarafından farklı hesaplarla kullanılsa bile, bu kirli illegal yapılanmanın geçmiş ANAP dahil bütün egemen siyasi çevre ve kurumları kapsıyor. Bu nedenle gelişmeleri salt egemenlerin kendi aralarındaki çatışmalara indirgemek -bu, gerçeğin bir yanı olsa bile- eksik kalır. Susurluk sonrası gelişmeler, temelde soygun ve cinayet üzerine kurulu hukuk dışı devlet yapılanması ile bu yapıdan rahatsız olan, hukuka dayalı demokratik bir devlet ve barış isteyen toplumun çoğunluğu arasındaki mücadele ile ilintilidir. Bundan sonraki gelişmelerin yönünü de bu mücadele belirleyecektir. Bu mücadelenin kimi sonuçlarını ise şimdiden görmek mümkün.

cüyle polis örgütünün ordu dışına başına buyruk bir güce dönüş-
tüğü ve artık Türkiye'de polisin tek başına darbe yapabileceği, bu-
nun da ordu tarafından hazmedil-
mediği söyleniyor. Ordunun, Su-
surluk vesilesiyle bu gücü sindir-
mek ve yıpratmak istediği, bu ne-
denle belirli ölçülerde olayın üze-
rine gidilmesi için yeşil ışık yak-
tığı belirtiliyor.

Gerçek payı olmasına rağmen bu verilerin hiçbirisi tek başına ya-
şanan tabloyu açıklamaya yetmi-
yor.

Bir kere aralarında kimi denge hesapları ve buna dayalı çatışma-
lara rağmen sistemin hiç bir aktö-
rünün yaşanan kirlenmenin ve işlenen suç ve cinayetlerin dışında değil, buna ordu ve MİT de dahildir. Son yıllarda faili meçhul adı altında işlenen binlerce siyasal cinayet, binlerce köyün yakılıp yıkılması ordunun bilgisi dışında gelişebilir miydi? İşlenen siyasal cinayetlerin JİTEM'le bağlantısı hergün yeni verilerle ortaya konuyor.

Diğer yandan Çiller-Ağar eki-
bi tarafından farklı hesaplarla kul-
lanılsa bile, bu kirli illegal yapı-
lanmanın geçmişi ANAP dahil bü-
tün egemen siyasi çevre ve ku-
rumları kapsıyor. Bu nedenle ge-
lişmeleri salt egemenlerin kendi aralarındaki çatışmalara indirge-
mek -bu, gerçeğin bir yanı olsa bi-
le- eksik kalır. Susurluk sonrası gelişmeler, temelde soygun ve ci-
nayet üzerine kurulu hukuk dışı devlet yapılanması ile bu yapıdan rahatsız olan, hukuka dayalı de-
mokratik bir devlet ve barış iste-
yen toplumun çoğunluğu arasın-
daki mücadele ile ilintilidir. Bun-
dan sonraki gelişmelerin yönünü de bu mücadele belirleyecektir.

Bu mücadelenin kimi sonuçla-
rını ise şimdiden görmek müm-
kündür. Diğer etkenlerin yanı sıra, ba-
sının olayın üzerine gitmesinde, geniş yığınların temiz ve aydınlık

bir gelecek isteminin payı büyük. Parlamento'da kurulan Susurluk Komisyonu'nun geçmiştekilerden farklı bir kapsam ve kararlılıkla olayın üzerine gitmesinde yine bu faktörün payı var.

Susurluk Komisyonu'na her gün çok edici bilgiler sunuluyor ve bu bilgiler sayesinde ülkedeki suç örgütlerinin gerçek boyutları biraz daha açığa çıkıyor.

Sürece Denk Düşen TUSİAD Raporu

Mevcut sistemi bir bütün ola-
rak eleştiriye tabi tutarak demok-
ratik açılımlar öneren Türkiye Sa-
nayici ve İş Adamaları Derneği (TUSİAD) raporu toplumda geniş yankılar uyandırdı. Milli Güvenlik Kurulu'nun (MGK) anayasal bir kurum olmaktan çıkarılması, Kürt dili ile eğitim ve yayın, Kürt parti-
si kurma özgürlüğü ile ilgili yön-
leriyle toplumun geniş kesimlerin-
ce ilgi görürken, savaş yanlısı ke-
simlerce de o oranda sert tepki ile karşılandı bu rapor.

Yıllarca sistemi her koşulda destekleyen sermaye çevreleri besledikleri aygıtın kontrolden çı-
kıp kendi geleceklerini de tehdit ettiğini görmeye başladı. Özellikle son yıllarda dizginlerinden boş-
alan şiddet uygulamaları ülkeyi bir bütün olarak dönülmez bir nokt-
aya, bir bataklığa doğru hızla sürü-
yordu. Böylesine akıl dışı bir gidi-
şatin gemiyi tümden batıracağını gören sermaye çevreleri bir süre-
dir bağırırmaya başladı. TUSİAD Raporu, sermayenin bu kötü gidi-
şe karşı bir tepkisi olarak ortaya çıktı.

Yıllar yılı her türlü eleştirinin dışında bir tabu olarak kalmayı başaran askeri çevreler, ilk kez böylesine eleştirilmekten ve hatta konumlarının yeniden tartışılma-
sından son derece rahatsız oldu. TUSİAD Raporu'nu hazırlayanlar, vatan haini ilan edilerek eski tera-

neler tekrarlandı. Bu suçlama tek başına bir gerçeği ortaya koyuyordu; militarist anlayış hızla güven kaybediyor ve arkasındaki desteği yitiriyordu. Bu gelişme 'paşaları' sarstı ve bu nedenle tepkileri de o derece ölçsüz oldu. TÜSİAD gibi bir kurumun temsil ettiği çevreleri bile vatan haini olarak suçlamak tam bir bozgun psikolojisini ifade ediyordu.

Laiklik Elden Gidiyor Demagojisi

Bütün bu gelişmelerden sonra bir anda nereden çıktığı bilinmeyen bir 'şeriat tehlikesi' ortaya kapladı. Önce bir süre, tarih-katlar olayı boy verdi basında ve sonra da ne olduysa, Refah iktidarı, ülkedeki laik düzen için bir tahdit oluverdi bir anda.

Refahlı belediyenin Taksim'de cami yaptırma projesi, kurban derilerinin Türk Hava Kurumu'na verilme kuralının terk edilmek istenmesi, hacıların karayolu ile seyahati ve daha bir dizi uyduruk gerekçeler... Sincan Belediye Başkanı'nın düzenlediği ve İran Büyükelçisi'nin de katıldığı rutin Kudüs Gecesi, 'laiklik tehlikede' kampanyasında bardağı taşıran son damla oldu. Ertesi gün aynı ilçede tanklar sokaklara sürülerek sözüm ona 'demokrasinin balans ayarı' yapıldı.

Oysa işin gerçeği başka. Ne sözü edilen bu olaylar gerçekten bir dinci kalkışma göstergesi, ne de zaten olmayan laik düzen bir tehdit altında. Asıl tehdit altında olan bu ülkede hiç bir kaide kural tanımayan dikta rejimi. Çünkü bu rejimin kirli iç yüzü ve bağlantıları ilk kez bu dönemde büyük ölçüde ortaya serildi. Çünkü bu rejim Susurluk ve ardından TÜSİAD Raporu ile peşpeşe darbeler yedi, bu iki olay bir çok gelişme ve çabadan daha

Taksim'de camiye karşı çıkarken her üniversitenin yanına bir de cami diken kim? Üniversiteler başta olmak üzere bütün devlet kurumlarını dinci kadrolarla dolduran kim? Orta dereceli okullarda din derslerini zorunlu kılan, imam-hatip liselerini bitki gibi yeşerten, askeri operasyonlarda ayetli bildiriler dağıtan kim? Peki kurban derilerini Türk Hava Kurumu'na verme zorunluluğu mu laikliğe aykırı, yoksa herkesin kurban derisini dilediğine vermesi mi?

çok sistemi sarsarak onu tehdit etti.

Tabii, bu çürümüş sistemin, toplumun demokrasi ve barış istemlerinin tehditi altında olduğunu söylemek, sorunu böyle koymak beylerin hesabına uygun düşmüyor. Onun için biraz daha aktüel ve belki hem iç hem dış kamuoyunda tutabilecek suni şeriat tehditleri yaratılıyor. Dünyada köktendinciliğin yarattığı tahribatların canlı örneklerinin yaşandığı bir dönemde bu tez biraz daha önem kazanıyor.

Ve bu noktada laiklik teranesi ortaya atılıyor. Gerçekte ise Türkiye'de laiklik denen bir olay yok, dikta rejiminin büründüğü bir zırh var, laiklik ise bu zırhın

adı. Dikta rejimi tehdit altında denilmeyeceğine göre, laiklik tehlike altında deniliyor ve bu safsata ile kamuoyu kazanılmaya çalışılıyor. Peki kim, hangi laik düzeni tehdit ediyor?

Taksim'de camiye karşı çıkarken her üniversitenin yanına bir de cami diken kim? Üniversiteler başta olmak üzere bütün devlet kurumlarını dinci kadrolarla dolduran kim? Orta dereceli okullarda din derslerini zorunlu kılan, imam-hatip liselerini bitki gibi yeşerten, askeri operasyonlarda ayetli bildiriler dağıtan kim? Peki kurban derilerini Türk Hava Kurumu'na verme zorunluluğu mu laikliğe aykırı, yoksa herkesin kurban derisini dilediğine vermesi mi?

Şunu belirtelim ki, hem dün ve hem bugün, Türkiye dahil, emperyalist kampta köktendinci harekete karşı izlenen politikalar son derece ikiyüzlüdür ve tamamen siyasi çıkarlara göre belirlenmektedir. Bu politikada demokrasinin ve ilkeselliğin zerresi yok.

Bir kez daha çok kısaca değinmekte yarar var. Örneğin ABD'nin İran'a yönelik sıkı kuşatma politikasını herkes bilir. Ama aynı ABD yıllardır krallıkla yönetilen arap şeyhliklerini yaşatmak için hiçbir şeyden çekinmez. Afganistan'ı bu duruma sokan ABD'nin komunizmi yeşil kuşakla kuşatma politikası değil mi? Bugünkü Afganistan'ın başındaki Taliban yönetiminin ABD tarafından desteklendiğini herkes biliyor. Ama aynı ABD, dünyada kendisini fundemantalizme karşı demokrasinin jandarması olarak sunmaktan geri kalmıyor.

Türkiye'de bu alanda yaşananlar, ABD'nin genel olarak uyguladığı politikadan farksız değil.

Düne kadar Türkiye'deki sol ve yurtsever güçlere karşı devlet desteği ile dinci hareket beslendi, demokratik kanallar tıkanarak, topluma, bir yerde zorunlu bir istikamet olarak bu hareket gösterildi. Ancak bu politikanın ters teptiğini sanmamalı. Şimdi sistem yarattığı bu hareketi bu kez dizginleri sıkılamak, eleştirileri ve sarsıntıları durdurmak için bir öcü gibi kullanılıyor. Böyle de olsa bir işe ya- rıyor bu dinci hareket.

Çünkü bu noktada 'kökten- dinci tehdit' Askeri darbe için bulunmaz bir gerekçe sayılıyor.

Askeri Darbe Tartışmaları

Şimdi askeri darbe üzerine geliştirilen tartışmalar bütün di- ğer konuları geride bırakarak Türkiye'nin birinci gündemine oturmuş durumda.

Rejimin siyasi kanadında ise tam bir komedi yaşıyor ve il- gingtir her bir parti bu tartışma- lardan kendi lehine bir medet umuyor. Hatta bazıları bunun borazanlığını bile yapıyor. Yıl- maz, Ecevit ve Baykal gibi li- derler bazen askeri darbe iste- medikleri türünden bir şeyler söyleseler de, esasen bunlar Re- fahyol hükümetini bozmak ve kendilerine yeniden bir yol aç- mak için bir yerde askeri darbe tartışmalarını iyi bir fırsat olarak değerlendiriyor. Ordu, askeri darbe tehditlerini bir balyoz gibi toplumun tepesinde sallarken,

Görüldü ki, toplumda askeri darbe tartışmaları ve bu yöndeki tehditler egemenler bakımından tek başına önemli bir rol oynuyor. Diğer bir ifade ile askeri darbe tehdidinin kendisi fiili bir darbe kadar etkili oluyor nerdeyse. Bir anda gündem değişiyor, ekmek, barış ve özgürlük istemleri rafa kaldırılıyor, hedefler değişiyor. Ve en önemlisi böylesi tehditler ile, demokrasi güçleri bir anda saldırıdan vazgeçirilerek savunmaya diğer bir deyişle edilgenliğe zorlanıyor. Defalarca vurgulanan bir gerçeği tekrarlama pahasına tekrar belirtelim; Türkiye'de mevcut bütün siyasal kurumlar 12 Eylül Anayasası'nın ve bir yerde 1980 askeri darbe döneminin ürünüdür. Bu yönüyle zaten ülkede fiili olarak bir askeri darbe durumu söz konusu.

sözü edilen liderler de bu bal- yozla Refahyolu vurmaya çalış- maktadırlar. Ve hiç şüphe yok, Türk siyasal liderlerinden herbiri ken- dini başa taşıyacak bir askeri darbeyi içten içe istemekte, hatta bunun için şimdiden kimi angaj- manlara bile girmektedir.

Bu tartışmalar bir kez daha, egemen siyasal hareketin ger- çekten demokrat ve kişilikli po- litikacılardan yoksun olduğunu gösterdi. Bırakın fiili bir askeri darbe karşısında durmayı, böyle bir tartışma karşısında daha ilk gün yelkenler indirilmekte ve herkes olası bir darbeye nasıl ya- ranacağı telaşına düşmektedir.

Ve yine görüldü ki, toplumda askeri darbe tartışmaları ve bu yöndeki tehditler egemenler ba- kımından tek başına önemli bir rol oynuyor. Diğer bir ifade ile askeri darbe tehdidinin kendisi fiili bir darbe kadar etkili oluyor nerdeyse. Bir anda gündem de- ğişiyor, ekmek, barış ve özgür- lük istemleri rafa kaldırılıyor, hedefler değişiyor. Ve en önem-

lisi böylesi tehditler ile, demokrasi güç- leri bir anda saldırı- dan vazgeçirilerek savunmaya diğer bir deyişle edilgen-liğe zorlanıyor.

Diğer yandan as- kerî darbe için ko- şullar ne oranda el- verişli, Türkiye'de bir askeri darbenin yaratacağı sonuçlar neler olabilir?

Defalarca vurgu- lanan bir gerçeği tekrarlama pahasına belirtelim; Türki- ye'de mevcut bütün siyasal kurumlar 12 Eylül Anayasası'nın ve bir yerde 1980 askeri darbe döne- minin ürünüdür. Bu

yönüyle zaten ülkede fiili olarak bir askeri darbe durumu sözko- nusu.

Bugün ordunun tek görevi ülke savunması değildir, o artan oranda ülkenin iç işlerinden dış ilişkilerine değin her alana birin- ci derecede müdahale etmekte ve bu rolünü apaçık oynamakta- dır. Yoksa, TUSİAD raporuna gösterilen tepkiden cami tartış- malarına kadar, ilgili ilgisiz ko- nulara ordunun ne işi var.

Milli Güvenlik Konseyi (MGK) askerlerin ağırlıkta oldu- ğu bir kurum ve hemen hemen her konuda önemli politikalar önce burada oluşmakta ve daha sonra yasama ve yürütme organ- ları vasıtasıyla hayat bulmakta- dır.

Bütün bakanlıkları MGK sekreterliğine bağlayan ve sel felaketinden yaygın hastalıklara kadar her konuda yetkili kılınan Kriz Koordinasyon Kurulu (KKK), ordunun yönlendiricilik- ten vazgeçerek bizzat yürütme

işine soyunduğunu gösteriyor. Dün, MGK'nin aldığı kararların uygulama sürecinde yasama ve yürütme organları aracı bir rol oynuyordu belki, ancak bundan böyle KKK, karar almanın yanısıra bir de direkt uygulayıcı olacak.

Bu koşullarda bile 'demokrasinin balans ayarını' yapmak, sisteme istediği çeki düzeni vermek varken, fiili bir askeri darbe, sistem bakımından acaba ne kadar gerçekçi? Askeri müdahale dozunun bugünkünden fazlasının ters tepeceğinden kuşku duyulmamalı. Üstelik sisteme bu koşullarda bile balans ayarı yapılıyor ve esasen de tehdit olarak öne sürülen Refah hizaya getiriliyorsa daha ileri bir adımın ideolojik gerekçeler bakımından ayakları havada kalmaz mı? Siyasal gerçekçilik açısından askeri bir darbe, Refah'ın ve bir bütün olarak islami hareketin bilinen tutumunu radikalleştirerek beklenmedik ataklara kalkışması durumunda söz konusu olabilir belki. Ancak Refah'ın sistemle bütünleşen yanının onun sistem karşıtı tutumundan ağır bastığı düşünülürse, bu olasılığın pek güçlü olmadığı görülür.

Bir askeri darbe bakımından genel olarak uluslararası koşulların elverişli olmadığı doğru, ancak, köktendinci tehlikeye karşı ciddi olarak gerekçelendirilmiş bir askeri darbenin bugün için de dış destek göreceği kanısındayım. Askeri darbe tartışmalarından işin bu yönünden çok iç koşullara, rejimin ihtiyaçlarına ve bu anlamda içindeki olanaklara bakılmalıdır. Bu çerçevede bakıldığında bir askeri darbe ihtiyacının çok güçlü bir olasılık olarak düşünülmemesi gerektiği, böyle bir olasılık gerçekleşse bile geçmiş deneylerdeki başarı grafinin yakalanamayacağıdır.

Siyasal bir değerlendirme ba-

kımından bugünden bir darbe sonrasını tartışmanın pek pratik bir değeri olmamalı. Pratik değeri olan bugünden askeri darbe tehditlerinin ve tartışmalarının ülke gündeminden çıkartılması ve toplumun savunma psikolojisinden kurtarılacak ileri demokratik mevzilerin kazanılması yönünde harekete geçirilmesidir.

Toplum Sürekli Aydınlanıyor

Rejim sahiplerinin içine girdikleri saldırganlık ve bozgun psikolojisi, rejimin kitle desteği bazında yaşadığı kan kaybı ile yakından ilgilidir.

Sistemin peşpeşe sarsıntıları geçirmesi hem kitlelerin düzenden kopuşunu hızlandırdı, hem de onları yeni arayışlara zorladı.

Barış ve demokrasi yönünde yükselen talepler son dönem gelişmeler ardından daha da kitleleşerek yükselmeye devam ediyor. Sendikalar, kitle örgütleri, odalar, mesleki örgütler, siyasi partiler peşpeşe onbinlerle soğa dökülerek suçluların yargılanmasını ve hukukun uygulanmasını istiyor. Sivil insiyatiflerin ve aydınların öncülük ettikleri bir çok etkinlikten sonra 'Sürekli Aydınlanma İçin Bir Dakika Karanlık' eylemi toplumun ezici çoğunluğu tarafından desteklenerek uygulanıyor. Özellikle büyük kentlerde bu etkinlik tam bir barış ve demokrasi kampanyasına dönüşmüş durumda. Şimdi herkes başlayan bu eylemlilik sürecini sürekli kılmak ve temiz bir toplum kuruluncaya kadar bunu sürdürmenin olanaklarını ve yöntemlerini tartışıyor.

Yugoslavya'da iktidarı dize getiren türden olmasa bile, 'Sürekli Aydınlanma İçin Bir Dakika Karanlık' eylemi, Türkiye'de toplumun aydınlık ve özgür bir gelecek kurma mücadelesinde yeni ve kendi türünde anlamlı

bir eylemdir. Bu eylem giderek yeni kitle etkinliklerinin başlangıcı olabilir ve bu alanda yeni bir çıkış açabilir.

CHP ve ANAP benzeri partilerin bu eyleme katılımı başlangıçta sevinçle karşılanırken, sonradan bu partilerden herbirinin eylemi başka amaçlar için kullanarak etkinliğini dejenere etmek istedikleri görüldü. Özellikle CHP'nin bu eylemi Refah karşıtı bir laiklik şovuna dönüştürmek istemesi eylemin etkisini azalttı ve başlangıçtaki yönünü bulanıklaştırdı.

Ancak herşeye rağmen Türkiye'de bunca farklı çevrelerin ortak bir eylemde bir araya gelmeleri ilk kez oluyor. Bu birlik-telik sadece bu eylemle sınırlı değil, demokrasi ve değişim ihtiyacı daha geniş kesimler tarafından dile getiriliyor, bu yöndeki politikalar en azından düşünce düzeyinde geçmişe oranla daha çok taraf buluyor.

Koşullar sadece emekçiler ve Kürt halkı bakımından kötü değil, egemen politikalar Türkiye'nin tümünü bir yangın yerine çevirmiş durumda. Bu durum geç de olsa şimdi başkaları tarafından da farkedilmekte, değişim istemleri dile getirilmekte-dir.

Şiddetin Yarattığı Kriz Şiddetle Aşılabilir

Kitlelerin gözünün bu denli açılmadığı, egemenlerin soygun çarkını görece bir uyum içinde çevirdiği bir ortamda, baskı ve şiddet ile köklü bir çözülmeye yol açmadan boy veren krizler zamana yayılarak açılıyor, bu şekilde sistem kendisini toparlayarak varlığını sürdürüyordu.

Ancak bu defa durum farklıdır.

Bir kere sistem peşpeşe geçirdiği 'kaza'larla ortaya dökülmüş ve gözlerden saklı ne kadar

kirli çamaşırları varsa ortaya serilmiştir. Bu kez herkesin bu suç ortaklığına dahil olduğu görülmüş, kitlelere karşı hakemlik rolü oynayacak hiç bir temiz kurum kalmamıştır.

Böyle bir durumda baskı ve sindirme yolunun ise hem yeterli toplum desteğini almayacağı hem de büyüyen hedef kitle bakımından caydırıcı niteliğini önemli ölçüde yitireceği açıktır. Dün bir avuç 'bölücüye' vururken 'bölünmeye karşı geniş bir kamuoyu desteğini almak' mümkündü. Bugün ise durum tersinedir. Bu kez ise herkes bölücü ve bir avuç 'kahraman' herkese rağmen ülkeyi kurtarmaya soyunmuş!

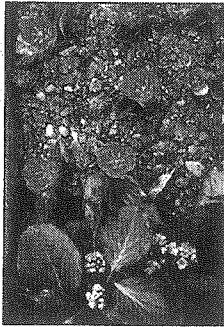
Kürtler ve solcular eskiden de 'bölücü' ve 'vatan haini' idiler. Ama bugün değişim isteyen sermaye çevreleri, temiz toplum isteyen milyonlarca insan, şiddet

ve baskı politikalarından şikayetçi olan herkes 'bölücü' ve 'vatan haini'. Evet ama, toplumun ezici çoğunluğuna rağmen bir toplumu kurtarmak neyin nesi? Ülkeyi ve toplumu, o ülkede yaşayan çoğunluktan kurtarmak, eğer çılgınlık değilse başka hangi anlama gelmektedir?

Askeri darbe tehditlerinin altında yatan bir neden de Refah iktidarından kurtulmak olabilir. Refahyol iktidarına son vererek yeni hükümet modelleri konusunda yoğun bir trafik yaşanıyor. Ancak mevcut parlamento aritmetiği ve bilinen siyasal anlayış ile yeni bir istikrarlı hükümet çıkarmak sadece ve sadece bir avuntudur. Dolayısıyla sistemin tekrar bir seçim denemesine başvurması gündeme gelebilir. Ancak bunların hiç birisi yaşanan bunalımı tek başına aşmaya yetmeyecek.

Alışlagelen tarzda artık Türkiye'yi idare etmek mümkün değil. Hiç bir güç demokrasi ve değişim istemlerine karşı daha fazla direnemez. Ancak demokrasi ve değişim mücadelesinin önünün çok açık olmadığı da bir başka gerçek. Şiddet yanlılarının giderek güç kaybetmeleri, bu talar düzeninden beslenenlerin anda sahneyi terk edecekleri anlamına gelmez. Zafer çok uzak olmayan bir gelecekte barış ve demokrasi güçlerinin olsa bile, Türkiye'nin gündeminde dışa dış bir mücadele görünüyor. Şimdi bütün sorun bu mücadeleyi kimlerle, hangi yöntem ve tatiklerle, hangi aşamalara yayararak ve hangi programlar ekseninde yürüteceğimizdir. Herşey, demokrasi güçlerinin mücadelenin doğasına uygun gösterecekleri sorumluluk, üstün beceri ve ustalığa bağlı.

Kemal Burkay

ÇARİN

Çarin / Rubailer
Kemal Burkay-(Toplatıldı)

Sairê Kurda ye Efsaneyê

Ahmet Aras

Evdalê Zeynikê
Ahmet Aras

İbrahim Aksoy

DENG Yayınları

Hükümlü Yazılar
İbrahim Aksoy

İSTEME ADRESİ

Deng Yayınları

Atatürk Bulvarı Emlak Bankası
Apt. B Blok No: 146 / 28
Aksaray / İstanbul

TÜRKİYE GENEL DAĞITIM

*

DaDa Limited Şirketi

*

*

İstiklal Cad. İpek Sok No: 10
Tel : 249 51 11 - Fax : 251 44 49
Beyoğlu / İstanbul

Türk Burjuvazisinin Sistemi Kurtarma Arayışı

Burjuvazi mevcut iktidarlara ve rejimi asla yalnız bırakmadıysa da, bugün gelinen noktada artık paşalarına da güvenmiyor, devleti bizzat kendisi yönetmek istiyor.

Hasan Diyar

Değişim ve yenilenme gereksiminin kaçınılmazlığı karşısında hâlâ deve kuşu politikalarını, süngü gücüyle sürdürmekte ısrarlı görünen Kemalistler, sonunda bindikleri dalın da artık onları eski gibi taşıyamayacağını anlamak zorundadırlar. Türk burjuvazisi, Cumhuriyetin ilk yıllarında ekonomik kalkınma modeli olarak Kemalizmin seçtiği iktisat kongrelerinin karar ruhuna yıllar sonra sahip çıkma girişiminde. Öyle ya, bir ülkede kapitalist sistem varsa ve serbest piyasa ekonomisi yani liberal ekonomik yöntemler tercih edilmişse o ülkenin politikalarına da yön verenler, o

ekonomik sistemin efendileri yani burjuvalar olmak zorunda. Bu bilinen bir kuraldır.

Oysaki Türkiye'de kalkınma modeli kapitalizm, sistem liberal ekonomi ancak iktidar militarist ve totaliter kesimlerin elinde sürüp gitti. Bu başlangıçta cılız olan Türk burjuvazisinin yetmiş yılını heba etti. Her ne kadar burjuvazi mevcut iktidarlara ve rejimi asla yalnız bırakmadıysa da bugün gelinen noktada burjuvazi artık paşalarına da güvenmiyor, devleti bizzat kendisi yönetmek istiyor. Totaliter baskıcı Kemalist rejim gücünü burjuvalardan aldı. Mehmetçik vakıflarının başat finansörü, gerici ve şoven partilerin ardıcıl gücü, devlet

olanaklarının payda büyük sayıda küçük sınıfı, giderek adam ettiği rejimin eşitsiz rant bölüşümüne tepkiler göstermeye ve savaşın nedeni ile pazarın daralmış olmasına, kayıt dışı ekonomiden pay alamamaya, savaşın küçülttüğü pazara ve ekonomideki tahribatlarına, dahası ekonominin militarize olmasına öfkeleniyor, sözüm ona bir lokma rahat ekmek yiyemeye kızıyor.

Gecikmiş bir Uyanış

Yargı bağımsızlığının yok olduğu devletin ceberrut bir biçimde vatandaşları korkutan, ürküten bir aygıt haline geldiği, çetelerin devleti eline aldığı mafya-devlet-çete üçleminin ülkeyi uçurumun kı-

ysısına götürdüğü, kirli savaşın ekonomiyi iflasın eşiğine getirdiği bir dönemde burjuvazi rejime sahip çıkma çırpınısında.

Deşifre olmuş 20'ye yakın çete, 6.000'den fazla özel tim, 60.000'e yakın köy korucusu ile devam eden bir kirli savaş sürüyor ve bir milyondan fazla asker-polisin de

SIAD Raporu ile "Türkiye'de demokratikleşme perspektifleri" adı altında sosyal bilimci Bülent Tanör'e bir rapor hazırlatarak siyasal liberalizmin iktidar programını kamuoyuna duyuruyor. Kuşkusuz gecikmiş bir davranış ancak her şeye rağmen yerinde bir davranış. Kimden geldiğinden çok, ne dediği ölçü

burjuvaziye de iyiden iyiye rahatsız ediyor.

İshak Alaton'un ortopedik ayakkabılarının tabanı sökülüp eroin aranınca çok duyulanmış olsa gerek ki, bay Alaton "Türkiye'li olmaktan utandım" diyor. Oysa ki, bu ülkede milyonlarca insan da İshak ve arkadaşlarının yıllardır beslediği bu zorba re-

Raporu hazırlatan işadamları, vatandaş ile devlet arasında bir uzlaşma senedinin imzalanması gereğine işaret ediyor

emir erleri olarak görev yaptığı bu ülkeyi MGK yönetiyor. Dünyada TC dahil bir kaç ülkede MGK gibi kuruluşlar, anayasal kuruluşlar olarak varlığını sürdürüyor. MGK devletin tepesinde kılıç tutuyor, iktidarlara "tavsiye" adı altında talimatlar veriyor. Kimi zaman da Gnr. Çevik Bir'in dediği gibi "demokrasiye balans ayarı" veriyor. Generaller askeri darbelere özlem duyuyor. Ancak gelebilecek tepkileri göğüslemek konusunda endişe duydukları için bu işe eskisi kadar rahat yeltenemiyorlar.

İşte böyle bir manzara için de Türk burjuvazisi TÜ-

alındığı zaman özü itibari ile TUSİAD Raporu vatandaş ile devlet arasında bir uzlaşma senedinin imzalanması gereğine işaret ediyor. Cumhuriyetin ilanından bugüne ortalama her on yılda bir kesintiye uğramış olan demokrasi askeri rejimlerden sonra da gelişme gösteremedi. Ne gariptir ki, o günden bugüne bunca katliam, zulüm, işkence, işsizlik, pahalılık ve soyguna karşı Türk burjuvazisi iktidarlara itaatsizlik etmedi. Ancak bugün Sabancı Center her akşam saat 21.00'de ışıklarını söndürüyor, aydınlık gelecek şiarlarını destekliyor. Bu demektir ki gidişat artık

jim karşısında onlarla aynı ülkede yurttaş olmaktan utanıyor. Burjuvazi günah çıkartıyor şüphesiz. TUSİAD Raporu geç kalınmış bir günah çıkarma belgesidir. Onurlu olmayı tam da ülke uçuruma gittiği sırada akıllarına getirenler, demokrasi ve insan hakları mücadelesinde ölenlere, mazlum Kürt halkına özgür ve aydınlık, çağdaş bir düzen için mücadele veren ve bu uğurda düşüncelerinden ötürü onurları ayaklar altına alınmış insanların vebalini nasıl boyunlarından çıkarmak Türk burjuvazisi...? Uzlaşma arayışının senedi biçimindeki TUSİAD Raporu

Türk burjuvazisinin günahlarını unutturmaya yetecek mi acaba...? Bu bir yana. Ancak bu rapor mevcut rejime ve onun anlayışına terstir ve rejim TÜSİAD hakkında dava açmamakla diyet borcunu ödemek istiyor. Tepkiler ise daha çok MGK çevresinden yükseliyor. Bugün geline noktada burjuvazi müdahalede çok gecikmiştir. Rejim onlar için de tehlike sürecine girmiştir. Artık onlarda kapıları çalındığında gelenin sütçü olabileceğine ilk anda inanmamaktadırlar.

Yıllarca değişim isteyen Kürtler, Aleviler, işçiler, es-

politikacılar, Kemalist ideologlarla birlikte değişim ve demokrasi güçlerine karşı saldırıya geçenler bugün işlerin eskisi gibi gidemeyeceğinin farkına varmış durumdadır. Bu bile sevindirici bir gelişmedir.

Askeri rejimler sonrasında Arjantin'de Alfonsin, İspanya'da Suares, Yunanistan'da Papandreu anti-faşist tutumları sonucu kısa sürede ülkelerinin demokratikleşmesi yönünde ciddi adımlar atarlarken burjuvazileri onlarla yandaş oldu. Çünkü demokrasi ve iç barış onların da çıkarıydı. Çünkü ancak de-

ki Türkiye'de darbecilerin en iyi dostları her zaman TÜSİAD'çılar oldu.

Türk Burjuvazisi Uzlaşma Gereğini Yeni mi Kavlıyor?

Bilgi çağında baskıcı rejimler, bilgi akışını ve dolaşımını durdurur. Adalet mekanizmasını yozlaştırır, yargıyı kendine bağlar. Bu dönemlerde aydınlar ve sanatçılarda zorunlu olarak siyaset yaparlar. Böyle olunca da siyasi iktidarın gazabına uğrarlar. Toplumda uzlaşmanın sağlanması, çerçevesi geniş tutulmuş bir demokrasi ile ancak mümkün olabilir. Sosyal bilimlerde belki mütabakat sağlanamaz, ama bilimsel bilgi üretimi toplumun kalkınması ve ilerlemesi için gerekli olan temel gereksinime halini alır. Mal ve hizmetler alanındaki rekabet gelişir, kalite artar, verimlilik yükselir, bölgede ticaret hacminde bir genişleme gerçekleşir. Bunlar demokrasi koşullarında bilgi toplumunun ürünleridir.

Cumhuriyetten bu yana Türk rejimi içte kendi yurttaşları ile dışta ise komşuları ile barışık yaşamamıştır. Rejim içte farklı inanç gruplarını ve etnisiteleri ehlileştirmeyi, Türkleştirmeyi çokça denediği halde tümünden başarılı olamamıştır. Bu yüzden Kürtleri ve Alevileri dövme-yi kendilerine boyun borcu bellemişti. Son yıllarda Alevilere daha esnek yaklaşılmaya karşın, Kürtlere karşı asla hoşgörülü olunamamıştır. Devlet açık bir polis devleti olmuş, bu uygulama kanunlarla kalıcılaştırılmıştır. Oysa ki her kanun devleti hukuk devleti değildir. Her kanun ise meşru ve demokratik değildir. Türkiye böyle handi-

Askeri rejimler sonrasında Arjantin'de Alfonsin, İspanya'da Suares, Yunanistan'da Papandreu anti-faşist tutumları sonucu kısa sürede ülkelerinin demokratikleşmesi yönünde ciddi adımlar atarlarken burjuvazileri onlarla yandaş oldu. Çünkü demokrasi ve iç barış onların da çıkarıydı. Çünkü ancak demokrasi ve barış koşullarında can ve mal güvenliği güvencesi vardı. Karamanlis öldürülen bir komünist için direndi ve bu yüzden on yıl sürgün yaşadı. Adı geçen insanların hiç biri de ihtilalci komünist yada bölücü değil, tersine yurtsever ve demokrat insanlardı. O ülkelerde de burjuvazi vardı. Ve faşizme karşı demokrasiyi tercih ettiler. Oysa ki Türkiye'de darbecilerin en iyi dostları her zaman TÜSİAD'çılar oldu.

naflar ve sistem dışı aydınlar, burjuvazinin gözleri önünde olmadık baskılara maruz kalmadılar mı? Sistemden beslenen demokratlar, askerler, Kemalistler, burjuvalar ve çeteler yek vücut olup bir cümle devlet ve rejim papağanı sözümona aydınlar ile sol ve sosyal demokrat olduğu tarifinden haz duyan yeminli devletçiler, anti Kürt

mokrazi ve barış koşullarında can ve mal güvenliği güvencesi vardı. Karamanlis öldürülen bir komünist için direndi ve bu yüzden on yıl sürgün yaşadı. Adı geçen insanların hiç biri de ihtilalci komünist yada bölücü değil, tersine yurtsever ve demokrat insanlardı. O ülkelerde de burjuvazi vardı. Ve faşizme karşı demokrasiyi tercih ettiler. Oysa

kaplar içinde iken kendi rejimine demokrasi demeyi anayasanın ve TBMM'nin varlığı ile açıklamaktadır. Oysa ki meclis emir altında, anayasa ise cunta anayasasıdır ve anti demokratiktir. Türk burjuvazisi rejimin yarattığı ayrılıkları ve onların tehlike boyutlarını kavramayacak kadar öngörüsüz olabilir mi? Örneğin rejim anti demokratizmle yeni etniseler yaratmaya, ayrıcalıklı kesimler yaratarak bölücülük yapmaya, toplumu laik ve anti-laik olarak kutuplara ayırmaya çaba gösterirken, Kürtleri bölücü, sosyalistleri yıkıcı gibi göstermektedir. Burjuvazi bunun böyle olmadığını bilmiyor mu acaba. Kürtlerin rejimin yarattığı bir etnik grup olmadıklarını bu yüzden bölücü sayılamayacaklarını herkes biliyor, rejimin vatan elden gidiyor naraları ile ülkeyi kan gölüne çevirmesine göz yuman, ses çıkarmayan Türk burjuvazisi bugün Kürt kimlik haklarından dem vuruyorsa, rejime hükmeden dinazorlar gibi idealist değil, tersine realist olmak istiyor. Ve demokrasiye ilkesel boyutta yaklaştığını söylüyor.

Bu açıdan TUSİAD raporu toplumsal uzlaşmanın burjuvazi tarafından önem kazandığının bir göstergesidir. Benzer bir çok rapor yayınlanmış olduğu halde bu denli yankı bulmadıysa şüphesiz o raporların içeriğinden değil altındaki imzalardan kaynaklanmaktadır. Daha önce Doğu Ergil'e TOBB tarafından hazırlanmış olan raporda gene burjuva ve sermaye kesiminden geldiği için rejim bu rapora da öfke saçtı. Çünkü bunlar resmi anlayışı delen raporlardı ve sermaye çevrelerinden geldiği için de rejimi

şoke etmişti. Sabancı, rapordan sonra açıkça tehdit edilmiş hemen arkasında da tesadüf olup olmadığı tartışma götürülen gözdağı olarak kardeşini kaybetmişti. Doğu Ergil bu rapordan ötürü eleştiri bombardımanına tutularak DGM'lerin insafına havale edilmişti. TUSİAD raporu için de beyinsizlik akılsızlık suçlamaları gelmişti.

Ancak tüm bu olup bitenler Türkiye gerçeğini gizlemeye örtmeye yetmiyordu. Bu kez burjuvazi TUSİAD aracılığı ile daha kapsamlı bir raporla gidişattan memnun olmadığını belirtiyor, geçmişte yapamadığını bugün yapıyordu. Rapor, Türk burjuvazisinin dayanılmaz tedirginliğinin bir sonucu olarak kamuoyuna sunuluyordu. Belli ki, siyasal liberalizm isteniyordu. Ekonomik yapı da bunu zorunlu görüyordu.

Türk burjuvazisi Türkiye'nin kabuk değiştirmesi ile ancak istediği hedeflere ulaşabilir. Barış ve istikrar serbest ticaret ve dolaşım fırsatı vermektedir. Kirli savaş burjuvaların da kapısını çalmaktadır. Barış, üretim ve ekonomik istikrarın en iyi teminatıdır. Bu yüzden sermaye şiddetin çözüm olmadığını biliyor ve şiddet dışı çözümler öneriyor. Bu raporla Türk burjuvazisinin resmi ideolojiden desteğini çektiği anlaşılıyor. Devleti çeteler yönetiyor ve çeteler uyuşturucu, kumar vs. gibi işlerden muazzam paralar kazanıyor. Kayıt dışı ekonomi sanayiye ve yatırımları can evinden vurarak tefecilik ve rantçılığı ekonomide baş köşeye oturtuyor. Burjuvalar ise sadık kullar olarak yaşamlarını sürdürmek durumundadırlar. Ama artık gidi-

şat burjuvaların da işine gelmiyor.

Burjuvazi, Sisteminin Değişmesinden Yana Mıdır?

Ağır tahribata uğramış olan sistemin hazin durumunu burjuvazi de görüyor. Rejim tıkanmış, sistem çürümüştür. Burjuvazi ise tüm bunlara karşın TUSİAD Raporu ile sistemi demokrasi koşullarında onarmayı düşünmektedir. Bunun kısa zamanda başarlabileneğine de tam olarak güvenmemektedir.

Türk burjuvazisi çağdaş kapitalist bir düzen özlemliyor. O bireye güven duymayan baskıcı ve ürkütücü devlet yerine yurttaşı temel alan ve onun hizmetinde görünen sistemin ömrünü uzatmayı başarmış olan Batı demokrasilerinin benzerini tercih ediyor. Bu amaçla düzenlenmiş olan rapor, sistemin ayıpllarına işaret ederken, sisteme dokunmaktan özenle kaçınıyor ve ancak önerilerde bulunuyor.

Bir başka açıdan bakıldığında ise TUSİAD Raporu'nun yüzeysel bir rapor olduğu, temel sorunlarda teğet geçildiği kimi değişikliklerle toplumda nispi bir rahatlama arzalandığı raporun tümü incelendiğinde görülecektir. TUSİAD'ın ülkeyi çok iyi tanımadığı ve toplumsal taleplerin boyutlarını iyi incelemeyeceği de görülmektedir.

TUSİAD'ın böyle bir raporu eski bir sosyaliste hazırlanmış olduğu da dikkat çekici. Her ne kadar yöneticilerin raporun herhangi bir siyasi düşünceye hizmet etmeyeceğini beyanları varsa da, bu raporun hemen tüm görüşleri

bir tek kaba sığdırmak istediği bu yüzden de son derece faydacı bir mantığın raporun tümüne egemen olduğu görülmektedir. İlk bakışta raporun siyasete hizmet etmediği TÜSİAD'ın da siyaset yapmadığı gibi düşünülse bile rapor bal gibi siyaset yapıyor, ancak ürkek bir siyaset. Sistemin özüne dokunmadan onu onarmayı hedefleyen bir siyaset.

Bugün Türkiye'de TÜSİAD'ın işaret ettiği düzenlemeler gerçekleşse bile, sorunların çözülebileceğine inanmak güç. En başta burjuvazi ülkenin temel sorunu olan Kürt Sorununu bazı kültürel iyileştirmelerle çözülebileceğini sanıyor. Besbelli bu olumlu değil. Kürt sorunu bir ulusal sorundur. Ve ancak bu çerçevede düşünüldüğünde gerçek çözüme kavuşturulabilir. Görülüyor ki, TÜSİAD, sistemi kurtarmaya çalışıyor, yani o köklü değişim ve dönüşümlerden yana görünmüyor.

Rapor, üniter ve de ulusal olan Türk devletini etnik gruplarla, laikliği ise islamla barıştırmayı hedefliyor. Bunun da ancak burjuva demokratik bir ortam içinde mümkün olabileceğini düşünüyor. Tanışma ve barışma için demokrasi kokteyli arzuluyor. Oysa ki gerçek demokrasi temel hak ve özgürlüklere saygılıdır. Ve ulusların kendi kaderini tayin etme hakkı en temel insan haklarındandır. TÜSİAD böyle bir hakkı hatırlamak bile istemiyor.

Görülüyor ki TÜSİAD ve Türk burjuvazisi sistemi değiştirmeyi değil onu iyileştirmeyi öneriyorlar. Türkiye'de ki temel sorunları küçümseyen onlara basit çözümler

üreterek sorunlardan kurtulmayı sanan bir mantıkla hazırlanmış olan bu rapor demokrasi ve değişim güçlerince herşeye rağmen olumlu bir adım olarak algılanıyor ve bu raporun uygulanması için TÜSİAD'ın girişimleri ve mücadelesi gözleniyor.

TÜSİAD Demokrasi Mücadelesine Öncülük Yapabilir mi?

Tarihte burjuvazinin ilerici roller oynadığı dönemler olmuştur. Bilimsel bakımdan da fedolizme karşı burjuvazi ilerici bir karakter taşır. TÜSİAD raporundaki demokratik taleplerin büyük bir bölümü yıllardır sol ve demokrat çevreler ile Kürt halkı tarafından öneriliyor. Bu önerilere kulak verilmesi bir yana adı geçen çevreler bu yüzden ağır bedeller ödediler, hala da ödüyorlar. Demokratik Perspektifler sunan TÜSİAD'dan ses seda çıkmadı. Burjuvazi tersine sol ve demokratik çevreleri bölücü ve yıkıcı gösteren ırkçı Kemalist yaklaşımlara arka çıktı onları himaye etti.

Görünen odur ki burjuvazi önemli bir sıkıntı içindedir. Yoksa Türk burjuvazisi ne demokrat ne de solcudur. Ama koşullar onu sol ve de-

TÜSİAD raporunda en temel sorun olan Kürt sorunu ikincil sorunlar gibi konulmuş. Oysa ki Türkiye'de demokrasinin olmasa olmaz koşulu Kürt sorununun adil ve eşitlik ilkesine dayalı demokratik çözümüdür. Kürt sorunu çözülmeden demokratikleşme olmaz.

Ekonomik sorunlar da Kürt sorununa bağlanmış durumdadır. Kürt sorunu ve demokrasi sorunu ise bugün artık ayrılmaz ikiliyi oluşturuyor. Demokratikleşme arzusunda olanların içtenlikle Kürt sorununun demokratik ve barışçıl çözümünden yana olması gerekiyor, bu çözüm yoluna arka çıkarak taraf olmaları gerekiyor.

Elbet bu Kürtlere acımak için ya da hoşgörünmek için değil, tersine demokrasiye tam bağlılık uğrunda olmalıdır.

mokrat bir program önermeye benimsemeye zorlamıştır. O bunu yapmakla da sistemi alabora olmaktan kurtarmak istiyor. En azından ömrünü uzatmak istiyor. Hala bu sistemden medet umuyor.

Bu yüzden Türkiye'de ki demokratikleşme mücadelesine burjuvazi önderlik edemez. Bu öncülük hakkı yıllardır bu uğurda acı bedeller ödemiş olan ilerici yurtsever halk güçlerindir. Türkiye'de, uğrunda mücadele edilerek kazanılmamış el emeği, göznuru bir demokrasi kurulmadığı sürece, onun yaşamasının da güvencesi olmaz. Bu konuda burjuvaziye güven de olmaz. Yarın koşullar değişirse, örneğin potin sesleri duyulursa TÜSİAD'çıların

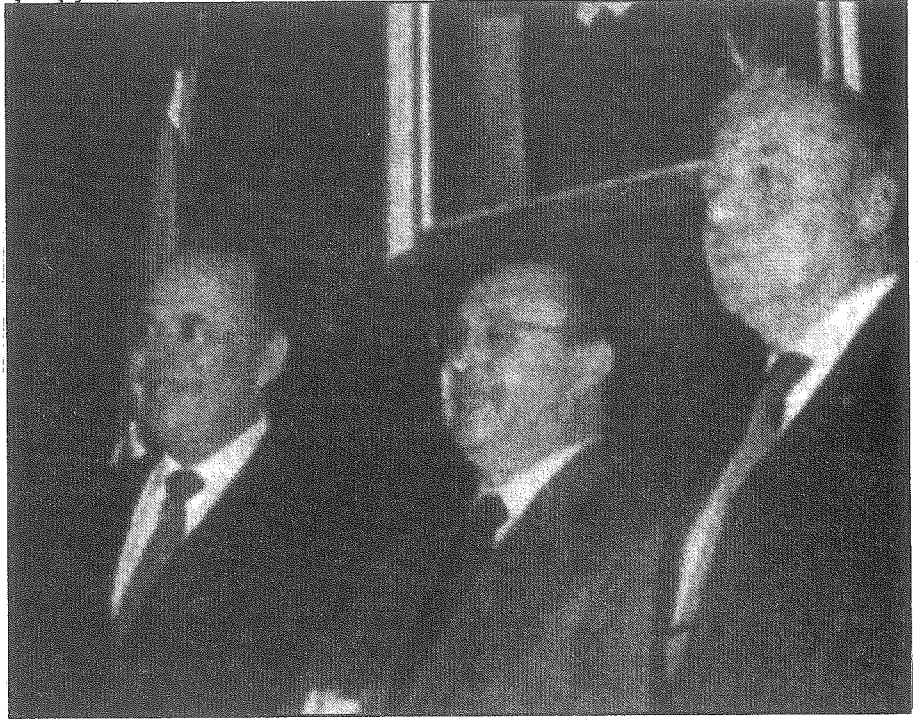
hemen çark edip dalkavukçuluğa başlamayacaklarının güvencesi de yoktur.

Bugün Kürt sorununun demokratik barışçı ve kalıcı çözümünden yana olanlar onurlu demokrasi güçleridir ve onlar tartışmasız Kürt halkının dostlarıdır. Bu kesimlerin ekonomik çıkar hesapları yoktur. Onlar demokrasiyi herkes için arzuluyor ve kalıcılaştırmaya çalışıyor, bu uğurda da militanca mücadele veriyorlar. Türk burjuvazisinin bu kazanılmış onurlu değerler üstüne oturmaya hakkı yok ve o demokrasi mücadelesine tepeden inme öncülük etme hevesinden vazgeçmelidir. Ama eğer TUSİAD'çılar demokrasi istemi konusunda içten davranıyorlarsa demokrasi güçlerinin bu doğrultudaki mücadelesine omuz vermeli saf tutmalıdırlar. Karanlığa, savaşa, zulme ve işkencelere karşı duyarsız kalmamalı tepki göstermelidirler. Kürt halkının özgürlük mücadelesi önündeki engellere karşı durmalıdırlar.

Türk burjuvazisi demokratikleşme yönünde ciddi duruşlar sergiler antidemokratik uygulamalara sert tepkiler gösterirse iktidar bu denli fütursuz, tutarsız ve pervasız davranamaz. Burjuvazi, zorba yönetimlerden desteğini çekerse onlar uzun süre işba-

şında kalamazlar. Demokratikleşme yönünde atılabilecek en önemli adım açıkça zorbalığa karşı durmak ekonomik yaptırımlara yönelmekle mümkün olur. Örneğin savaş harcamalarına giden vergilerin, yeni istihdam alanlarının yaratılması önerisinde ısrar edebilir. Demokratikleşmeyi arzulamak yetmiyor bu doğrultuda mücadele de etmek gerekiyor.

de edilmedi. İspanya, Almanya, İtalya, Yunanistan gibi ülke halkları demokrasi için önemli mücadeleler verdiler. Türkiye de ise bu mücadele zorba rejim tarafından acımasızca bastırılıyordu. Türk burjuvazisi sus-pus oldu. Geleceği yani bu günleri o günden görmek için kendini yormadı. Bu gün ise gidişata müdahale ihtiyacı duyuyor. Bu ekonomide kırmızı ışıkla-

TUSİAD'çılar demokrasi istemi konusunda içten davranıyorlarsa demokrasi güçlerinin bu doğrultudaki mücadelesine omuz vermeli saf tutmalıdırlar. Karanlığa, savaşa, zulme ve işkencelere karşı duyarsız kalmamalı tepki göstermelidirler.

Acaba Türk burjuvazisi tüm bunlara hazır mıdır.? Hiç kuşku yok ki bu mücadele bedel istiyor. Bu bedelleri de ödemek gerekiyor.

TUSİAD raporu Batı Avrupa ülkelerine benzeşmeyi hedeflemektedir. Ancak demokrasi oralarda da kolay el-

rın uyarısı ile oldu ve iş hacminde ki daralma sonucu görülebildi.

Bu yüzdendir ki Türk burjuvazisinin bu yöndeki atılımı ticaret hacmini genişletmek, pazarı büyütmek serbest mal ve hizmet dolaşımını yeniden elde etmek amacı-

na yöneliktir.

Burjuvazi Kürt Sorununun Adil Çözümü Konusunda Samimi Olabilir mi?

Türkiye, dünyada 1994 yılından itibaren en çok askeri gereç ithal eden ülkelerden biri konumuna geldi. Savaş malzemeleri imalatının tümünü yapamayan Türk burjuvazisi, bütçeden savaşa harcanan %30'luk oranın tümüne kendisi sahip olamadığı için öfke duyuyor. Savaş ise ülkenin bir kısmında ticareti donduruyor, pazarı daraltıyor.

Son yıllarda OHAL bölgesinde beşyüze yakın özel ve kamu bankası şubelerini kapattı. Su ve elektririk paraları ile tarım kredileri ve kredi faizleri hatta vergiler bile toplanamıyor. Sigorta sektörü OHAL ve mücavir illere yani toplam 22 ile teminat vermiyor. Çünkü realize edemiyor. Çünkü vatandaşın can ve mal güvenliğinden sorumlu olan devlet bölgede ne can, ne de malı koruyabiliyor. Tersine cana kıyıyor, malı yakıyor. Dolayısı ile sigortacılar satamayacakları riskleri omuzlamıyor. Bu tam da savaş hali uygulamasıdır.

Sanayiciler bölgeye sanayi ürünleri göndermiyor, orarlarda yatırım yapmak için güvenli yer bulamıyor. Ya da devletin söylediklerini güvenilir olarak kabul etmiyor. Canlı bir ticaret hayatı yok. Sermaye ağır hareket ediyor. Kayıt dışı ekonomi bölgede de kendini gösteriyor. Öte yandan Türkiye için önemli pazar teşkil eden kimi komşu ülkelerin yolu zorunlu olarak bölgeden geçiyor. Devlet ise güvence veremiyor. Kısacası devlet vatanım dediği yöreyi yönetemiyor, yurttaşım dedi-

ği yöre insanını eskisi gibi kandıramıyor. Rejimin zorba yüzü gizlenemiyor, ancak insanlar süngü zoru ile riayete mecbur ediliyor. Bütün bu manzara Türk burjuvazisini derinden rahatsız ediyor. Bu yüzden 70 yılda rejimin süngü politikası ile çözemediği sorunun yani Kürt sorununun bundan böyle de bu yöntemle çözüleceğine inanmıyor. Yani realist düşünüyor. Gelineen maktada Kürtleri yok saymak, inkar etmek de pek olanaklı görünmüyor. En azından Avrupa'nın gözü önünde bunu yapmak zor. Bu yüzden burjuvazi, Kürt varlığını kabul etmeyi ve Kürtlerle şiddet dışı yöntemler dışında yaklaşım içinde olmayı yeğliyor. Kürt kimlik haklarının tanınması ile bir rahatlama sağlanacağına inanıyor.

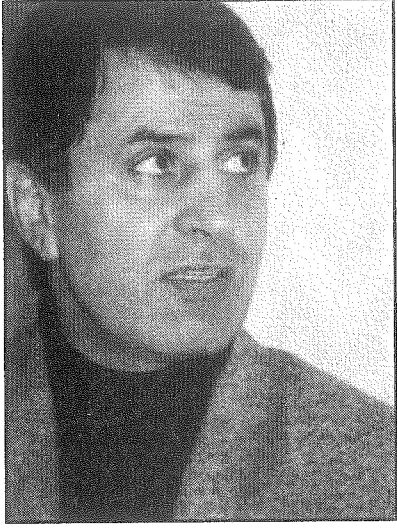
Besbelli burjuvazi savunulunun dışında bir seçenekte sunuyor. Bu da MGK'yı kızdırıyor. Peki TUSİAD raporun da önerilenler Kürt sorununun çözümünü gerçekleştirecek mi? Elbetteki hayır. Ama Kürt sorununun tartışılması önündeki engellerin kaldırılması çözümü kolaylaştıracak, demokratik kanalların önündeki tıkanıklıkların açılması ile de sorun karşısındaki ırkçı şoven tutumlar da esnemeyi beraberinde getirecektir. Şüphesiz böylesi bir gelişme Kürtler kadar Türk halkının da yararınadır.

Burjuvazi sorunun çözümü konusunda en azından kendi çıkarları gereği de olsa rejime ısrar edebilir. Rejim ise bu ısrarı ciddiye alır. Ama Kürt sorununun adil, eşitlikçi ve demokratik çözümü Kürt halkının ve Türk demokratlarının bu doğrultudaki mücadelesi ile mümkün olacaktır.

Bugün yasaklı da olsa Kürtler meşru olduğu için kimi kimlik haklarını korkusuzca savunuyor ve kullanıyorlar.

Çocuğuna Kürtçe isim veren baba hapis pahasına da olsa bu kararından caymıyor. Kürtçe gazete-dergi ve kitaplar ile müzik kasetleri tüm baskı ve engellemelere rağmen yayınlanıyor. Kürtler, meşru ve hak olanı yapıyor; basın yayın da Kürt dilini ağır bedeller pahasına da olsa işliyorlar. TUSİAD bu gerçeği keşfetmiş durumda olacak ki bu tür çabaların cezayı yaptırma tabii tutulmamasını öneriyor.

Gene TUSİAD anayasa ve yasalardaki red ve inkar anlayışlarının para etmediğini görüyor. Red ve inkar mantığının devleti komik duruma düşürdüğünü gözlüyor. Önerilenler de bu mantığın yararsızlığına işaret ediliyor. Siyasi partiler yasasında önerilen değişiklikler de benzer önerileri kapsıyor. Ve sonuç olarak TUSİAD raporu Türk burjuvazisinin rejime önemli bir uyarısıdır. Burjuvazinin iktidar olma ihtiyacının bir sonucudur. Burjuvazi ise gelinen noktada kimi demokratik açılımları zorunlu ve kaçınılmaz bulmaktadır. Şiddet politikaları yerine daha yumuşak ve reel politikalar ikame edilmeye çalışılıyor. Böylesi bile mevcut durumdan daha iyidir şüphesiz. Türk burjuvazisi önemli bir hamle yapmış cesur bir adım atmıştır. Bundan sonra bu adımın arkasın da durabilecek midir, onu zaman gösterecektir. Gene de herşeye rağmen TUSİAD raporunun önemli gelişmelere yol açması dileğimizi korumaktayız. Demokrasi herkese gerekli ve yararlıdır.

Yavuz Koçoğlu
DBP Genel Başkan Yardımcısı

“Terör gerekçe gösterilerek Kürtler yokedilmek isteniıyor”

Demokrasi ve Barış Partisi Genel Başkan Yardımcısı Yavuz Koçoğlu, geçtiğimiz ay Hollanda'nın Amsterdam kentinde “Türkiye'deki Savaşa Son” adlı kampanya grubu tarafından düzenlenen “Kürt sorununun demokratik çözüm yöntemleri” konulu konferansa konuşmacı olarak katıldı. Kürt sorununun detaylarıyla tartışıldığı toplantıda, Kürt sorununun çözümü için önerilen demokratik ve barışçıl çözüm yöntemlerini anlatan Koçoğlu'nun konuşmasının tam metnini okuyucuların ilgisine sunuyoruz.

Deng

Sayın bayanlar, baylar!

Bugüne kadar Kürt sorunuyla ilgili uluslararası düzeyde birçok konferans düzenlendi, bir çok bildirgeler sunuldu ve önemli sonuç bildirgeleri yayımlandı. Başta **Bremen, Bonn, Paris** ve onları izleyen diğer konferanslarda Kürt sorununun çözümü ile ilgili önemli kararlar alındı. Bugün ise, **Hollandalı** dostlarımızın düzenlemiş oldukları bu önemli konferans, hem Kürtler hem Türkler hem de insan hakları ve demokrasinin geleceği açısından önem arz ediyor. Bu nedenle hem düzenleme ko-

mitesine hem de konferansa katılan tüm dostlarımıza teşekkür eder, saygılar sunarım.

Göstermiş olduğunuz bu dostça dayanışma, gelecekte hem uluslararası alanda hem de ülkemizde insanlarımız arasında güven bağını geliştirecek ve ciddi ilişkilerin kurulmasında önemli bir rol oynayacaktır.

Sayın bayanlar, baylar!

Kürt sorunu artık, köşede kalmış veya unutulmuş bir sorun değil. Üstelik sorun sadece Kürtleri de ilgilendirmiyor; bu sorun artık uluslararası bir sorun haline gelmiş-

tir. Uluslararası kamuoyu bu sorunun bir an önce çözülmesinden yanadır.

Bakınız;

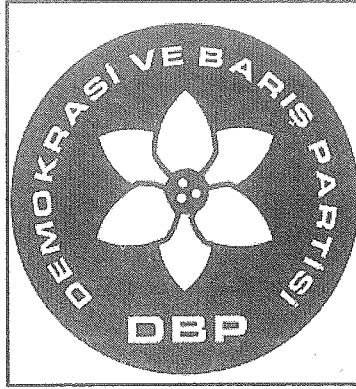
Avrupa'da, Asya'da, Amerika'da ve dünyanın birçok yerinde bu konuyla ilgili konferanslar, toplantılar ve paneller düzenleniyor. Gelişen aşamada Kürtler var mı, yok mu tartışması değil, sorunun nasıl çözüleceği tartışmaları yapılıyor. Bu olumlu yaklaşım, süreci hızlandırıyor ve bu sorunu çözüme doğru daha da yaklaştırıyor. Eğer Kürt sorunu ciddi bir şekilde tartışılırsa, meselenin gerçek temeline inilirse, çö-

zümü kolaylaşır ve sağlıklı bir sonuca varılabilir.

Bu ilke ve yöntemleri bir araya getirip bir sonuca varmak için çok uzaklara gitmeye gerek yok. **Helsinki Sözleşmeleri**, BM'nin kimi kararları ile küresel bir nitelik kazanmış olan insan hakları, günümüzde daha da önem kazanmış ve bu tür ülkelerin iç sorunu olmaktan çıkmıştır. Çünkü dünyamız küçülmüş, insanlığın sorunları geçmişe oranla çok daha ortak olmuştur. Uluslararası hukuk ilkeleri evrenseldir. Herhangi bir kişi veya devletin çıkarına feda edilemez. Buna sahip çıkmak her insanın görevidir.

Bugün kimi görüşlere göre Kürtler azınlık olsalar bile -ki bulundukları ülkelerin nüfusuna orantılı olarak azınlık sayılıyorlar- azınlık hakları çerçevesinde soruna çözüm bulunmalıdır. Uluslararası antlaşmalara göre, "ilgili devlet, azınlık sorununu kendi içinde çözüme kavuşturur" ilkesini vurguluyor.

İkincisi, Kürtler bulundukları coğrafyada çoğunlukturlar. Bu bölgede nüfusun yüzde 95'ini Kürtler teşkil ediyor. Devletin resmi ağızları bile, Türkiye'de 15 milyon Kürdün yaşadığını kabul ediyorlar. Bu nedenle rejim, bu sorunu bölgesel özyönetim ilkeleri çerçevesinde halkın özgür iradesine bırakmalıdır. Bu anlayış ülkede yaşayan tüm insanların yararına olacaktır. Bu çözüm önerileri, devletin toprak bütünlüğü veya sınırların değişmesi anlamına gelmez. Savaşsız, baskısız ve demokratik bir ortamda barış içinde, kardeşce yaşamak güzel bir değerdir. Bu aynı zamanda çağdaş-

Uluslararası hukuk ilkeleri evrenseldir.
Herhangi bir kişi veya devletin çıkarına feda edilemez. Bu ilkelere sahip çıkmak her insanın görevidir.

lık ve uygarlık anlamına gelmektedir.

Ne yazık ki, Türkiye'de egemen kesim, bu konuda şimdiye kadar en ufak bir çaba göstermedi. Dünyadaki uygar ve çağdaş gelişmelerin gerisinde kaldı. Şayet böyle devam ederse Türkiye çağdaş ve ileri ülkelerin seviyesine uzak kalacaktır.

İç ve dış kamuoyu çok iyi biliyor ki, Türkiye bugün ciddi sorunlarla karşı karşıyadır. Çünkü şimdiye kadar ülkenin gündemine giren temel sorunlar çözülmedi. Bu ciddi sorunların başında da Kürt sorunu gelmektedir. Türkiye'de Kürt sorunu çözülürse, buna eşlik eden demokrasi sorunu ve ekonomik sorun gibi temel sorunlar da çözülmüş olur. Çünkü çözülmeyen Kürt sorunu diğer sorunları etkiliyor ve besliyor.

Bakınız; anayasanın mevcut anti-demokratik maddeleri tartışılmıyor, değiştirilmiyor. Kürt sorunu gerekçe gösterilerek siyasi partiler kapatılıyor, yayınlar toplatılıyor-kapatılıyor. Yine aynı gerekçe ile düşünce "suç" sayılarak yazarlar, aydınlar cezalandırılıyor. Kürtlerden dolayı, Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu, İller Yasası, "bölücü-yıkıcı" faaliyet gösteren medyaya yönelik MGK Kararları gibi yasalar çıkarılıyor. Yine "vatanın, milletin bölünmez bütünlüğü" gerekçe gösterilerek bütçenin 3/1'i ülkede yaşanan kirli savaşa heder ediliyor.

Uzun bir süredir çözülmeyen bu sorundan dolayı bölgede şiddet ve çatışmalar sürüyor. Bu sebeple bugün bölgede hayat durmuştur. Köyler boşaltılıyor, ormanlar yakılıyor, kasaba ve kentlerin bir kısmı yıkılmış durumda. İşletmeler çalışmıyor, okullar açılmıyor, tarım alanları ekilmiyor. Göçe zorlanan milyonlarca insan büyük kentlerin varoşlarına yığılıp kalmışlardır. Açlık, sefalet ve ölümle pençeleşiyorlar. Yoksul halk bir ekmek, bir kilo pirinç için adeta birbiriyle savaşıyorlar.

Sayın bayanlar, baylar!

Biraz önce önemli bir noktaya değinmiştim. Son yıllarda dünyada önemli değişimler yaşandı. Demokrasi ve insan hakları anlamında önemli gelişmeler oldu. Uygarlığa ve çağdaşlığa doğru epeyce mesafe alındı. Fakat Türkiye bu gelişmelerin gerisinde kaldı. Bu alanda hiç bir çaba göstermedi. Demokrasi ve insan hakları alanında Kürt sorununun siyasal çözü-

mü konusunda adım atmakta direndi. Demokrasi rafa kaldırıldı, insan hakları ihlal edildi. Militarizm güçlendi ve şovenizm körüklendi. Gelişen olaylar karşısında her zaman şiddet yolu tercih edildi ve bu yolla sonuç almaya

nelik bir sindirme, bir imha hareketi gerçekleştiriyor.

Değerli dostlar, "Vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğü" gerekçe gösterilerek, ocakların sönmesine, yerleşim birimlerinin yıkılmasına, doğanın harap olmasına

kenin kalkınması ve toplumun refahı için çok büyük işler yapılabilirdi.

Biz, işin maddi boyutunu bir tarafa bırakalım. Çekilen acılar, ortada kalan dul, yetim ve ölen insanların yaşamı parayla ölçülür mü?

Sayın bayanlar, baylar!

Bugün ülkemizde sorunları yaratan nedenler açıktır. Her zaman gündemde kalan, konuşulan ve tartışılan konu, baştan da söylediğimiz gibi Kürt sorunudur. Ülkenin neresine giderseniz gidin bu sorun tartışılıyor, parlamentoda sivil toplum örgütlerinde, medyada, sokakta... Amerika'da, Avrupa'da, Asya'da, Afrika çöllerinde gündeme geliyor. Bu kadar geniş bir kamuoyu olan sorun basit olarak ele alınabilir mi? Elbetteki hayır. O zaman bu soruna çözüm getirilmelidir. Eğer bu temel sorun barışçıl ve demokratik bir ortamda siyasi çözüme kavuşturulursa, az önce bahsettiğim sonuçların hiçbirisi yaşanmaz. Ülke bugünkü kaos ortamından kurtulmuş olur. Eğer devlet, Kürt sorununun çözümü konusunda eski tavrını sürdürürse daha büyük yaralara neden olacaktır. Daha fazla insanlar ölecek, ocaklar sönecek, köyler boşaltılacak, doğa dengesi bozulacak ve göç dalgası büyüyecektir. Açlık, sefalet ve yoksulluk çoğalmaktadır. Değerli dostlar, hepimiz biliyoruz ki, Kürtlerin vazgeçmeyecekleri bir gerçekliği var. Kürtler kendi kimlikleriyle yaşamak istiyorlar. Kürtler kendi kültürlerine, örf ve adetlerine, dillerine sahip çıktıkları müddetçe rejim şiddete başvuracaktır. Çünkü egemenlerin bu konuda yaptıkları ortadadır,

"Vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğü" gerekçe gösterilerek, ocakların sönmesine, yerleşim birimlerinin yıkılmasına, doğanın harap olmasına, kadın-erkek, genç-yaşlı demeden, hatta kundaklık bebeklerin ölmesine neden olan bu vahşet haklı gösterilemez.

Ülkemizde bu acıları, bu yıkımı isteyen çok az bir kesim var. Bu vahşeti kimler istiyor, açıktır. Bir kısım çıkar çevreleri, ırkçı ve şoven kesim istiyor bu ortamı. Bu savaştan Kürtler, Türkler daha doğrusu halkın büyük bir çoğunluğu zarar görüyor.

çalışıldı.

İşte bu anlayıştan dolayı bugün ülkemizde kirli bir savaş devam ediyor. Ve ülkemiz yıkılıp yıkılıyor.

Sayın bayanlar, baylar!

Yaşanan bu vahşet konusunda biraz zamanınızı almak istiyorum. Uzun bir süredir Kürtlerin bulunduğu coğrafyada tam anlamıyla bir savaş yaşanıyor. Bu kirli savaşta 10 binlerce insan yaşamını yitirdi. Kayıplar resmi raporların yazdığından çok daha fazladır. Bu savaşın haklı gösterilecek hiç bir yanı yoktur. Bu haksız bir şiddet ve çatışmadır. Bu savaş, herhangi bir ülkenin işgaline karşı veya ülke savunmasına yönelik değildir, devletin şimdiye kadar Kürt sorununa karşı izlediği yanlış politika-sından kaynaklanıyor.

Egemenler, "terör"ü gerekçe göstererek Kürtlere yö-

neden olunmaz. Kadın-erkek, genç-yaşlı demeden hatta kundaklık bebeklerin ölmesine neden olan bu vahşet haklı gösterilemez. Bu tam anlamıyla bir vahşettir.

Ülkemizde bu acıları, bu yıkımı isteyen çok az bir kesim var. Bu açık vahşeti kimler istiyor o açıktır. Bir kısım çıkar çevreleri, ırkçı ve şoven kesim istiyor bu ortamı. Bu savaştan Kürtler, Türkler daha doğrusu halkın büyük bir çoğunluğu zarar görüyor. Çünkü açlığı ve sefaleti bu kesimler çekiyor. Çünkü bu kirli savaşta halkın öz evlatları ölüyor; halktan toplanan paralarla mermi, bomba vs. alınıyor. Eğitim, sağlık ve ücretlerden kısılan paralarla Özel Tim, korucular ordusu ve daha bilinmeyen bir çok karanlık güç besleniyor. Yılda 10 milyar dolar gibi dev bir rakam bu yolla heder ediliyor. Bu büyük kaynakla ül-

bugüne kadar olumlu bir yaklaşım sergilememiştir. Onlar, şimdiye kadar sürdürdükleri yanlış politikalarından vazgeçmeye niyetli değil. Bu anlamda siyasi çözüm yollarının tümünü tıkamış oluyorlar.

Gelinen aşamada, geçmişten de örnekler alınarak hayat bize somut bir şey göstermiştir. Kürt sorunu orduya havale edilerek silahla çözülemez. Çılgınlık, barbarlık şimdiye kadar akan kana neden oldu. Dünyanın hiç bir yerinde bu yöntemlerle başarıya ulaşılmamıştır. Buna benzer sorunlar sonuçta dialog, sağduyu, demokratik ve barışçıl yöntemlerle çözülmüştür. Çünkü kanı kan temizlemez.

Sayın bayanlar, baylar!

Biz parti olarak bu sorunun bir an önce çözülmesinden yanayız. Politikalarımız bu konuda nettir.

Bu vahşet nasıl durdurulur, bu sorun nasıl çözülür noktasında ise, sorumluların duygusallığı bir tarafa bırakarak mantığın yolunu seçmesi gerekir. Dünyada buna benzer örnekler çoktur. Bu konuda G. Afrika, Kuzey İrlanda ve Filistin gibi örnekleri göstermek mümkündür, onlar dialog ve barış görüşmeleriyle sonuca doğru gittiler.

Kısacası dünyadaki gelişmelere denk düşen adımlar atılmalıdır. Baskıya, zulme, zora dayanan şiddet politikasından vazgeçilmelidir. Bunun yerine barış yolunu seçmek gerekir.

Başta silahlar susmalı, özgür bir tartışma ortamı başlatılmalıdır. Barış yöntemleri ön plana alınmalıdır. Halkların iradesine ve BM'nin ka-

rarlarına saygı gösterilmelidir. Kısacası şiddeti bir tarafa bırakarak barışçıl ve demokratik bir ortamın olanakları yaratılmalıdır.

Bunun için;

- Olağanüstü Hal ve Bölge Valiliği kalkmalıdır;

- Baskı, işkence ve kitle-sel tutuklamalar son bulmalıdır;

- Faili meçhuller ortaya çıkarılmalı, sorumlularından hesap sorulmalıdır;

- Koruculuk Sistemi kaldırılmalı ve Özel Tim dağıtılmalıdır;

- Basın ve Örgütlenme Özgürlüğü önündeki engeller kaldırılmalı ve Kürt partileri'nin serbestçe faaliyet göstermesine izin verilmelidir;

- Genel af çıkarılmalı, siyasi nedenlerden dolayı yurtdışına çıkmak zorunda kalanların geri dönmelerine olanak sağlanmalıdır;

- Kürt kültürü geliştirilmeli, Kürt dili üzerindeki yasaklar kaldırılmalı ve Kürt diliyle basın-yayın serbest bırakılmalıdır;

- Kürtçe eğitim yapılmalıdır;

- Kürt sorunu serbestçe tartışılmalıdır;

- Demokratik, çağdaş bir anayasa yapılmalıdır.

Ancak bu ciddi adımlar Kürt sorununun siyasal çözümüne yardımcı olur. Ama bu konuda en ufak bir ışık ufukta görünmüyor. Asker karakterli rejim, hala egemenliğini sürdürüyor. Hala bölgeye asker sevkiyatı yapılıyor, gün geçtikçe koruculuk sistemi geliştiriliyor. Basın- yayını susturmak için yeni yasalar çıkarılıyor, operasyonlar var

hızıyla devam ediyor, düşüncelerinden dolayı insanlar cezaevlerine tıkalıyor. Kısacası Kürdüm diyen herkese "terörist" gözüyle bakılıyor.

Sayın bayanlar, baylar!

Kürt sorununu bir terör sorunu gibi göstererek kimseyi ikna edemezler. Çözülmeyen sorunlardan doğan kaos ortamının faturasını bu kesime yüklemek sorunu çözümsüzlüğe götürecektir.

Biraz önce söylediğim gibi, Kürtler kendi kimliklerine sahip çıkmak istiyorlar ve bunda kararlılar. Bu istek demokrasi, insan hakları ve özgürlükler bakımından haklı bir istemdir. Bu konuda iç ve dış kamuoyuna çok önemli görevler düşmektedir. Türkiye'de siyasi partiler, sivil toplum örgütleri, mesleki kuruluşlar bu alanda çaba göstermelidirler. Aynı zamanda diğer ülkelerdeki demokrat, humaniter ve insan hakları savunucularına da ihtiyacımız var. Bu alanda gösterecekleri olumlu çabalar bir ülkenin içişlerine karışmak anlamına gelmez. Her kesim kendi çabasıyla bu sorunun siyasal çözümünü konusunda etkileyici rol oynayabilir. Başta BM, AGİK ve Avrupa Konseyi gibi önemli uluslararası kuruluşlar süreci hızlandırabilirler.

Sorun bir bütünlük içinde ele alınmalı, çağdaş boyutuyla adil, kalıcı ve gerçekçi bir çözüm bulunmalıdır. Bu çözüm ne devleti parçalar, ne de milleti böler. Aksine bütünlük ve kardeşlik ilkesini pekiştirir. Kürtlerin istek ve beklentilerine olumlu cevap vererek sorunlarını çözüm yoluna koymuş bir Türkiye, hem bizim, hem Avrupalı dostlarımızın yararınadır.

Bariş süreçleri de savaş gibidir!...

*Herşeye rağmen, barış
çabaları akıl ve yürek işidir.
Kürtler barışın biricik
dinamiğidir; barış
ellerimizdedir.*

*Finlandiya'nın ve
Ukrayna'nın özgürlük
hakkını tanımayan her
Rus Sosyal Demokrati
soysuzlaşarak bir şoven
durumuna düşecektir. Ve
hiç bir safsata ya da
"yöntem" inden söz etme
onu haklı göstermeye
yetmeyecektir.
V. I. Lenin*

Barış, ya da bir çeşit uzlaşmanın Türkiye'nin önemli iş çevreleri tarafından günde me sokulmasıyla burjuvazinin kendi içerisindeki ayrışım da daha netleşmeye doğru yol almaya başladı. Savaşın kendi eksenini ve devletin içerisinde yarattığı, kendisinden çıkarı olan; mafya çete türü ile savaştan çıkarı olmayan kesimin kendi iç çatışması giderek netliğe bürünebilir. Böylesine bir durumda 1960 dönemi Cezayir-Fransız barış görüşmelerinde olduğu gibi devletin savaştan yana olan askeri kanadı ile burjuva yandaşları bir darbe dahi gerçek-

leştirebilir. Bu darbe barış yanlısı kesimleri tasfiyeye yönelik olabileceği gibi, darbe becerilmese dahi, savaş yanlısı kanatlar tarafından yine Cezayir'de olduğu gibi OAS benzeri yeraltına kayacak daha değişik tehdit örgütleri kurularak süreç baltalanmak istenebilir.

TÜSİAD'ın sunduğu rapor ve anlamı üzerine yeterince duruluyor veya uzmanlarca durulacaktır (?) Ancak belirtmekte yarar olan bir şey varsa, o da Kürt tarafının her türlü barış ve bunun önündeki tıkanıkları açacak çabalara hazır olduğudur. Ne ki bir barış ya da öneriden söz ederken, doğal olarak diğer muhataplar Kürtler olacaktır. Devletin şimdiki sahipleri kendi çıkarları açısından da olsa, kısmi olarak iplerini kaçırdıkları sözde parlamentoya öneri sunarlarken Kürt muhataplarına resmen danışmayıp ya da bu-

na cesaret etmezlerken Kürt tarafları desteklerini hemen bildirdiler bile. Zaten geçtiğimiz yıllar biraz araştırılırsa Kürtlerin barış çağrılarıyla doludur.

Bizim durumumuz sanıldığından çok daha değişiktir. Bunu açıklama gereği duyuyorum. Biz bu işleri gerçekten Türkiye'nin düşünen, Türkiye'yi biraz anlamak ve Türkiye'nin sorunlarını çözmek isteyen kesimleri ile tartışmak istiyoruz. Yani Kürt meselesinin Türkiyesiz, Türkiye'nin de Kürt meselesini çözmeden herhangi bir ilerleme sağlayabileceğine veya bazı sorunların üstesinden gelebileceğine inanmıyoruz. Bunu ben çok çarpıcı olarak gösterebilirim. Daha şimdiden geliştirilen savaş düzeyi Türkiye'nin gelişimini durdurdu. Bütün her şey savaşa endekslendi. Bunu iki yıldır kendileri söylüyor. Bu daha

Baran Funderman

Türkiye'yi gerçekten sevenler, düşünenler ortaya çıkmak zorundadır. Sayın Abdullah Öcalan'ın 1995'te belirttiği görüşlerle yine Sayın Kemal Burkay'ın "savaş cephesinin karşısına barış cephesiyle çıkmalıyız.

Bu en büyük görevlerimizden olmalıdır. Kendi başına değil, işin birlikte çözülebileceği kavranmalıdır..." şeklindeki 1996

tarihli sözleri hatırlanacak olursa Kürt tarafının niteliği daha da anlaşılacaktır. Kürtler akıtılan kanın durdurularak Kürdistan ve Türkiye halklarının yaraları sarılsın istiyor.

da tırmanacak, artık Türkiye'yi dengelerinden soyutlayarak, gümbür gümbür bir bunalımın içine sürükleyip çatlatacaktır. İşte bu noktada Türkiye'yi gerçekten sevenler, düşünenler ortaya çıkmak zorundadır. Sayın Abdullah Öcalan'ın 1995'te belirttiği görüşlerle yine Sayın Kemal Burkay'ın "savaş cephesinin karşısına barış cephesiyle çıkmalıyız. Bu en büyük görevlerimizden olmalıdır. Kendi başına değil, işin birlikte çözülebileceği kavranmalıdır..." şeklindeki 1996

tarihli sözleri hatırlanacak olursa Kürt tarafının niteliği daha da anlaşılacaktır. Kürtler akıtılan kanın durdurularak Kürdistan ve Türkiye halklarının yaraları sarılsın istiyor. Daha çok örnek verilebilir, ancak biz ifade etmeye çalıştığımız barış görüşmelerinin büyük olasılıkla ve kanlı bile olabilecek engellemelerle karşılaşabileceği olasılığını Cezayir nezdinde açıklamaya çalışalım. Konuya geçmeden bu yazıyı okurken burjuvazinin egemen çevrelerince kapatılan ama bizlerin ve kamuoyu şahsında henüz kapatılmayan Turgut Özal'ın ölümü ve o dönemdeki kuşkulu (bize göre değil...) asker başarısının ölümeleri hatırlanmalıdır...

Cezayir ve Barış Çabaları

"Başka bir milleti baskı altında tutan bir millet kendi zencilerini yaratmış olur."

Marx/Kapital

Fransız Ulusal Kurtuluş Komitesi'nin savaş yıllarında karargahını Cezayir'de kurması Cezayir halkının bilinçlenip gelişmesine katkıda bulunmuştu. Savaşın ardından ülkenin her tarafında gösteri ve eylemlilikler gerçekleştirilen Cezayirliiler tam bağımsızlık istiyorlardı. Setif ve Gülma'daki gösteride olduğu gibi göstericilere ateş açılarak eylemler kana bulandırıldı. Özellikle Setif ve Gülma olayları halk arasında nefrete yol açarak ayaklanmaya neden oldu. Fransızlar örgütsüz ve dağınık olan halkı bastırmakta güçlük çekmediler. Ulusal örgütlerin liderleri yakalandı, örgütler dağıtıldı ve bir çoğu yer altına kaydı.

Birçok gelişmenin ardın-

dan, yeralında faaliyet gösteren Devrimci Birlik ve Hareket Komitesi 1 Kasım 1954'de Cezayir halkını bağımsızlık için silahlı mücadeleye çağırdı. İlk çarpışmalar, Konstantin'in güneyinde ve daha sonra Cezayir'in doğusunda bir yayla olan Büyük Kabile'de patlak verdi ve kısa sürede tüm ülkeye yayıldı. Bu hareket, Ulusal Kurtuluş Cephesi ya da FLN tarafından yönetilen anti emperyalist bir halk devrimiydi. Bu kitle örgütündeki önderlik, kitlelerle ve özellikle köylülerle yakın bağları olan devrimci aydınların elindeydi. Gerilla savaşı askeri alanda merkezi bir örgütü imkansız kıldığından çeşitli bölgelerde yerel partizan birlikleri oluşturuldu. Bunlar birbirlerinden bağımsız olarak mücadeleye giriştiler. Fransız sömürgecilere karşı savaşan bu birliklerin tümü daha sonra Cezayir Ulusal Kurtuluş Ordusu'nu oluşturdular. Ulusal Kurtuluş Ordusu'nun sayısı, 1958 yılında 130 bine ulaşmıştı. Bu ordu hiç beklenmedik anlarda Fransızlara büyük darbe indirdi, aralarındaki ilişki ağlarını kesti ve birliklerini tesisleriyle havaya uçurdu. Düşman güçler, yenilgiden yenilgiye eriyip gidiyorlardı.

Fransız'lar, kudurmuş, halkın her kesimine görülmemiş bir terör estiriyorlardı. İnsanlar işkenceden geçiriliyor gazete ve yayın organları kapatılıyor, aydınlar "düşünce suçu"ndan tutuklanıyor vs. vs. Böylece 8 yıllık Cezayir savaşının ardından inanılmaz bir vahşet tablosu bırakılıyordu sömürgeciler tarafından 9 milyon Cezayirlinin 1,5 milyonu bağımsızlık savaşında

şehit düşerek can verdi.

Barış Engellenemiyor!

Fransız halkı, Fransız Komünist Partisi'nin çabaları ile, Cezayir'de adil bir barışın sağlanması ve bu ülkeye bağımsızlık tanınması amacıyla Fransa'da kitle hareketleri düzenledi. Fransa'daki şöven eğilimler, kapitalist çevreler başta olmak üzere, sömürgecilikten medet umanlar tarafından iyice körükleniyordu. Bunlar Fransa'nın savaş kıskırtıcılarıydı. Cezayir'deki Fransız kuvvetlerinin komutanı General Salan'ın katıldığı bu "aşırı" diye bilinen savaş ve sömürge yanlıları Cezayirli savaşçı ve yurtseverlerle bir görüşme söz konusu olunca, Mayıs 1958'de ayaklandılar.

Eylül 1958'de FLN'nin yürütme organı olan Cezayir Devrimi Ulusal Konseyi, bağımsız Cezayir Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ilan etti. Merkezi önce Kahire'de, daha sonra da Tunus'ta olan geçici bir hükümet kurdu. Bu hükümetin Fransa ile barış görüşmeleri yapılması konusundaki önerisi, Fransız hükümeti tarafından reddedildi. Bazı ülkeler, yeni Cezayir hükümetini tanıdıklarını açıkladılar. Dost ülkeler, özellikle modern silahlar sağlayarak Cezayir'e yardımlarını artırdılar. Fransız ordusu onca deneyim ve takviyelere rağmen Cezayir Ulusal Kurtuluş Ordusu karşısında yenilgiye uğruyordu.

Fransız hükümeti Cezayir halkını savaşla zorla yenemeyeceğini anlamıştı. Cezayirli-lerin kendi kaderini tayin etme hakkını kabul ederek görüşmelere hazır olduğunu bildirmek zorunda kaldı. Fransa

bu durumu savaşta zayıflığı ve kitlelerin desteğini yitirmenin yanı sıra artık ekonomik sömürge biçimine geçme düşüncesinden de benimsiyordu. Haziran 1960'ta başlayan görüşmeler, Fransız temsilcilerinin Cezayir'in önce teslim olması gerektiğini istemeleri üzerine olumsuz sonuçlandı. Bu durum Cezayirli yurtseverler arasında bağımsızlık düşüncesini daha da güçlendirdi. 1961 yılının ilkbaharında, Fransa, geçici hükümetin temsilcileri ile tekrar görüşmek zorunda kalıyordu. Bu, 1961'in başlarında Cezayir'deki aşırı sağcı askeri liderlerin kurduğu Gizli Silahlı Örgüt OAS'ın önderliğinde, aşırıların yeni bir ayaklanma başlatmalarına yol açtı. Darbe hareketi, General de Gaulle'e bağlı ordu birlikleri tarafından bastırıldı. OAS, Fransız hükümetinin emirlerini dinlemeyi reddetti ve Cezayir'in bağımsızlığını savunanlara karşı bir tehdit hareketine girişti.

Fransa ile Cezayir arasındaki görüşmeler, büyük bir gizlilik içerisinde Evlan'da yapıldı. Bu görüşmeler iki defa kesintiye uğradı. Şubat 1962'de yeniden başlayan görüşmeler, 18 Mart'ta Cezayir Hükümetinin üç ile altı ay arasında değişen geçici bir süre için, Fransız ve Cezayirli temsilcilerin oluşturduğu Geçici Yürütme Organı'na devr edilmesiyle sonuçlandı. Bu organ bir referandum düzenleyerek, Cezayir halkının ulusal bağımsızlığı mı yoksa Fransa ile işbirliği yapmak istediğini mi tespit edecekti. Tercih ilk istek olursa, Fransa üç yıl içerisinde geri çekelecekti. Cezayir'deki Avrupalılara ise bir süre tanınarak,

onlardan bu süreç içerisinde ya geri dönmeleri ya da Cezayir vatandaşlığına geçmeleri istenecekti. Bu arada kurtuluş hareketine katılan ve bu nedenlerle hapse atılan tüm tutuklulara yönelik bir af çıkarıldı.

Evlan Anlaşması, bazı tavizler verilmekle birlikte, hatta Cezayir halkının katlandığı büyük acılar ve can kaybına rağmen önemli bir zafer anlamına geliyordu. 1 Temmuz 1962'de yapılan referandum, hemen hemen oybirliği ile bağımsızlık istemiyle sonuçlandı ve Cezayir bağımsız bir devlet oldu. Ancak mutlaka unutulmaması gereken bir şey var; Filistin ve Cezayir örneklerini incelerken birçok yönden Kürdistan ile kesinlikle karıştırmamak gerek. Çünkü, bu iki ülkenin kurtuluşçularından yana çıkan hemen tüm Arap devletleri bu durumun aksine Kürdistan mücadelesine düşmandırlar. Bu ülkeler İran, Irak, Türkiye ve Suriye başta olmak üzere, biri diğerine dost olduğundan Kürt politikaları da bu yönde gelişip biçimleniyor. Avrupa ve ABD ile dünyanın bölge ülkeleriyle ilişkisi olan diğer ülkelerin Kürt politikalarına da bu ilişkiler çerçevesinde bakılmalı. Kürdistan ve düşmanları arasında gerçek bir barışın olmasını isteyen tüm dostlar bu şartlar ve olguların getirdikleri zorlukları hesaplayabilmelidirler. Bunlara bağlı olarak, İran, Irak, Suriye başta olmak üzere diğer Kürt düşmanı ülkelerin barışı engelleme çabaları başka bir yazı konusudur. Herşeye rağmen, barış çabaları akıl ve yürek işidir. Kürtler barışın biricik dinamiğidir; barış ellerimizdedir.

POLITIKEN

Kopenhag'da yapılan "Kürdistan'da Düşünce ve Örgütlenme Özgürlüğü" konulu konferans öncesi ve sonrası Politiken'de yer alan makaleleri, önemli olmaları ne-

deniyle sizlere de aktarmak istedim. Bu yazımda, gazetede yer alan makalelerin bir kısmını tümünden tercüme ettim, bir kısmının ise kısa bir özetini yaptım.

Günümüzde Avrupalı bir gazeteci gözüyle Kürtler

Hüseyin Kızılocak

Kürtler, Avrupalı gözüyle çok farklı olarak değerlendiriliyorlar. Avrupa'da, çeşitli kesimlerin Kürtler konusundaki görüş ve tavırları farklı olmakla beraber, bu konuda genel bir tavır görmek de mümkün.

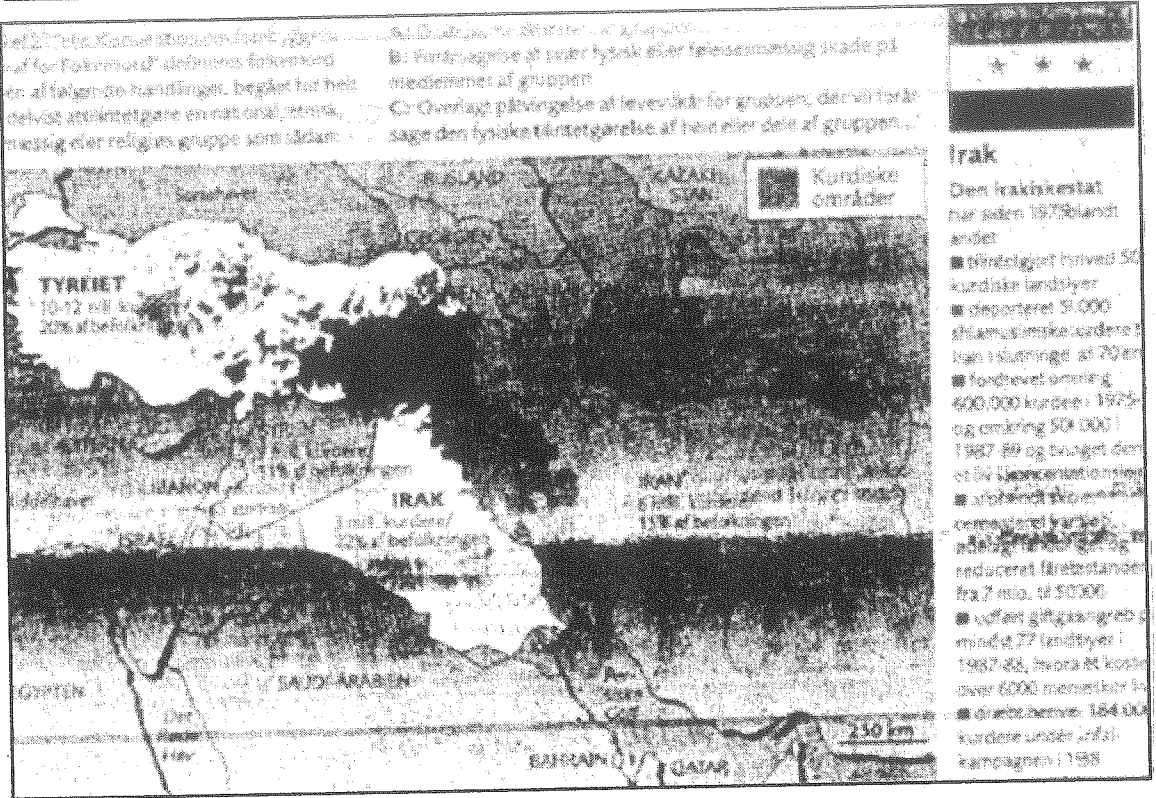
Tavırlardan biri hükümet ve iş çevrelerinin, diğeri ise hümaniter kişi ve kuruluşların tavırlarıdır. Hükümetin ve iş çevrelerinin görüşleri, çıkarlarının gerektiği şekilde biçimlenmekle birlikte, onların tavır ve görüşleriyle hümaniter kişi ve kuruluşlarınki giderek yakınlaşmaktadır. Elbette bu konuda en tarafsız görüşler, büyük ve tarafsız

basında yer alanlarıdır. Her iki kesim de aynı gazeteleri okuduklarından, sözkonusu gazetelerin yazdıkları, değişik tarafların görüşlerinin birleşmesi olarak kabul edilebilir.

Kürtler ve Kürdistan konusunda, Avrupa gazetelerinde çok sayıda yazı yayınlanıyor. Bunlardan biri, geçtiğimiz ocak ayında Danimarka'nın en büyük günlük gazetelerinden Politiken'de yer alan makaleler dizisiydi. Bu makaleler, günümüz Avrupalısının Kürtlere bakışını simgeleyen ilginç makalelerdir. Hele makaleler, bir ülkenin en büyük gazetesinde yayınlanıyorsa, makaleler, Avrupalının Kürtlere bakışı açı-

sından daha bir önem kazanır. Bu nedenle Kopenhag'da yapılan "Kürdistan'da Düşünce ve Örgütlenme Özgürlüğü" konulu konferans öncesi ve sonrası Politiken'de yer alan makaleleri, önemli olmaları nedeniyle sizlere de aktarmak istedim. Bu yazımda, gazetede yer alan makalelerin bir kısmını tümünden tercüme ettim, bir kısmının ise kısa bir özetini yaptım.

Politiken gazetesi sözkonusu makaleler dizisine 12 Ocak 1997 Pazar günü başladı. Gazeteci Pernille Bramming imzası ile yayınlanan yazıların ilkinde, dış haberler bölümünde yarım sayfa yer ayrılmıştı. Haberin başlığı "Güpegündüz soykırım"dı.

Sol köşedeki Irak bayrağının altında ve haritanın yanında Irak devletinin 1975'den buyana yaptıklarının bir kısmı olarak şunlar sıralanıyor: "5 bin Kürt köyü yerle bir edildi, 1970'lerde 50 bin Kürt İran'a sürüldü, 1975-1978 yıllarında yaklaşık 500 bin Kürt toplama kamplarında yaşamaya zorlandı. Ormanlar yakıldı, pınarlar betonlandı, tarım alanları tahrip edildi ve 7 milyon olan koyun sayısı 50 bine indirildi. 1987-1988 yıllarında en az 77 Kürt köyüne kimyasal silahlarla saldırıldı ve bu 6 binden fazla insanın yaşamına mal oldu. 1988'deki katliamda 184 bin Kürt katledildi."

Başlığın altında bölgenin haritası yer alıyor. Haritada Kürdistan ve Kürtlerin yaşadığı bölgeler kahverengiye boyanmış. Haritanın üzerinde Türkiye'de 10-12 milyon Kürdün yaşadığı ve nüfusun yüzde 20'sini oluşturduğu, Irak'ta 3 milyon Kürdün yaşadığı ve nüfusun yüzde 22'sini oluşturduğu, Suriye'de 1 milyon Kürdün yaşadığı ve nüfusun yüzde 11'ini oluşturduğu ve İran'da 6 milyon Kürdün yaşadığı ve nüfusun yüzde 15'ini oluşturduğu yazılıyor. Haritanın sağ üst köşesinde Türk bayrağı,

sol üst köşesinde ise Irak bayrağı yer alıyor.

Haritanın üstünde ve iki bayrağın arasında Birleşmiş Milletler-BM Antlaşması'nın 2. maddesinin hangi tür uygulamaları ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubun bütününe veya bir kısmının soykırıma uğraması olarak değerlendirdiği yazılıyor ve maddeler şöyle sıralanıyor: "A-Grup üyelerinin öldürülmesi. B-Grup üyelerinin psikolojik ve fiziksel olarak zarar görmesi. C-Grubu belli bir şekilde yaşamaya zorlamak ve bu yüzden onların bir

kısının veya tümünün fiziksel olarak yok edilmesi.”

Sağ köşedeki Türk bayrağının altında ve haritanın yanında, “Türk devletinin 1984-1996 yılları arasında yaptıklarının sadece bir kısmı” diyor ve şunlar sıralanıyor: “2700’den fazla Kürt köyü yerle bir edildi, 2 milyondan fazla Kürt zorla evlerinden sürüldü ve büyük şehirlerin kenar mahallelerinde, çok kötü ve fakir bir yaşam sürmeye zorlandı, onbinlerce Kürt hapsedildi ve binlerce Kürt işkence gördü. Yaklaşık 24 bin kişi silahlı

çatışmada yaşamını yitirdi ve bunların da yüzde 80'i Kürt. Bugün 142 düşünce suçlusunun evi Türk hapishanesidir."

Sol köşedeki Irak bayrağının altında ve haritanın yanında Irak devletinin 1975'den buyana yaptıklarının bir kısmı olarak şunlar sıralanıyor: "5 bin Kürt köyü yerle bir edildi, 1970'lerde 50 bin Kürt İran'a sürüldü, 1975-1978 yıllarında yaklaşık 500 bin Kürt toplama kamplarında yaşamaya zorlandı. Ormanlar yakıldı, pınarlar betonlandı, tarım alanları tahrip edildi ve 7 milyon olan koyun sayısı 50 bine indirildi. 1987-1988 yıllarında en az 77 Kürt köyüne kimyasal silahlarla saldırıldı ve bu, 6 binden fazla insanın yaşamına mal oldu. 1988'deki katliamda 184 bin Kürt katledildi."

Bunların altında büyük puntolarla "Bir türkü bir hayata mal olabilir" başlığı yer alıyor. Onun altında ise "Dünya pasif olarak seyrederken, yüzbinlerce Kürt öldürüldü" alt başlığı yer alıyor ve makale şöyle devam ediyor:

"5 bin yıldan uzun kültürel bir tarihe sahip olan Kürtlerin nüfusu bugün 25 milyon. İçinde bulunduğumuz yüzyılda Kürtler bir Hitler'in değil, 4 ayrı devlette, Irak, İran, Türkiye ve Suriye'de 4 değişik Hitler'in egemenliğinde yaşıyorlar. Bunların arasında, en yüksek yerde, Irak'ın bilinen Devlet Başkanı Saddam Hüseyin var.

Batı, Irak-Kuveyt savaşı sırasında, Kuzey Irak'ta BM'nin koruması altında bir

bölge kurmayı kabul etti. Bu şimdilik bir fiyasko olarak görünüyor ve dünya efektif ve etkili bir şekilde müdahale etmezse, Kürt halkının ne tür acılara sürüklenebileceğinin yeni bir örneği olarak gözlerimizin önünde duruyor. Şimdi, BM koruması altındaki bu bölgede 2-3 milyon insan hayatta kalmaya çalışıyor. Bunlara İran'dan ve Türkiye'den gelen binlerce mülteci de dahil.

Hukuksal olarak hala Irak'ın bir parçası olarak kabul edilen bu bölgede, insanlar BM'nin Irak'a uyguladığı ambargo nedeniyle ilaç ve yiyecek sıkıntısı altında hayatta kalmaya çalışıyorlar. Diğer yandan Irak da bölgeye ekonomik ambargo uyguluyor.

Okulların, sağlık kurumlarının ve genel olarak idari yapının tümünden harap olduğu ve işsizliğin yüzde 70'lere vardığı bu bölgede, insanlar hayatta kalmaya çalışıyorlar. Bunların ancak yüzde 10'u uluslararası yiyecek yardımından yararlanabiliyor."

Makalenin yazarı "ateş hattı" diye küçük bir ara başlık atıyor ve Kürtlerin kendi aralarındaki silahlı çatışmalarına yer veriyor. İran ve Türkiye'nin, sınırları ihlal edip Irak Kürdistanı'na saldırımlarının yanı sıra, KDP-Yekiti ve KDP-PKK çatışmasından bahsediyor. Özellikle Güney Kürdistan'daki iç çatışmaların durumu daha da zorlaştırdığını belirten gazeteci; "Kürtlerin aralarındaki gerilla savaşı durumu daha da umutsuz hale getiriyor ve dünyanın elini kolunu bağlıyor. İnsan kendi kendisine

soruyor: 'Kürtler kendi aralarında savaşıırken, uluslararası toplum Kürtlere karşı savaşan devletlerin üzerine nasıl gidebilir?' diye ekliyor. Ve bu durumdan yalnız Kürtlerin sorumlu olmadığını, zengin petrol bölgesi ve stratejik önemi yüzünden, Birinci Dünya Savaşı sonrasında, Kürtlerin bir devlet kuramamalarında uluslararası toplumundan sorumluluğu olduğunu belirtiyor.

Gazeteci, "Ulusal-bağımsız-devletten vazgeçme" başlığı altında şöyle devam ediyor: "Her ne kadar bu 4 devletteki Kürt azınlığı içinde bağımsızlık için silahlı mücadele veren gruplar varsa da, gelen politik sinyaller, Kürtlerin şu anda, artan bir oranda, bağımsız bir devletten çok kendi kendini yönetme hakkına sahip olmak için çaba sarfettiğini gösteriyor. Yani kendi dillerinde kendilerini ifade edebilme, bunu okul, yerel yönetimlerde ve kültürel alanda kullanabilme hakkı istiyorlar. Bugün Kürtlerin hiçbiri bu hakka sahip olmadığı gibi, kendilerinin Kürt olduklarında ısrar etmeleri veya örneğin Kürtçe bir türkü söylemeleri hayatlarına mal olabilir.

Kürtlerin, yaşadığı ülkeler diktatörlerce yönetildiği ve genel olarak insan hakları baskı altında tutulduğu sürece bu hakları alma şansları çok az..."

Gazeteci Pernille Bramming, illegal silah ticareti uyuşturucu parasıyla finanse edildiği sürece Kürtlerin korunç acılarının devam edeceğini belirtiyor ve yaklaşık 700 bin Kürdün baskı ve zulümden kaçarak mülteci ve

göçmen olarak Avrupa'da yaşadığını ve bunların 10-15 bininin Danimarka'da bulunduğunu belirtiyor.

Gazeteci, Uluslararası Kürdistan İnsan Hakları Derneği'nden Sertaç Bucak'la yaptığı röportaja yer verdiği sayfada yer alan makalesine, "Kürtler diyalog umuyor" diye büyük bir başlık atıyor ve alt başlıkta ise "Kürt sorununa barışçıl bir çözümünün bulunmasının önemli şartlarından biri düşünce özgürlüğüdür" diyor. Bu röportajda, Türkiye'de düşünce ve örgütlenme özgürlüğünü engelleyen kanunlar ve Avrupa'nın buna karşı neler yapabileceğine yer veriliyor.

13 Ocak 1997 Pazartesi günü gazetenin başmakalesi Kürtlerle ilgili. Bu makaleyi olduğu gibi tercüme ediyorum.

"Dinle

Danimarka'da Kürtler kendilerinin dinlenmesini istiyorlar.

Dört ülkeden Kürt temsilcileri, yarın öğleden sonra Kopenhag'da haklarını isteyecekler.

Hangi hak? Öyle ya, Kürtler 4-5 bin yıllık tarihe sahipler ve bunun için de - Irak, İran, Türkiye ve Suriye tarafından- parçalanmış eski Kürdistan'daki toprak ve ülkelerine bağlı modern milliyetçilerdir.

"Fakat ne istiyorlar? Şiddet kullanma hakkı mı istiyorlar? Hayır. İşçi müzesinde konuşan Kürt temsilcileri, 4 ülkenin askeri güçleri kendilerine karşı şiddet kullanmalarına rağmen kendi sorunlarının şiddetle çözülmesini istemiyorlar. Ki, Irak, as-

keri güçlerini açıkça Kürtlerin soykırımında kullandı, Türkiye askeri güçlerini Kürt köylerini yerle bir etmekte kullandı, İran ve Suriye, askeri güçlerini sürekli olarak 'kendi' Kürtlerini kontrol altında tutmak için kullandı.

Bir devlet hakkı? Belki, çok da anormal olmayan bir şey. Tarihsel olarak önce bu dünyaya onlar yalnız gelmedi: Coğrafi olarak da Kürtlerin ve Kürt kültürünün etkili olduğu bölgelerin sınırlarını çizmek çok basit. Ve gerçekten de sayısal olarak Kürtler mesela Filistinliler, İsrailliler, Ürdünlüler ve Lübnanlıların toplamından daha fazladır. Oyleyse niye bir Kürt devleti olmasın? Bu devlet büyük ve doğal kaynaklar bakımından zengin (zengin tarımsal imkanları, büyük temiz su kaynakları ve zengin petrol yatakları) bir devlet olur. Ki bu devlet, bugün Birleşmiş Milletler'de yer alan birçok devletten daha büyük ve zengin olabilir.

Ama bu talep ki, aralarında Kürtlerin İnsan Hakları İçin Danimarka Komitesi, Politiken ve Sendikaların Uluslararası Forumu'nun da bulunduğu örgütler tarafından düzenlenen konferansta dile getirilecek ve bu talebin gerçekleşmesi çok daha basit.

Kürtler, bu konferansta sadece konuşma ve seslerini duyurmanın güvencesini talep ediyorlar.

Bu talep doğal bir taleptir. Ve hala da bu 4 ülkeden biri Kürt trajedisini barışçıl bir şekilde çözmek istiyorsa bu taleplerin değeri daha fazladır. Fakat 4 ülkenin hepsinde de Kürtlerin düşünce öz-

gürlüğü ayaklar altındadır. Veba gibi tehlikeli görülen politik partiler yasaklanıyor, gazeteler kapatılıyor, gazeteciler ve yazarlar içeri atılıyor, hatta ses sanatçıları ve yazarlar bile takibat altına alınıyor.

Politik bir çözüm serbest bir diyalogu gerektirir. Düşüncelerin karşılıklı tartışılabilmesi için farklı tarafların olması gerekir. Dolayısıyla, Kürtler çatışma yerine konuşmayı önerdiklerinde Suriye, Irak, Türkiye ve İran ile biz diğerlerinin dinlemeye başlaması gerekir."

Yukarıdaki baş makalenin yer aldığı gazetenin bir başka sayfasında konferansın ilanı verilmiş. Gazete bu ilanı hiçbir istem olmadan, kendiliğinden vermiş.

İlanda "Ülkesiz Bir Halk" başlığı altında, hasta çocuğunu kucagında taşıyan bir Kürt kadının resmi yer alıyor ve onun altında şunlar yazılı: "Kürtlerin ülkesi 4 devlet -Türkiye, İran, Irak ve Suriye- arasında parçalanmış. Şu sıralarda bu halka karşı yapılan baskı sınır tanımıyor ve insan hakları ihlalleri günlük bir olay haline gelmiş.

Kürtler için düşünce özgürlüğü ve demokrasi yok. Gazeteci ve yazarlar hapsediliyor, partiler yasaklanıyor, kitaplar ve gazeteler toplatılıyor." Devamında ise konferansın katılımcıları, yeri ve zamanı belirtilmiş.

14 Ocak 1997 Salı günü makalenin başlığı "Kürtlerin Hiç Bir Hakkı Yok". Alt başlık ise "Suriye'de 200 Bin Kürdün Vatandaşlık Hakları Elinden Alınmış Durumda."

Gazeteci Pernille bu makalesinde Suriye'deki Kürtlerin durumunu anlatıyor ve şöyle devam ediyor: "Suriye'de 200 bin civarında Kürt, bugün dünyada vatan-sız olarak kabul edilenlerden beter, lanetlenmiş bir halde yaşıyorlar. Suriye devleti onların vatandaşlık haklarını ellerinden alarak, onların başka bir ülkede vatandaşlık istemlerini engelliyor. Bu, onlar için pasaport alamamak ve Suriye'de hapis kalmak anlamına geliyor."

Bu bilgileri geçen sonbaharda yayınlanan Human Rights Watch'ın raporundan aldığına işaret eden gazeteci Pernille Bramming, Suriye'nin 1962 yılında Kürtleri Araplaştırma politikası çerçevesinde 120 bin civarında Kürdün vatandaşlık haklarının ellerinden aldığını ve bunu rastgele yaptığı için de ailelerin kimi fertleri vatandaş sayılırken, kimilerinin "yabancı" sayıldığını belirtiyor ve şöyle devam ediyor:

"Suriye'de 'yabancı'lık Kürtlerden doğan çocuklara miras gibi geçiyor. Eğer Suriye vatandaşı bir kadın, 'yabancı' -yani vatandaş sayılmayan- biri ile evlenirse, doğan çocuk da 'yabancı' sayılıyor. Bununla da yetinilmiyor ve bu 'yabancılar'ın evlilikleri de yasal kabul edilmiyor ve nüfus cüzdanlarına bekar yazılıyor.

Suriye kanunlarına göre bu Kürt 'yabancılar'ın toprak, ev ve dükkan sahibi olma hakları yok ve bunlar resmi yerlerde çalışamadıkları gibi, mühendis veya doktor olarak da çalışamıyorlar.

Bunlar resmi hastanelere gidemedikleri gibi, çocukları

da ancak 9 senelik ilkokullarda okuyabiliyor ve eğitimlerine daha fazla devam edemiyorlar. Aynı zamanda genel olarak baskı altında tutulan 1,2 milyon Kürt azınlığının -ki bunlar ülke nüfusunun yüzde 10'udur-, kurbanı olarak bu 200 bin civarındaki Kürt 'yabancı' seçilmiş.

AB'ye ilettiğini belirterek makalesine son veriyor.

Makaleler serisinin son bölümünde, 15 Ocak 1997 Salı günü gazetede, konferansta çekilmiş bir fotoğrafın altında "Petrol İnsanlardan Önce Geliyor" diye bir başlık atılmış. Ve onun altında "Kürtlere yardım etmeleri için Batılı hükümetlere

Makaleler serisinin son bölümünde, 15 Ocak 1997 Salı günü gazetede, "Kürtlere yardım etmeleri için Batılı hükümetlere baskı yapılacak" alt başlığıyla verilen Pernille Bramming'in makalesinde, konferansa katılan konuşmacıların görüşlerine yer verilerek, şunlar yazılıyor: "Danimarkalı politikacılar ve Kürt temsilciler, Kürt sorununun silahla çözülemeyeceği konusunda aynı fikirdeler. İşte tam da bunun için konuşmacıların çoğu, Kürtlerin ifade ve örgütlenme özgürlüklerine sahip olmaları ve sorunları yazıp, konuşabilmelerinin belirleyici olduğunu altını çizerek belirttiler. Kürtler yaşadıkları 4 ülkede de bu haklara sahip değiller."

Kürtlere uygulanan değişik yasakların arasında, Kürtçe konuşmak, çocuklara Kürtçe adlar vermek, Kürtçe adları değiştirip zorla Arapça adlar vermek, özel Kürtçe okul açmak ve Kürtçe yazılmış kitap ve diğer yayınlar da var.

Suriye Hafız El Esad tarafından ağır diktatörlük yöntemleri ile yönetildiğinden, ağır bir şekilde baskı altında tutulan bu azınlık, kurdan bu bilgileri dışarı aktaramıyordu."

Gazeteci Bramming, Human Rights Watch'ın raporunu, Kürtlere vatandaşlık hakkı verilmesi için baskı yapmak üzere BM, ABD ve

baskı yapılacak" diye alt başlık yer alıyor.

Pernille Bramming makalesinde, konferansa katılan konuşmacıların görüşlerine yer vermiş. Bramming makalesinin sonunda şunları yazıyor: "Danimarkalı politikacılar ve Kürt temsilciler, Kürt sorununun silahla çözülemeyeceği konusunda aynı fikirdeler. İşte tam da bunun için konuşmacıların çoğu, Kürtlerin ifade ve örgütlenme özgürlüklerine sahip olmaları ve sorunları yazıp, konuşabilmelerinin belirleyici olduğunu altını çizerek belirttiler. Kürtler yaşadıkları 4 ülkede de bu haklara sahip değiller."

Newroz'un Tarihi ve Mitolojik Yönü

■ TORİ
Araştırmacı-Yazar

Newroz, Kürt tarihinde bir olgu. Bu olgunun daha iyi kavranabilmesi için bu olgu-yu meydana getiren olayların nedenlerine gidilerek, nasıl geliştiğinin doğru bir şekilde

yorumlanması gerekir.

Nevroz efsanesinin kökeni

Yunanlı tarihçi Herodot'a göre Med imparatorluğu yıkıldıktan sonra Med halkına karşı yapılan yağmacılık el değiştirdi. Daha önce Sami halklar, Akad, Babil, Asurlular tarafından yapılan yağmacılık, bu kez Persler' in eline geçti. Yağmalanan değerler arasında Med halkına ait efsaneler de vardı. Bu efsanelerin başında Dehaq efsanesi ve de Sam, Zal ve oğlu Rüstem'e ait efsaneler geliyordu. Eğer bu efsaneler doğru belirlenmez ise, sonuçta, bu mesajlar da doğru algılanamaz.(1)

Dehak efsanesine konu edilen halkın Kürtler olduğu,

Dehak efsanesine konu edilen halkın Kürtler olduğu, ünlü İranlı ozan Firdevsi'nin Gazne Kralı Gazneli Mahmud'a sunduğu 60 bin kıtalık ünlü eseri, kral kitabı Şahname'de de belirtilmektedir. Bu belirleme ile Firdevsi, Medlerin Kürt kökeni boylardan olduklarını çok net bir şekilde teyid etmektedir.

ünlü İranlı ozan Firdevsi'nin Gazne Kralı Gazneli Mahmud'a sunduğu 60 bin kıtalık ünlü eseri, kral kitabı Şahname'de de belirtilmektedir.(2) Bu belirleme ile Firdevsi, Medlerin Kürt kökeni boylardan olduklarını çok net bir şekilde teyid etmektedir.

Nevroz olayının geçtiği ülke

Med ülkesi Medya'nın Medler'in eski ülkesi olan Medya Atropatene (Günümüz Azarbaycanı) ve sonradan ele geçirdikleri Medya Magna'dan meydana gelen ana parçalardan oluştuğu, klasik coğrafyacılara tarafından doğrulanmaktadır. Medler'in sonradan ele geçirdikleri parçaları Elbruz dağlık böl-

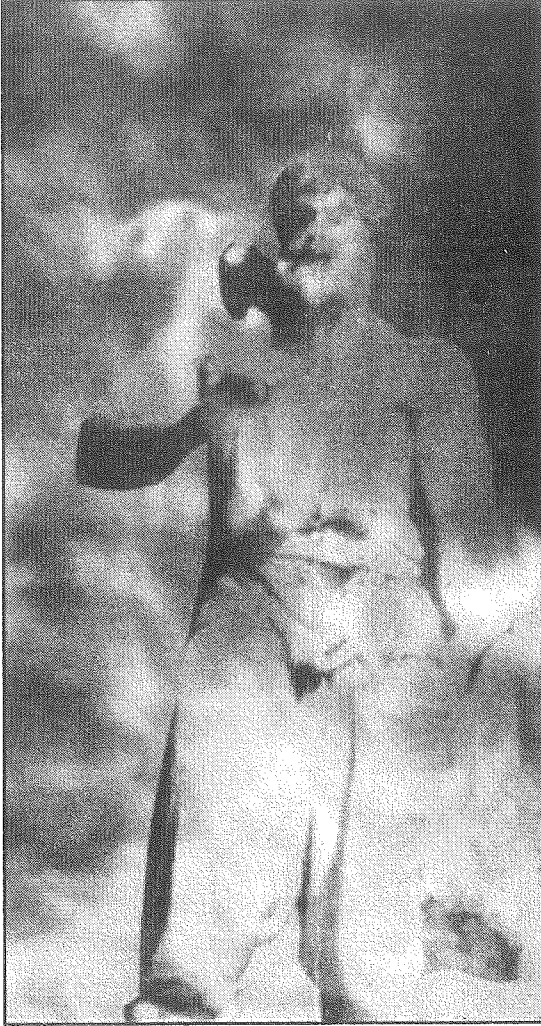
gesindeki Kızıl-Uzen'den (Safid-Rud), Kaspi (Hazar) denizine kadar uzanan bölge olarak gösterirler. Medya'yı meydana getiren parçalardan diğerini de Zagroslar'ın batısındaki yüksek bir bölge olan Nisaea olarak gösterirler. Medler'in bu adı eski yurtlarından getirerek bu bölgeye verdikleri söylenmektedir.

Yunanlı tarihçi Herodot'a göre Med ülkesinin imparatorluk döneminin sınırları, doğuda Seyhan ırmağı, batıda Kızılırmak, kuzeyde Hazar Denizi, Aras Irmağı, Ağrı Dağı, Karadeniz, güneyde Pars Körfezi ve Umman Denizi gösterilmektedir.(3)

Newroz olayının geçtiği ülkenin yeri bu şekilde belirlenmesine karşın, olayın geçtiği yeri başka ülkelerde aramanın, efsane-nin yönünü değiştirmeye, efsaneyi çarpıtmaya yönelik olabileceği düşünülebilir.

Newroz olayının tarihi yönü

Newroz olayının ağırlığını, Sami halkları ve onların temsilcisi, başlangıçta Babil şehrinde oturan Dehaq ve asırlarca Samiler tarafından tüm zenginlikleri yağmalanan, insanları öldürülen, şe-

hirleri yerle bir edilen, genç kız ve erkekleri tutsak alınarak; şehir kurma, mevcut şehirlerin etrefına sur yapma, sulama kanalları açma, su bentleri yapma işlerinde çalıştırılan Med halkının temsilcileri soylu bir aileden gelen Feridun ve Demirci Kawa oluşturmaktadır. Newroz efsanesi, işte bu bin yıllık zulmün ve bu zulümden kurtulmanın, bundan sonra da Sami halkına karşı dikkatli olunması gereğini mesajını vermektedir. Yoksa hiçbir dönemde Medlerin ve onlar-

Newroz olayının ağırlığını, Sami halkları ve onların temsilcisi, başlangıçta Babil şehrinde oturan Dehaq ve asırlarca Samiler tarafından tüm zenginlikleri yağmalanan, insanları öldürülen, şehirleri yerle bir edilen, genç kız ve erkekleri tutsak alınarak; şehir kurma, mevcut şehirlerin etrefına sur yapma, sulama kanalları açma, su bentleri yapma işlerinde çalıştırılan Med halkının temsilcileri soylu bir aileden gelen Feridun ve Demirci Kawa oluşturmaktadır.

dan önce devlet kurmuş Kürt kökeni Hurrili boyların ülkesi işgal edilmemiştir. Bu nedenle Newroz, bir ulusal kurtuluşu bu yönü ile işlemektedir.

Moortgat'a göre, Akkadlar, Sumer halkını eritip kendilerine benzettikten sonra, karşılarında düşman olarak ülkelerinin kuzeyinde ve kuzeydoğusunda yaşayan Hurrili boyları gördüler. Önce Akkadlar, kralları Sargon, Naram Sin ve Şer Kali Şarri dönemlerinde, sonra Babil Kralı Hammurabi ve sonra-

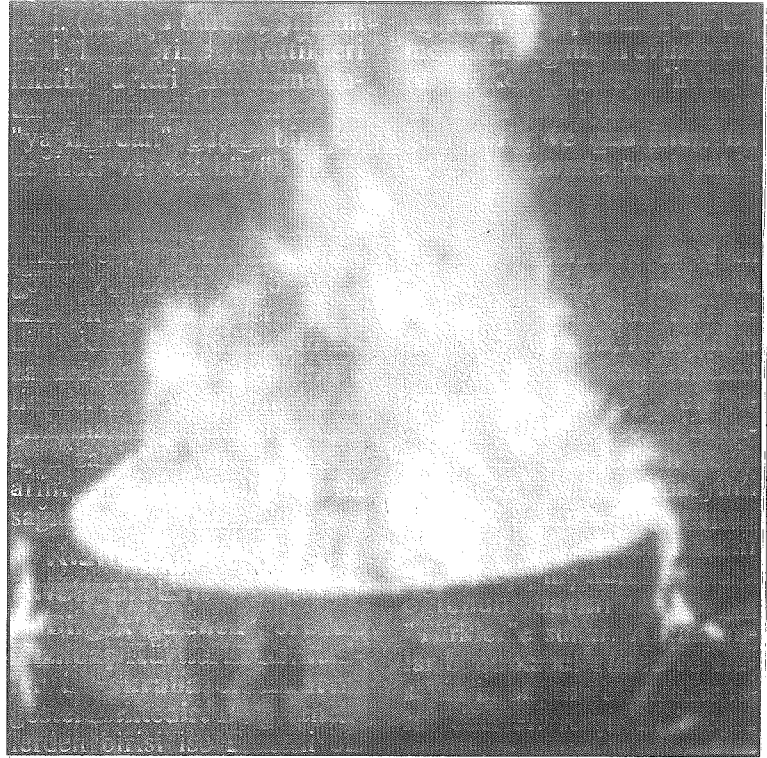
sında gelen krallar tarafından saldırıya uğradı. Ama önce Hurriili boylardan Lulu ve Gutiler, Akkad ülkesine inerek Akkad devletini ortadan kaldırıp bu ülkede 130 yıl; sonra da yine Hurriili boylardan Kassiler, ülkeleri Zagros dağlarından Babil ülkesine inerek, Babil devletini ortadan kaldırıp bu ülkeyi 576 yıl yönetimlerine aldılar. Bu arada Hurri-Mittanili boylar, Dicle ile Aşağı Zap arasındakiki Asur ülkesini yönetimlerine alarak bu ülkeyi 200 yıl yönettiler.(4)

Demir Çağı ve bu çağda siyasi durum

Efsanede Demirci Kawa'nın verilmesi ile olayın Demir Çağı'nda geçtiği ve bu çağın kahramanlık çağı olduğu vurgulanmaktadır. Bu nedenle olayı daha gerilerde, başka çağlarda, başka halkların ülkelerinde aramak, gerçekçi bir yaklaşım olamaz.

Bir tarih çağının kapanıp yerine bir tarih çağının başlamayacağı, etkinliğini bir süre daha sürdüreceği, tarihçiler tarafından kabul edilen bir gerçektir. Bu gerçekten yola çıkan araştırmacılar, Demir Çağı'nın başlangıcını Yeni Tunç Dönemi olan M.Ö. 1500-1200 yılları içinde göstermektedirler. O halde Demir Çağı'na ve bu çağın kahramanlık olaylarına bakıldığında, daha çağın başlangıcında Asurlular'ın kralları Asur Ubalit önderliğinde ve de merkezi Anadolu'daki Hititlerin de yardımı ile M.Ö. 1360 yılında Hurri-Mittani devletine karşı bağımsızlıklarını kazanmış oldukları görülmür.

Yine bu çağda, Hurri-Mittanili boyların kurdukları

Efsanede Demirci Kawa'nın verilmesi ile olayın Demir Çağı'nda geçtiği ve bu çağın kahramanlık çağı olduğu vurgulanmaktadır. Bu nedenle olayı daha gerilerde, başka çağlarda, başka halkların ülkelerinde aramak, gerçekçi bir yaklaşım olamaz.

Mittani Devleti, kuzey komşuları Hititler ve de güneydoğu komşuları Asurlular'ın sürekli saldırıları karşısında yönetim erklerini yitirdiler. Hurri-Mittanili boylar, bu olaydan sonra Mısırlılar'ın ve Aramiler'in "Nahruma" dedikleri Asi ile Fırat ırmakları arasındaki alanlardan, Fırat'ın doğusundaki bölgelerine çekildiler. Bu bölgelerde bağımsız beylikler halinde varlıklarını sürdürdüler.

Mittani Devleti'nin tarih sahnesinden çekilmesinden sonra, Asur Ubalit'ten sonra gelen Asur kralları, özellikle Adad Nirari I. (1304-1273),

Salmannasar I. (1272-1243), Tukulti Ninurta I. (1242-1208), Tiglathpileser I. (1114-1076), Assur Nasirpal II. (838-859), Salmanasar III. (858-824) ve Sargon II. (721-725) dönemlerinde kuzeydoğu ve kuzey komşuları Hurriili boylara sürekli yağmalama seferleri düzenlemiş, zahire ambarlarını, şarap mahzenlerini boşaltmış, köylerini yıkmış, yakmış, insanların öldürmüş, krallarını vergiye bağlamış, dönüşte bağlarını, meyva bahçelerini dipten kesmiş, hatta dağdaki av hayvanlarını yakalatarak kendi dağlarına göndermek şeklin-

de ve insanın insana yapamayacağı tarzda işkenceler yapmış, kestikleri kafalardan kale yapıp yüzdükleri insan derilerini de bu kale kapılarına germişlerdir. Asur kralları, bu barbarlıkları sayesinde büyük yılgınlıklara yol açmışlardır.

Asurluların bu barbarlıklarına karşın, bağımsız boy beylikleri halinde yaşayan

ros dağlık bölgesindeki Kasiler, Gutı ve Lulular, Kastarati'nin önderliğine Med direnişini genişleterek sürdürdüler.

Kurulan Med Konfederasyonu'nun başına, Yunanlı tarihçi Heredot'un "Diyakos" dediği Kaştarati, M.Ö. 672 yılında getirildi. Bu tarih, Med Devleti'nin başlangıç yılıdır. Kaştarati'den sonra ge-

Mandaizm, Maniheizm, Hurremizm ve Yezidilik vardır.

Eldeki oldukça eski belgelere göre, günümüze değin uzanan mitolojiler Hurri kökenlidirler. Bu mitolojilerin tanrıları, çoğunlukla insan gibi yaşar, kendilerini insan gibi gösterirlerdi. İnsanlar efendilerine bağlı köleler gibi tanrılarını kutsuyorlardı. Bundandır ki, Hurrili boylar-

Hurrili boyların evliya düzeyindeki kralları, yalnız Med döneminde vardılar. Başka bir deyişle, Hurrili boylar o aşamaya Med dönemine ulaşmışlardır. Bu dönemin kralları, evliya düzeyinde görülüyorlardı. Bu krallar, tanrılardan daha az değerde, efsane kahramanlarından daha önemliydi. Bu dönemin Med kralları, yani evliya düzeyindeki kralları, Cemşid, Feridun, Keresaspa ve Zerdüştidir.

Hurrili boylar, kendilerin koruyabilmek için birleşerek konfederasyonlar oluşturmuşlardır. Bu konfederasyonlardan biri, M.Ö. 13-9 yüzyıllarında, bağımsız Nairli boylar ile Urartulu boylar arasında kurulanıdır. Bu konfederasyonun zayıflaması üzerine de M.Ö. 9-6 yüzyılları arasında Urartu Konfederasyonu kuruldu.

Asurlular, kuzey komşuları Hurrili boylara karşı düzenledikleri yağma seferleri ile yetinmeyerek doğuya, Hurrili boylardan Mannai ve Medlere yöneldiler. Asur Kralı Salmanassar III döneminde başlayan saldırılar, özellikle Sargon II ve onu takip eden diğer Asur kralları döneminde devam etti.

Asur saldırılarının yoğunlaşması üzerine, üç Med şehri, Kar Kaşsi, Maddani, Sarpadali ve bu şehirlerin beyleri Kaştarakti (Diyakos), Manituarşa, Dussani liderliğinde bir direniş başladı. Bu üç şehir, Urmiye Gölü'nün güneyindeki Mannailer, Zağ-

len Key Feruars, Assur ve Kafkas halklarından olan İskit ve Kimmerler'e karşı mücadeleyi sürdürdü. Onun yerine gelen Key Aksar, önce kuzeyden gelerek ülkesinin kuzey bölgesini ele geçiren İskitliler'i ülkesinden çıkardı, daha sonra Med Konfederasyonu ordusu ile Aşağı Mezopotamya yönetimini elinde tutan Keldaniler'le birleşerek önce Assur yönetim merkezi Nineve, daha sonra ise Assur şehrine saldırdı. Üç güçlü saldırı sonrasında Nineve ile Assur şehrini taş üstünde kalmayacak şekilde yıkan Key Aksar, daha sonra M.Ö. 612 yılında Assur Devleti'ni tarih sahnesinden kaldırdı. Böylece Hurrili boylar binlerce yıllık öçlerini aldılar. (5)

Newroz olayının mitolojik yönü

Kürt kökeni Ari boyların dini inançlarında çoktanrıçılık, evliya düzeyinde tanrılar, evliya düzeyindeki krallara inançlar, büyü dini ve dualist düşünce olan Zerdüştlük,

da, yani Mittani, Nairi, Urartu, Mannai, Med, Gutı, Lulu ve Kassiliboylarda, halk ile tanrıları arasındaki ilişki, bir alış-veriş ilişkisiydi. Bu ilişkiler, Hurri toplumu inançlarının yol-yöntemini oluşturmuştur. Bu yol ve yöntemler, bu toplumun dini inançlarını belirlemişlerdir. Bu inançta, tanrılar da insanlar gibi ölümlüydüler. Bu nedenle, insanlar kendilerini tanrı gibi gösterip tanrı erkini ellerinde tutamazlardı.

Hurrili boyların evliya düzeyindeki kralları, yalnız Med döneminde vardılar. Başka bir deyişle, Hurrili boylar o aşamaya Med dönemine ulaşmışlardır. Bu dönemin kralları, evliya düzeyinde görülüyorlardı. Bu krallar, tanrılardan daha az değerde, efsane kahramanlarından daha önemliydi. Bu dönemin Med kralları, yani evliya düzeyindeki kralları, Cemşid, Feridun, Keresaspa ve Zerdüştidir.

Cemşid, ilk kez Med toplumunda sosyal sınıfları oluş-

turdu. Her sosyal sınıfa bir görev verdi. Onun döneminde, aldatma, açlık, hastalık ve daha önemlisi, ölüm yoktu. Bununla Cemşid, ölümlü olan insana ölümsüzlük getirmiştir. Bunun dışında Cemşid, tanrıya ait erkleri elinde tutarak bir boğayı kurban ederek kendini tanrı düzeyin-

Demirci Kawa, ormanda toplanan Kürt gençlerini etrafında toplayarak Dehaq'a karşı bir direniş başlatmıştır. Kaplan derisinden demirci önlüğünü kendisine bayrak olarak kullanan Kawa, soylu Feridun'u da yanına alarak Dehaq'ın sarayına yürümüştür. Feridun, sopasını (asa) De-

riyordu. Zerdüşt, bu bitkinin yüceltilmesini yasaklayarak tanrı ve insanın ölümsüzleştirilmesine karşı çıkmıştır. Yani toplumun kültürel değeri olan bu inancı korumuştur. Hurrili toplum, böylece ulusal kurtuluş saydığı olayı, kültürel kurtuluşla birleştirerek onları Newroz ile sem-

Cemşid, ilk kez Med toplumunda sosyal sınıfları oluşturdu. Her sosyal sınıfa bir görev verdi. Onun döneminde, aldatma, açlık, hastalık ve daha önemlisi, ölüm yoktu. Bununla Cemşid, ölümlü olan insana ölümsüzlük getirmiştir. Bunun dışında Cemşid, tanrıya ait erkleri elinde tutarak bir boğayı kurban ederek kendini tanrı düzeyinde görmüştür. Bu davranışı ile toplum inançlarına ters düşen Cemşid, kardeşi tarafından ikiye bölünerek öldürüldü. Krallarına güveni kalmayan Hurrili toplum, onun yerine Babil şehri olan, Sami kökenli Dehaq'ı kral olarak tanımışlardır.

de görmüştür. Bu davranışı ile toplum inançlarına ters düşen Cemşid, kardeşi tarafından ikiye bölünerek öldürüldü. Krallarına güveni kalmayan Hurrili toplum, onun yerine Babil şehri olan, Sami kökenli Dehaq'ı kral olarak tanımışlardır. Başlangıçta Hurrili topluma iyi görünen Dehaq, aslında üç kafalı, altı gözlü, üç ağızlı bir canavardır. İki omuzunda biten iki ejder yılanını doyurmak için günde iki genç insanın beynine ihtiyacı vardır. Bunun için hergün Kürtlerden iki gencin beynini yılanlarına yedirmektedir.

Oğlunu Dehak'a verenlerden biri de Kawa adında bir demircidir. Gün geçmiş, Kawa'nın ikinci oğluna sıra gelmiştir. Ama Demirci Kawa oğlunu alarak dağa, balta girmedik ormana kaçmıştır. Bu arada sıranın kendisine gelmemesi için evliya bir ailenin çocuğu olan Feridun ve iki oğlu da, anaları tarafından ormana kaçırılmıştır. Kaçanlar gün geçtikçe çoğalmıştır.

hak'a saplayarak onu etkisiz hale getirmiştir. Ama Dehaq'ın yarasından kan yerine yılanlar, çıyanlar, akrepler, kertenkeleler fışkırmıştır. Feridun, Dehaq'ın yarasından çıkan bu yaratıkların dünyaya daha fazla zarar vermeme için Dehaq'ı bağlatarak Demawend Dağı'ndaki bir mağaraya kapatmış, mağaranın ağzını da yüzüğü ile mühürlemiştir. İnaniş'e göre Dehaq, dünyanın sonunda insanlardan öcünü almak için kapatıldığı mağaradan çıkacak. Ancak bu kez, Medler'in evliya düzeyindeki krallarından biri olan Kral Keresaspa tarafından öldürülecektir.

Kirlenmez kaynaklarda, evrensel dünya okyanusunda binlerce göl oluşmuştur. Bu kaynaklardan diğer ağaçların kaynağı olan çok tohumlu Gukerene ağacı yeşermiştir. Ölümsüzlük getiren bu ağacın ürünü, Huma bitkisinin suyu ile semboleştirilmiştir. Huma bitkisinin suyu, tanrılara kurban olarak sunulduğunda, ölümsüzlüğü çağırıştır-

bolleştirmiştir. (6)

Kaynaklar:

- 1- Mythen Uit De Oudheid, Norma Lorre, Goowich Utrecht/Antwerpen-1965
- 2- The Shah Namah of Firdausi, Alexander Rogers, New Delhi-1978
- 3- The Five Great Monarchies of the Ancient Eastern World Vol: II. by., George Rawlinson London-1965
- 4- Eski Doğu ve Ege Tarihinin Ana Hatlar, Dr. Arif Müfit Mansel- İst. Üni. Ed. Fak./İstanbul- 1945
- 5- Van Havzasında 2 Bin Boyalı Çanak, Çömlek Geleceği, Altan Çilingiroğlu
- Urartu Devletinin Kuruluş Evresi ve Kurucu Krallarından Lutipri, Lapturi Hakkında Yeni Görüşler, Anadolu Araştırmaları, Ed. Fak. Yayınları İstanbul-1982
- 6- Kawa Efsanesi, Nêrgiza Torî/ Koral Yayınları, İstanbul

Çomar Bölükbaşı Ayaklanması ve Çomar Ağıtları-1

A. Haydar Avcı

Giriş

Osmanlı yönetimi, nedeni ne olursa olsun kurulu düzene, yöneticilerin sonu gelmeyen haksızlıklarına, düzenin yağma ve soygunlarına karşı ayaklananları her dönemde asi, eşkıya, dinsiz, kafir, sapkın, kutta-i tarik yani yol kesici olarak nitelendirerek bunları yok etmeye yönelmiş, bu duruma karşı çıkan tüm insanları ezmiş, sindirmiş, hiç bir zaman olayların gerçek nedenlerini, sorunun kökeninde bulunan çıkmazları, bunalımları araştırmamıştır. Osmanlı yöneticilerinin halka karşı bu tutumunu ve tavrını doğal karşılıyoruz.

Çünkü tarihin her döneminde haksızlığa, baskıya, sömürüye karşı mücadele edenler, adalete dayanan hakça bir düzen isteyenler asi ve eşkıya olarak nitelendirilmiştir.

Fakat burada şunu sormak gerekir. Babailer, Bedreddinliler binlerce, Kalender Çelebi kısa sürede çevresine toplanan otuzbin, Şam Bayadı (Bayat) aşiretinden Şah İsmail elli-altmışbin, daha sonra İstanbul kapılarında kadar dayanan Gürcü Abdünnebi yirmibine yakın insanla başkaldırıyor. Öyle ki en küçük bir hareket bile üç-beş bin insanla başlamaktadır. Böyle her şeyi göze alarak toplu bir şekilde başkaldıran onbinlerce insanın eşkıya olduğu nasıl söylenebilir?

Bu insanlar umarsız kaldıkları, azgın sömürüye dayanamadıkları için ayaklanmışlardır. Sonra ayaklanmalar yüzyıllar

boyunca sürmüştür. Yüzyıllar boyunca insanlar niye ayaklanırlar? Niye kadın-kız, çoluk-çocuk dişe diş amansız bir ölüm-kalım mücadelesine girer? Bunlar karni doyan, rahatı, güvenliği ve huzuru yerinde olan insanların yapacağı hareketler midir?

Sonra her dönemde inim inim iniletilen bunca insan eşkıya oluyor da; kendisini yeryüzünde tanrının gölgesi sayan, halkı kan ve ateşte boğan, kuyulara dolduran, türlü türlü vergilerle iliğine kadar sömüren, soyan, sonu gelmez talan ve yağma kavgalarına sürenler adaletin temsilcisi mi oluyor?

Tarihin her döneminde gerçek eşkıyalar kimlerdir? Bunun değerlendirmesini halkımıza ve gerçek aydınlara bırakıyorum.

Onyedinci Yüzyılın Bir Efsanevi İsyancısı: Çomar Bölükbaşı

Çomar Bölükbaşı, Malatya civarında bulunan İzoli Kürt aşiretindendir. Osmanlı döneminde İzoli Kürt aşiretinin yaşadığı yerler şu bölgelerdir: Malatya, Rakka, Erzurum Sancakları, Hısn-ı Mansur (Adıyaman), Kahta Kazaları (Malatya Sancağı), Harput (Harput), Mardin Kazaları (Diyarbakır Eyaleti) ve Diyarbakır Sancağı. (1) Aşiret ve obaları bu bölgelerde konar göçer bir yaşam biçimi sürdürmüştür.

Alevi-Bektaşî olan Çomar Bölükbaşı 17. yüzyılda, 1640'lı yıllarda isyan eden, ünlü gezgin Evliyâ Çelebi'nin deyişiyle gözünü daldan budaktan sakınmaz, şahbaz ve bahadır, hak arayan, oldukça dürüst, cesur, korkusuz,

yiğit biridir. Dağa çıkış nedenlerini kesin olarak bilemiyoruz. Fakat isyanının asıl nedeni olarak Anadolu'yu kasıp kavuran yoksulluk, sefalet ve kıtlık, Osmanlı'nın baskı, zulüm, sonu gelmez yağma, talan ve sömürüye dayanan yönetimini gösterebiliriz.

Çomar Bölükbaşı, 1649'da Osmanlı'ya karşı isyan ederek binlerce kişiyle Üsküdar'a kadar yürüyen Gürcü Abdünnebi'nin baş bölükbaşısıdır. Bu büyük isyana dört yüz seçme adamıyla birlikte Katırcıoğlu ve Kazaz Ahmet gibi dönemin başka ünlü isyancıları da katılmıştır. Döneminin yakın tanığı tarihçi Solakzâde, Katırcıoğlu'nun bu isyanda çok büyük yiğitlikler yaptığını, meydanda hareket ettiği sürece önüne çıkanı cansız bıraktığını yazıyor. Kazaz Ahmet ise, yenilgiden sonra yaralı olarak Akşehir'de, Akşehir Sancakbeyi Musa Paşa tarafından yakalanmış, buradan İstanbul'a getirilerek Parmakkapı'da asılmıştır. (2)

Çomar bu isyanda yer almadan önce bölükbaşı mıydı? Elimizde bu konu ile ilgili yeterince belge ve bilgi yok. Fakat zaman zaman yüzlerce, zaman zaman binden fazla adamıyla birlikte uzun süre isyan halinde olduğunu dönemin kaynaklarından öğrenebiliyoruz.

Bilindiği gibi bölükbaşılar Osmanlı döneminde Valiler, Sancakbeyleri ve birlikte hareket ettikleri önder konumundaki isyancılar adına asker yazarak toplarlardı. Aynı zamanda topladıkları Sarıca, Sekban, Tüfekçi ve Levent denilen her biri "zehri kaatil" ve şahbaz bu yiğitlerin

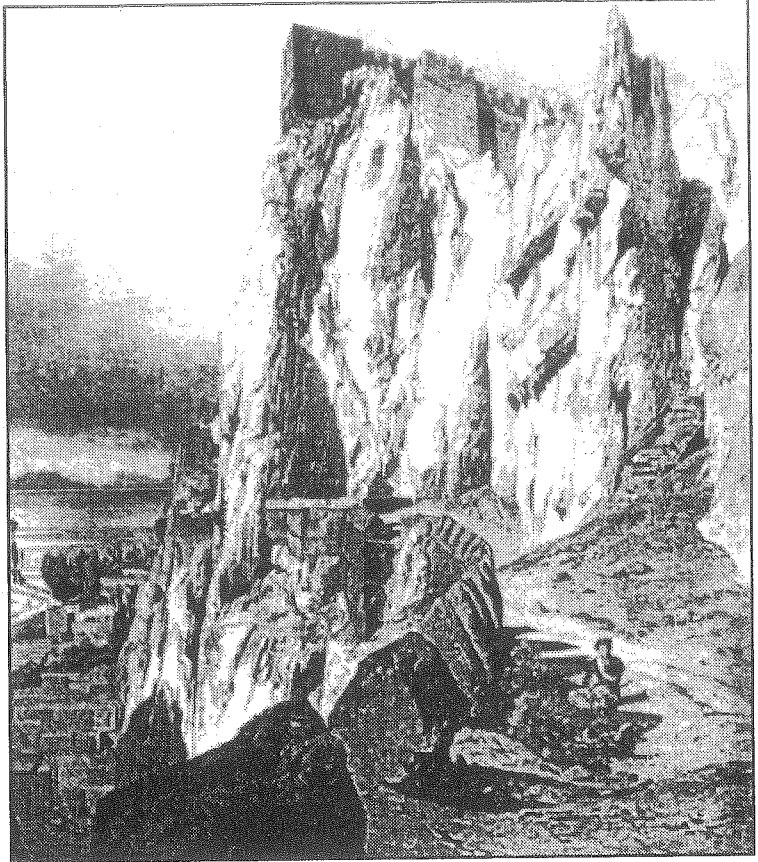
yönetimini ve kumandanlığını da üzerlerine alırlardı.

Çomar Bölükbaşı, Gürcü Abdünnebi ayaklanmasında önemli yararlıklar ve yiğitlikler göstermesine, bir çok kez Osmanlı askerinin bir bölümünü bozmasına rağmen yenilgiden kurtulamamışlardır.

Çomar Bölükbaşı hakkında en geniş ve ayrıntılı bilgiyi, onunla birçok kez karşılaşarak serüvenlerine yakından tanık olan, hatta bir kezinde affedilmesine aracılık yapan ve "nice savaşlarda binlerce gazi gördüğüm oldu ama, Çomar Bölükbaşı gibi yiğit ve bahadır bir er görmedim" diyen (3) Evliya Çelebi'de buluyoruz. (4)

Evliya Çelebi, Çomar Bölükbaşı'nı ilk kez Osmanlı'yla Gürcü Abdünnebi güçleri arasında 5 Ağustos 1649'da olan Üsküdar-Bulgurlu cenginde görmüştür.

Evliya Çelebi bu cenkte gördüğü Çomar Bölükbaşı'nın yiğitliğine ve korkusuzluğuna hayran kalır ve onu şöyle anlatır. "Bulduğumuz püşteden (çadırdan) anı gördük ki yağız bir ata binmiş, âdem irisi bir merd-i Rüstem akran, bir Neriman-ı zaman. Ardi ardına at bırakıp İslâm ordusuna girerdi. Bu vechile yedi kere paşanın, on bir kere Osman Ağa'nın üzerine hamle etti. At deperken burnu hışırdar, gözleri kan dolu tasa benzerdi. Her saldırışında eli boş dönmez, mutlaka bir iki adam aktarır, birkaç baş keser, geri alayına dönerdi." (5) Yine aşağıdaki aldığımız biraz farklıca anlatım ise Mümin Çevik tarafından hazırlanan seyahatnâmedendir. "Celalilerin kırk ellişer dirhem dalyan tüfeklerine aldırmaıyıp Şamlı Osman Ağa kalkanını yüzüne tutup ateş saçan kılıcını eline alarak at sürdü. Önüne geleni yere çaldı... Amma onlardan Celali Çomar Bölükbaşı da İzorlu Kürt kabilesinden Rüstem gibi mert idi. Ye-

Fransız Ressam Jules Laurens'in fırçasıyla Van Kalesi

di kere Paşanın, onbir kere Osman Ağa'nın üzerine hücum etmiş, her hamlesinde burnu hışırdayıp mutlaka bir iki adam öldürmüş, geri boş dönmemiştir." (6) Evliya Çelebi'nin anlattığı gibi Çomar Bölükbaşı ünlü efsanevi İranlı pehlivan Zaloğlu Rüstem benzeri, önünde durulmaz, bileği bükülmez, ölümüne savaşıp, kılıcının önünden kurtulması olanaksız bir yiğittir. Çomar ve arkadaşlarının onca mücadelesine karşın bu savaşta ayaklanmacılar yenilmiş ve dağılarak geri çekilmişlerdir. Bir çoğu dağlara sığınmak zorunda kalmıştır.

Evliya Çelebi İle Karşılaşma ve Şam'a Gidiş

Evliya Çelebi'nin onu ikinci

kez görmesi Eskişehir'den Akşehir'e giderken, Eskişehir-Seiyitgazi arasındaki dağlarda bir orman içinde olmuştur. Evliya'nın kâfilesi Gebze, İznik, Eskişehir güzergâhından Akşehir'e giderken yolda, dağlık bir yerde konarak menzil beygiriyle gecelerler. Savaştan çıkan ve dağlara sığınan Çomar Bölükbaşı da burada ormanın içinde aç, yorgun, yalnız, bitkin bir halde saklanmaktadır. Kâfile sabahleyin gitme hazırlığı içindeyken karşılaşılır. Olayı Evliya Çelebi'den dinleyelim.

"Sabahleyin abdest alırken, Rüstem gibi cesur ve arslan gibi heybetli bir kimse çıktı karşıma. Kenisinden erlik umulan bu yiğit, atı ile ve donu ile bir dağ

içinden çıkıp gelmişti. Amma açtı ve kendisi halsizdi. Ben hemen "bu iyi bir alamet değildir" düşüncesiyle durumu inceledim. Öğrendim ki, Üsküdar cenginde Gürcü Nebi'nin baş bölükbaşı olan Çomar Bölükbaşı imiş. Derhal yanıma çağırdım. Hal ve hatırını sorduktan sonra, kalkıp iki yanağından öptüm. Amma sanki zehir içmişim. Bıyıkları kulağına erişmiş, tıraşlı, acaip yüzü, çirkin ve kötü bir kimse idi. Fakat göz yumup:

- "Tiz, tiz menzilci, tütün, kahve getir. Heybede hazır ne varsa getir, bu kardeş ile yiye lim" dedim.

Amma yemek yemeyi bile kabul etmeyip kalkmak istedi.

- "Elbette bir lokmamızı yemelisin" dediğimde, ister istemez bir yere oturup yemeye başladık. Ben söz açıp:

- "Dünya ve ahiret kardeşim ol, devletten düşmüş bir yiğide benzersin, atların perişan olmuş. Nerelisin ve adın nedir? Bana başışla, bu perişan halini bir bir anlat" dedim. Hemen söze başlayıp:

- "Madem ki bana kardeş dedin ve kabul ettin, artık sen benden eminsin, ben de senden... Yemeği dahi yedik. Ben, İzoli Kürt kabilesindenim. Gürcü Nebi'nin baş bölükbaşıydım. Adıma Çomar Bölükbaşı derler. Üsküdar cenginde bozulup geçe geçe, dağdan dağa kaç kaç bu raya gelip sana düştüm" dedi.

Hemen kalkıp yine, yüzünü gözlerini öptüm. Sanki gön derisi öpmüştüm. Kolları neşter gibi dudaklarıma ve ciğerlerime battı. Ben;

- "Canım, ben şimdi o cenkten geliyorum. Çarhacı Mehmet Paşa alayına, Şamlı Osman Ağa'ya karşı cenk ederek adamlarını aktaran sen misin? Ey, imdi birader. Ben seni elden komam. Ben Şam veziri Murtaza Paşa'nın ağalarından güvenilir bir kimseyim. Üsküdar cenginde

senin yiğitliğini ve cesaretini gördüm. Ben seni elden komam. Paşa efendiye götürürüm" dedim.

Bana,

- "Canıma minnet. Amma atlarım halsizdir. Bozulalıdan beri gündüz sarp dağlarda yatarım, gece yollarda giderim. Nefir-i âm (7) korkusundan köy ve kasabalara uğrayamıyorum. Artık açlık canıma yetti. Burada sana rastladım. Senden bir av alalım derken, Hızır gibi tatlı dilinle ve nimetinle bizi avladın. Amma siz ulak olduğunuzdan, cenk görmüş bu yorgun atlar ile size arkadaş olmam imkansızdır" dedi.

Ben de şöyle dedim,

- "Birader senin hatırın için ben dahi menzil menzil giderim. Atların kalırsa sana at verelim. Hemen durma gidelim."

Yemin billah ederek onunla birlikte yola çıktık.

Seydi Gâzi menziline geldik. Burada atlara ağır yemler astık. Sonra Bolavdin'i geçerek bir sahraya geldik. Orada bin kadar askere rastladık. Çadırlar kurup istirahat çekmişlerdi. Hemen içlerinden beş on atlı haşerat yanına gelerek:

- "Ulak mısınız?" dediler.

Ben de,

- "Evet. Ulakla İstanbul'dan gelirim" dedim.

Ya bu yanınızdaki Üsküdar yorgunu sarıca kâfirleri nedir?" dediler.

Ben de,

- "Murtaza Paşa Efendimizin bölükbaşılarından. Amasya'dan gelirken rastgeldim. Şimdi Şam'a gidiyoruz" dedim.

- "Hele buyurun. Teftişçibaşı sizi ister" dediler. Beni alıp paşanın otağına götürdüler. Meger benim efendim Ketenci Ömer Paşa'nın oğlu Bâki Paşa imiş.

- "Safa geldin Evliya Çelebi" diyerek bir at ve yirmi altın ih-san etti. Paşaya Üsküdar cengini

anlattım. Yemeği beraber yedik.

Buradan kalkıp kible tarafına Çomar Bölükbaşı ile beraber yol aldık. Akşehir'e vardık. Buradan sonra da sırasıyla şu menzillerden geçtik. Konya, Ulukışla, Adana, Antakya, Hama, İcikapılı. Buradan sonra Şam'a girdik." (8)

Evliya Çelebi bundan sonra Çomar Bölükbaşı'nı Şam'da Murtaza Paşa'ya götürerek onu affettirir ve bölükbaşı yazdırır. Çomar Bölükbaşı burada da yiğitliği ve mertliğiyle önemli yararlılıklar gösterir. Hatta Evliya Çelebi "Murtaza Paşa Efendimiz Şam dağlarında Dürzi cengini ettiğinde bu Çomar'ın gösterdiği yiğitliği hiç kimse göstermemiş-tir" demektedir.

Buna karşılık Murtaza Paşa bir süre sonra Sivas Valisi olunca Çomar Bölükbaşı'na Niksar Subaşılığını (9) verir. Fakat altı ay geçtikten sonra Niksar Subaşılığını Çomar'ın elinden alarak yörenin ağalarından Tabaniyassı Merzifonlu Dilaver Ağa'ya verir. Bu atamada büyük bir olasılıkla Dilaver Ağa'nın Murtaza Paşa'ya yüklü miktarda verdiği rüşvet rol oynamıştır. Çünkü o dönemde bu türden atamalar genellikle rüşvetsiz yapılmaz ve rüşvetler peşin peşin alınır. Rüşvetsiz iş görülmeyen bir devirde Murtaza Paşa'nın rüşvet vermeyen Çomar Bölükbaşı'nı bu görevde tutması elbette ki düşünülemez. Tabaniyassı Dilaver Ağa bununla da kalmaz. Çomar Bölükbaşı'nı Niksar'da hapseder, bütün malına mülküne el koyar. Çomar Bölükbaşı'nın ve yanındaki adamlarının sadece birer atları kalır. Çomar hapisten çıktıktan sonra Niksar'dan Sivas'a gelerek Murtaza Paşa'ya gelerek durumu anlattı.

- "Ey devletli vezir, Niksar'ı benim bayrağım altındaki yiğitlerin ulufesi altında ihsan eyledin. Şimdi beni Dilaver Ağa bu hale koydu" deyince,

Murtaza Paşa,

- "Öyle olur. Subaşılığını Dilaver Ağa'ya verdim. Ben ondan hesabı kusursuz alırım" dedi.

Çomar Bölükbaşı ise,

- "Balık baştan kokar. Haberinin doğruluğunu Lokman'dan aldım" diyerek Sivas'tan ayrıldı.

Kendi başının çaresine kendisinin bakması gerektiğini anlayan Çomar, bir gece içinde yedi yüz adamıyla birlikte Ilgarla Merzifon'a geldi. Dilaver Ağa'nın çiftliğini bastı.

Kethûdasını asarak, bütün parasına el koydu. Peşinden atlarına binerek bütün çiftliği ateşe verdiler. Sonra yine dağlara, yine kurşun... Yine kavga...

Dağların beyi oldu. Ağalara, beylere, paşalara aman vermedi. Onlardan yolsuzlukların, düzenbazlıkların hesabını sormaya başladı.

Çomar Bölükbaşı Kızılırmak Kıyılarındaki

Evliya Çelebi Çomar Bölükbaşı'yla bir başka karşılaşmasında Sivas'tan İstanbul'a gelirken Kızılırmak kenarında bağlık bahçelik bir alanda olur. Evliya Çelebi burada ırmağı geçceği sırada silahlı sekiz kişi tarafından soyulur. Soyanlar kaçtıktan sonra Çomar'ın dört adamı Evliya Çelebi'yi görerek yakalarlar.

Bu durum karşısında oldukça korkan Evliya Çelebi olayı şöyle anlatır: "Kızılıрмаğı gizlice geçmek için adamlarımla buradan kalkıp, bağlı, bahçeli yerlerden geçerken şu durumla karşılaştık. At üzerinde evrâd ve zikrimi okuyup giderken, Suhrap adındaki kölem: 'Ağa, önümüzden dört salt atlı geliyor' deyince baktım. Dört küheylan atlı ve dev heybetli kimseler gelmekte ve silahlarını tetikte tutmadalar. Ben baş aşağı gitmede, onlar yokuş yukarı gelmekte idiler. Kölelerime 'silahlarınızı hazır edin' diye tenbih ettim. Birbirimize yaklaşmakta iken, gördük ki sağ tarafımızda dört atlı daha pür silah, fitilleri

ellerinde üzerimize gelmede... Önce gördüğümüz dört atlının dördü birden, dal mızrak bir hamlede hücum edip, biri beni mızrak altına aldı. Ben okluğa el atınca, diğeri üzerime at yıkıp bir mızrak fırlattı. Allaha şükür isabet etmedi. Diğerleri de seyishâneleri sarınca, ben yine adamlarımla "Allah" diyerek hücum ettim. Seyishâneleri bırakıp hep birlikte üzerime hücum edip birkaç kurşun atıldılar. Asla isabet etmedi. Ama gördüm ki, kölelerden bana yardım eden yok. Hemen "çokluktan kaç" kadesine uyararak çokluktan kaçıp "kendinizi kendi elinizle tehlikeye atmayınız" ayet-i kerimesi üzere kendimi tehlikeye atmadım. Arkamdan bir mızrak daha atıldılar ki, üç karış yere geçti. Altımdaki atı tam bir süratle sürüp kaçarken, sağ tarafımızdan bir bağ içinden dört atlı daha çıktı. Elleriindeki peştemalları üzerime bırakıp dalkılıç üstümüze geldiler. Elimizi kaldırmaya iktidarı-mız kalmayarak attan baş aşağı indik. Adamlarımızdan dördü kaçıp, dördüyle beni birbirimize bağladılar. Birisi altımdaki kısırağa binip, beni başka kısırağa bindirdiler. "Adamları ile beraber beye götürelim, yok öldürelim, yok soyup bırakalım" diye birbirleriyle söylediler. Ben de,

- "Gaziler, bu kadar malımı ve adamlarımı aldınız. Allah aşkına olsun canıma kıymayın" dedim.

Yakalayanlardan birisi,

- "Bre malını kim aldı. Biz bağda üzüm yemekteyiz" dedi.

Ben,

- "İşte malımı götürüyorlar" dediğimde, biri dedi ki,

- "Bil bakalım, bu malı alanlar bizden midir? Bre Habib sen bunları beye götür. İsterse boynularını vurup atlarını alsın, isterse azad etsin."

Üçü yenilgiye uğradığımız yere at koşturup gittiler. Onların bir adamı bizim beşimizi bağlayıp, bağlar içinde at üzerinde

götürmekte idiler. Bin adım kadar gitmeden gördüm ki, bir çimenlik içinde onbeş adet çadır kurulmuş idi. Ben dedim ki,

- "Şehbazım, bu çadırlar nedir? Beyi kim?"

O yiğit,

- "Bizim Çomar Bey'dir" dedi.

Hemen can başıma gelip, yüzbin şükür edip dualar ettim.

Murtaza Paşa Sivas'tan alındıktan sonra Bölükbaşı, Murtaza Paşa Direklibel'den Osmancık şehrine gider diye kendini emniyete alıp, yediyüz yiğit ile Kızılırmak geçidinde gizlenip Diyarbakir'den alınan Saçbaşı Paşa'yı bekler imiş. Allahın hikmeti ben de bilmeyerek onların haşerât ateşine yanıp bu kadar üzüntülü gittikten sonra, dört adet hizmetçim ile bağlanıp Çomar Bölükbaşı huzuruna gidiyordum. Amma kendimi teselli ediyordum.

Bizi bağlayarak Çomar'a götürmeye memur olan nefere dedim ki,

- "Şehbazım, koç başın için ve taşıdığın silah hakkı için olsun, yol ve kurallarınızdan çıkışınız zaman kulağınıza fısıldanan söz için olsun, sana sözden söz ettim. Beni Bölükbaşı Çomar huzuruna böyle götürme. Ayıptır. "Niçin böyle bağlandın?" diye bizi yola çeker."

Hemen o yiğit,

- "Sen Sarıca'dan silahlı mısın?" dedi.

Ben,

- "Evet. Bölük Ahmet Paşa'nın öncüsü idim. Silahlı olup, Bağdad derneğinde ayrı çıktım" deyince atla yanıma gelip,

- "Nefis sözünden sonra söz attım, sakın el kaldırma" dedi.

Ben,

- "Pir sözü olsun" deyince, hemen ellerimi çözdü, birbirimizle öpüştük.

Çorum'un eski vakfiye, berat, mahkeme, tapu ve evkâf sicillerine Çomaroğlu olarak geçmiş aile isimlerine rastlanmaktadır. Bu ipuçları Çomar Bölükbaşı'nın Çorumlu olduğu ya da en azından Çorum'da uzun süre eğlenip kaldığı, ailesinin burada yerleşik olduğu yönündeki düşünceleri güçlendirmektedir.

Ben öbür adamlarının ellerini çözüp, o yere yakın Çomar Bölükbaşı'nın çadırlarına doğru at bırakıp, Çomar Bey'in çadırı önünde attan indik.

Evliya Çelebi'nin bu son sözleri fazla açık olmadığından ve bilmece gibi geleceğinden, maksadını kısaca anlatmak gerekiyor. Demin yukarıda bahsi geçen Sarıcalar, Anadolu'da aynı zamanda Batıni bir mezhep halinde örgütlenmişlerdi. Birbirlerini bu sayede tanır ve tutarlar, devlete karşı bir kuvvet olurlardı. Onaltıncı yüzyılda, 1527'de ortaya çıkan Hacı Bektaş evlatlarından Kalender Çelebi'nin önderlik ettiği Şah Kalender isyanından beri Anadolu'da Batıni inancı bilhassa devlet otoritesinin yaptığı haksızlık talan ve zulümlere karşı gelen zümreler arasında kökleşmişti. İsyancıların arasına katılanlar ve belirli bir süre yanlarında bulunanlar için bir dernek, yâni büyük bir tören ve âyin yapılır, böylelikle bu kişiler Sarıca sınıfına dahil olurlardı. O zaman bellerine bir kemer bağlanır ve kılıç kuşatılırdı. Buna "Sarıcadan silahlı olmak" deyimi kullanılırdı. Sarıcalar, her zaman birbirlerine yardım etmekle, birbirlerini korumak ve kollamakla, ekmeklerini ve tuzlarını paylaşmakla yükümlüydüler. Evliya Çelebi, Anadolu'nun toplumsal yapısını, bütün gelenek ve göreneklerini gayet iyi bildiğinden Sarıcalara özgü işaret parolaları tanıdığından birçok kez olduğu gibi bu sefer de kendisini onlardan biri gibi göstermek suretiyle yakasını kurtarıyordu. (10)

Sözü yine Evliya Çelebi'ye bırakalım:

Çomar Bölükbaşı beni görünce, çadırından dışarı çıkıp bağrına bastı. İçimin ateşinden iki gözüm yaşla dolup,

- "Aman karındaş, silahdaş, yoldaş, sırdaş. İki yük malımı adamların işte şu bayırda alıp gittiler. Dört yiğit de beni gaflet üzere basıp, bağlayıp bu yigide teslim ettiler. Bu yiğit bana üstâdımız silahı berekâtıyla söz verip, serbest bırakarak sana getirdi. Sarıca aman, benim malım..." diye feryat edince, bizi getiren yigide,

- "Bre Habib nasıl oldu?" diye sordu.

O da hikayeyi bir bir anlattı. Hemen at isteyip binerek, üçyüz kadar ateşli şehbaz ile beni de götürdü. Bana teselli vererek, "Evliya Çelebi, dem çekme. Malın helal ise yabana gitmez. Sen hemen bize, cenk edip malını aldıkları yeri göster. Biz onları izinden ve tozundan buluruz" deyip ilgar ile giderken, bir de gördük ki karşı tarafımızdan yokuş aşağı üç yiğit geliyor. Onlardan birisi, attan aşağı inip Çomar'ın dizini öperek,

- "Akşamleyin çadırlarda Meryemoğlu, Sincanlı Hüseyin ve Tokatlı Ali bölüğümüze söz atıp, sabahleyin lanet okuyup gittiler. Onlara dört yigidimiz de katılıp tam sekiz kişi kaçtı. Bu beye de rastgelip iki seyishânesiyle dört kölesini aldılar... Malı dağa götürüp pay etseler gerek. Malı dağda gömmeden yetişelim" dediğinde Çomar,

- "Bre hay hay" deyip at bırakıp gittik...

Biz bir saat ılgardan sonra gördük ki, sekiz kişi at bırakıp bizim ileri varan yiğitlerimize saldırdılar. Çomar'ın yiğitlerinden biri ölüp, geriden de birkaç atlı yetişip, sekizini de ortaya aldılar. Daha önce bana mızrak atan melunu yakalayıp Çomar'ın huzuruna getirdiler. "Bre, seyishânelere yetişin" deyip nice atlılar ile orman içine gittiler. Sonra seyishânelerle dört adet kölemi bulup Çomar'ın önüne getirdiler. Allaha hamd olsun, orada iki seyishâne yükü malımı dört kölemle teslim etti. Benim elbiselerimi alan yiğitlerin sekizini de önüne getirip,

- "Bre kahpeler, akşam çadırlarda niçin ocağa söz atıp sabahı lânet ile kaçıp, bu yiğit ile döğüşüp iki seyishâne malını aldınız? Ardınızca varan silah arkadaşlarımıza kılıç kaldırıp, Çomez Hüseyin'i paraladınız?" dedikte:

- "Öyle olur, beyim. Yiğitliktir. Canımızdan bıktık. Murtaza Paşa deniz gibi askerle geliyor. Bizi bir yerde çevirir diye korktuğumuzdan söz atıp kaçarken bu yigide rastgeldik. Elleşirken baktık ki, bunlar altı yiğit imiş. Kendi kaçtı. Malını aldık. Böyle olur" dediler.

Çomar,

- "Dayılar, bu kocalara ne lâzımdır?" dedikte,

Hepsi,

- "Yolsuz düşüp ahdi bozduklar. Yolumuza söz atıp ihânet ettiler. Bunları ibret için paralarız" dediler.

Aman demeye kalmadı, hepsi birden sekiz kişiye kılıç üşürüp sekizini de parça parça ettiler. İkisinin atlarını ve silâhlarını bana bağışladılar. İki saatte çadırlarına döndük. Bir gece orada misafir kaldık. Eğlenirken, Murtaza Paşanın Direklibel üzerinden gitmeyip bu Kızılırmak geçidinden geçmeye

karar verdiği haberini casuslar getirince, hemen o gece bütün çadırları bozup yükler yüklenecek, Murtaza Paşa önünden bir tarafa kaçmaya karar verdiler. Bana bir kemer kurşun vererek, sekiz köleme de ellişer kurşunla öldürülenlerin birer atını bağışladılar. Benimle öpüşüp tuz-ekmek hakkını helâllaştılar." (11).

Yol zamanıydı. Sarpa çekilmek gerekiyordu. Ayrılacakları an geldi. Çomar Bölükbaşı,

- "Evliyam" dedi. "Sır Ali sırrı... Tuz-ekmek hakkı için bizi ele verme, gördüğünü söyleme. Nice ki böyle oldu, senden sır dilerim. Erler aşkına, Pirlar aşkına, gördüğünü gözün ile, beyân etme sözün ile..."

- "Gönlüne keder düşürme... Oniki koyunum, ondört kuzum için benden sır çıkmaz" dedi Evliya Çelebi.

Bu, Oniki İmam, ondört Masum-u Pâk üzerine Alevilerin-Bektaşilerin kendi aralarında kullandıkları, yabancıların bilmedikleri, anlayamayacağı bir yemin türüydü. Çomar Bölükbaşı irkildi.

- "Oniki koyuna, ondört kuzuya keder değmesin. Tanrı onları kurt dışından saklasın" dedi.

Yukarıda Evliya Çelebi tarafından da anlatıldığı gibi Çomar Bölükbaşı soyguncuları yakalayıp onları öldürür ve Evliya Çelebi'nin malını geriye verir. Orada bir gece eğlenirler. Sonra Çomar Bölükbaşı ve arkadaşları tuz-ekmek hakkı için helâllaşarak Kızılırmak tarafından Çorum'a doğru çekip gitti.

Neşet Köseoğlu, Çorum Halkevi Dergisi-Çorumlu'da yayınlanan bir yazısında Çomar Bölükbaşı'nın Çorum'la ilgisi hakkında bir takım önemli bilgiler vermektedir. Köseoğlu'nun belirlemesine göre Çomar Bölükbaşı Çorumludur. İlk isyan hareketine de Çorum'dan başlamıştır. Çomar'ın ölümünden sonra ailesinden Çomaroğlu Ali Ağa adında biri yetişmiş, bu kişi

1688 yılında ünlü isyancı Yeğen Osman Paşa'nın adamı Ceritoğlu'nun yerine Çorum'a sancakbeyi olmuştur. (12)

Çorum'un eski vakfiye, berat, mahkeme, tapu ve evkâf sicillerine Çomaroğlu olarak geçmiş aile isimlerine rastlanmaktadır. Bu ipuçları Çomar Bölükbaşı'nın Çorumlu olduğu ya da en

azından Çorum'da uzun süre eğlenip kaldığı, ailesinin burada yerleşik olduğu yönündeki düşünceleri güçlendirmektedir. Sanıyorum bu bilgilerden sonra Çomar Bölükbaşı'nın Çorum bölgesine gitmesinin nedeni daha iyi anlaşılmaktadır.

Sürecek

Dipnotlar

(1) Cevdet Türkay, Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar, Tercüman Kaynak Eserler Serisi: 1, İstanbul 1979, Sayfa: 442.

(2) a) Solakzâde Tarihi, Cilt 2, Yayına Hazırlayan: Dr. Vahit Çubuk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, Sayfa: 592-93.

b) Be - Se, Üsküdar Cengi, Resimli Tarih Mecmuası, Cilt 4, Sayı: 40, Nisan 1953, Sayfa: 2179-2183.

(3) Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Cilt 3-4, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1986, Hazırlayan: Mümin Çevik, Sayfa: 621.

(4) Çomar Bölükbaşı'nın yaşamı ve efsanesi hakkında bilgi veren diğer kaynaklar şunlardır:

a) Yurt Ansiklopedisi, Cilt 10, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1982, Sayfa: 7609-7610.

b) Reşat Ekrem Koçu, Dağ Padışahları, Koçu Yayınları, İstanbul 1962, Sayfa: 117-121.

c) Mehmet Önder, Efsane, Destan ve Öyküleriyle Anadolu Kentleri, Milliyet Yayınları, İstanbul 1989, Sayfa: 503-504.

ç) Ziya Hanhan, Bir Yiğit Kişinin Cesaret Destanı: Çomar Bölükbaşı, Tarih Konuşuyor, 1. Bölüm, Cilt 5, Sayı: 28, Mayıs

1966, Sayfa: 2308-2312, 2. Bölüm, Cilt 5, Sayı: 29, Haziran 1966, Sayfa: 2397-2402, İstanbul.

d) Can Yoksul, Osmanlı'ya Kafa Tutanlar: Çomar Ayaklanması, Alliturna Dergisi, Sayı: 14, Temmuz 1988, Sayfa: 401-405, Detmold-Almanya.

(5) Ziya Hanhan, adı geçen makale, Tarih Konuşuyor, Cilt 5, Sayı: 29, Sayfa: 2398.

(6) Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Cilt 3-4, Hazırlayan: Mümin Çevik, Sayfa: 62.

(7) Nefir-i âm: Savaş bölgesinde bulunan bütün halkın cenge sürülmesi yerinde kullanılan deyim.

(8) Seyahatname, Cilt 3-4, Sayfa: 64-65-66.

(9) Subaşı, şimdi zabıta ve daha ziyade belediye memurlarının gördükleri işleri gören ve kaza kabul edilen kasabaların yönetimi başında bulunan memurun adıdır.

(10) Evliya Çelebi'den Parçalar - Çomar Bölükbaşı, Resimli Tarih Mecmuası, Cilt: 5, Sayı: 54, Haziran 1954, Sayfa: 3182.

(11) Seyahatname, Cilt: 3-4, Sayfa: 189-193.

(12) Neşet Köseoğlu, Çorum'da Sol Adları, Çorumlu-Çorum Halkevi Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 51, Ağustos 1944, Sayfa: 8-13.

Kızılbaş Kürtlerin İnancında Ermeni Unsurları (1988) - (2)

Matti Moosa

Bizans kilisesi gibi Bizans imparatorları da Pauluscuları yok etmeye kararlıydılar. Yedinci ve sekizinci yüzyıl boyunca Pauluscular sürekli takip edilip öldürülmüştür. Konstantin Pogonatus'un hükümdarlığı (668-85) zamanında Pauluscu liderlerden birisi ölüme mahkum edilmiş, Justinian Rhimotmetus zamanında ise yine başka bir lider canlı canlı yakılmıştır. (33) Suriyeli diye anılan Leo III. İsaürian adında başka bir imparator (717-41 arası hüküm sürmüştür) da yine Pauluscu-

ların soyunu kurutmayı denemiş, ancak pek başarılı olamamıştır. Ancak Nicephorus Logotheta (802-811) döneminde tavşan gibi avlanan Pauluscular biraz nefes almışlardır. (34)

Ne var ki Pauluscuların maruz kaldıkları katliamlar, İmparator I. Mikhael (811-13) ve "Ermeni" namı V. Leo dönemlerinde tekrar başlamıştır. Pauluscuların Doğu Anadolu'daki konumunu incelemek üzere Neo-Caesarea (bugünkü Niksar, Tokat'ın kuzeyi, Türkiye) piskoposunu ve valisini görevlendirir. An-

cak Pauluscular imparatorun gönderdiği adamları öldürür ve Melitene'ye (Malatya, y.n.) kaçarlar. Burada onlara iyi davranan ve küçük bir şehir olan Argaeum'a (Arguvan, y.n.) yerleştiren Müslüman valinin himayesi altına girerler. Melitene'den ise Pauluscular Bizans topraklarını yoklamaya başlar (35) ve Bizanslıların düşmanca tavırları azalmış görüldüğünde Bizans topraklarında bulunan yurtlarına dönerler ve İmparatoriçe Theodora döneminde (841-55) o tarihe kadar yaşamadıkları acımasız katliamlara ma-

33- Peter Siculus, *Historia Manichaeorum* (Manihaizm Tarihi), *Patrologia Graecae* içinde, 104, 1243-1303

34- Photius, *Adversus Manichaeos* (Manihaizm Aleyhtarlığı) 15-263 ve Siculus, *age*, 104, 1242-1303

35- Photius, *age*, 125; Siculus, *age*, 104, 1242-1303 ve George Cedrenus, *Compendium Historiarum*, 1792, 2, s. 480 ve *The Cambridge Medieval History*, 1936, Cilt 4, s. 139

ruz kalırlar.

Theodora Pauluscuların Bizans kilisesine katılmalarını, aksi takdirde her ne yol ile olursa olsun soylarının kurulmasını emretti. Bunun üzerine imparatorluk elçileri Ermenistan'a gönderildi ve görevlerini öylesine fanatik bir biçimde yerine getirdiler ki takriben on bin Pauluscu öldürüldü, mülklerine ise el-kondu. Bu gereksiz katliamdan kaçabilenler ise onları koruyan Müslümanlara sığındılar. Bu sefer Pauluscular kendileri için Tefrike kentini kurdular, Müslümanlar ile de birlik olup dokuzuncu yüzyıl boyunca Bizanslılara karşı savaştılar. Bizanslılara karşı savaşım, babası Paulusculara karşı yapılan katliamlardan birinde öldürülen Karbeas adında Ermeni bir subayın yürüttüğü bir saldırı ile en uç noktaya ulaşmıştır.

Paulusculardan oluşan bir orduya önderlik eden Karbeas, Bizanslıların eline geçen Tefrike de dahil, birçok kenti alır. Kendisine Müslümanlığa geçen Chrysochir adındaki kayınpederi destek olur. Ele geçirdikleri kentlerden birisi de Efes'tir. Pauluscular, buradaki Aziz John Kilisesi'ni bir ahıra çevirdiler. İmparator Makedonyalı I. Basil (867-86) Pauluscular ile barış yapmak istedi ve bu nedenle 870'de Peter Siculus'u (Sicilyalı) barışın sağlanması ve savaş tutsaklarının değişimi ile ilgili görüşmeler yapması

için görevlendirdi. Peter'in barış elçiliği ise katliam ve savaştaki acılara dikkat çeken Chrysochir'in aşırı talepleri nedeni ile başarısızlık ile sonuçlanır. (36) Bunun üzerine Basil Paulusculara savaş açar ve Chrysochir savaşta öldürülür. Sonunda Karbeas ile uzlaşma sağlanır ve Tefrike tekrar ellerine geçer (873); Pauluscuların gücü sanki artık tamamen kırılmıştı.

Ermeni kaynaklarına göre Pauluscular Namzikert bölgesinde, Tonrak kentinde

olan Aziz John'un ve Smbat Bagratuni'nin zamanında ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Smbat Spartapet Tsalkın bölgesinde bulunan Zarehaven köyünde doğmuş ve Tonrak'da yaşamıştır. (38) Conybeare'e göre ise Smbat, Murat Çayı'nın yukarı Fırat vadisindeki Bagratum'da küçük bir Ermeni hanedanı kuran Smbat Bagratum (Bagratuni) ile aynı kişidir. Bu hanedan Fırat vadisinin güney doğusundan günümüz Türkiye'sin-

Ermeni kaynaklarına göre Pauluscular Namzikert bölgesinde, Tonrak kentinde oluşturdıkları merkezlerinden dolayı Tondraketsi (Tondrakites) olarak da anılmakta idi. Gerek Naregli Gregory (10. yüzyıl) gerekse Gregory Magistros (öl. 1058) Tondrakitlerin liderinin Smbat Spartapet adında biri olduğunu ileri sürmektedirler. Ancak her ikisi de bu kişi hakkında Ortodoks Ermeni Kilisesi'ni reddettiği dışında bilgi vermemekteler.

sinde, Tonrak kentinde oluşturdıkları merkezlerinden dolayı Tondraketsi (Tondrakites) olarak da anılmakta idi. Gerek Naregli Gregory (10. yüzyıl) gerekse Gregory Magistros (öl. 1058) Tondrakitlerin liderinin Smbat Spartapet adında biri olduğunu ileri sürmektedirler. Ancak her ikisi de bu kişi hakkında Ortodoks Ermeni Kilisesi'ni reddettiği dışında bilgi vermemekteler. (37) Magistros onun sadece Smbat adında biri olduğunu ve Ermenistan'ın koruyucusu

de bulunan Harput'un doğusuna doğru yayılmıştı. (39) Düşmanı olan Ortodoks Ermenilere göre Smbat aykırı ve Hristiyan karşıtı birisi idi, ancak Smbat kendisini "ışık, yaşam ve hakikat" olarak nitelendirmekteydi. (40) Smbat kendi patriğini seçen ve görevden alan Ortodoks Ermeni Kilisesi'nin içişlerine karışmaktaydı. 849 yılında ise Abbasi Halifesi al-Mutavekkil (öl. 861) Ermeni sınırları içinde yaşam süren Yusuf İbn Muhammed al-Marwazi'ye, Van'ın güneydoğusundaki Vaspurakan iline hükmeden Ermeni Prens Aşot ve Taron'a hükmeden Prens Bagart'a saldırması için emir verir. (41) Al-Marwazi Khilat'a (Ahlal) ulaştığında Aşot ile çarpışır ve onu bozguna uğra-

36- Bkz. Siculus, age, 104, s. 1242-1303

37- Bkz. Conybeare, The Key of Truth, s. 59, 60, 76 ve 129.

38- Conybeare, age, s. 60-63

39- Arpee, age, s. 108

40- Conybeare, age, s. 64

41- Arpee, age, s. 108

tır, Smbat'ı ise kendisi ile görüşmeye davet eder. Ancak bu bir tuzaktır; Smbat al-Marwazi'nin huzuruna çıktığında kallesçe yakalanır ve Irak'daki Samarra'ya gönderilir. (42) Al-Balazuri'ye (öl. 892) göre al-Marwazi'nin tutuklayıp Samarra'ya gönderdiği, bu kral İbn Aşot'tur (Bağrathlı Aşot). (43) Müslüman kumandanın kallesliğine tanık olan Smbat'ın müritleri Tondrakitler tutuklu liderlerinin öcünü almak için güçlerini harekete geçirirler. 852 yılında Muş'a saldırı düzenlerler ve Smbat'ın Muş'ta yaptırmış olduğu büyük kilisenin çatısına gizlenen al-Marwazi'yi öldürürler. Bazı Ermeni tarihçiler Smbat'ın yakalandıktan sonra Müslüman olduğunu ve başta Artsruni prensleri olmak üzere başka Ermenilerin de onu izlediğini ileri sürerler. Ancak Ermeni tarihçi Vardan'a (d. 1270) göre Smbat Sparapet, Abbasi Emiri Buğha (Türk kumandanı Buğha) tarafından yakalanıp 855'de Bağdat'a götürülmüştür. Buğha Smbat'a, eğer Hristiyan inancını inkar ederse Ermenistan Krallığı'nı tekrar kurdurma vaadinde bulunur. Ancak Smbat her seferinde, İsa'yı terk edemeyeceğini ve vaftiz olarak edindiği Hristi-

yan inancını bırakamayacağını tekrarlar. Bu nedenle de Smbat işkence görür ve sonunda öldürülür. Müritleri Halife al-Mutawakkil'den Smbat'ın cesedini isterler, halife de kabul eder. Smbat'ın müritleri, Smbat'ın cesedini eski Babil yakınlarına götürür ve Peygamber Danyal'ın atıldığı aslan ininin yanına yapılan bir türbeye koyarlar. (44)

Smbat'ın 855'deki ölümü hiçbir şekilde Tondrakitlerin sonu olmamıştır. 11. yüzyılın ortalarında her zamankinden daha güçlüydüler. Çünkü Magistros, liderlerinin adını kendi zamanına değin kayıt etmiştir. (45) Tondrakitler Erzurum ve Muş'un güneyindeki topraklara yerleştiler, Dicle ve Fırat'ın yukarı vadisinde etkindiler. (46) Burada dikkate değer olan, bu bölgenin Kürt Şiiilerin yaşadığı Dersim (Tunceli) bölgesini de kapsamasıdır.

Tanrı tanımaz sayılan Pauluscular (11. yüzyıldan sonra Tondrakitler olarak anılmaktadırlar) hem kilise hem de devlet tarafından zulüm görmüş ve onları koruyan Müslümanlar ile dost olmuşlardır. Gregory Magistros, Tondrakitlere yaptığı zulüm ile övünür. Bizans İmparatoru Constantin IX. Monomakus

(1042-54) tarafından Vaspu-rakan ve Taron Dükalığı tek-lif edilen Magistros, durum tesbiti yapmak üzere, özellikle de Tondrakitlerin durumunu öğrenmek için Ermenistan'ın güneydoğu bölgesine gönderilir. Magistros, Tondrakitlere hakaretler yağdırır ve Mezopotamya'ya vardığında onların ektiği ekinleri söktürür. Ayrıca Magistros kendisinin birçok Tondrakit'i inançlarını inkar edip, Ortodoks düşünceye dönmelerine zorladığını rapor eder ve onlara bedensel bir zarar vermediğini ileri sürer. (47) Bununla birlikte Tondrakitler Ortodoks Ermeni Kilisesi'nin patriklerinin elinde en acımasız kıyımlara maruz kalırlar. Bu patriklerin en çok tercih ettikleri işkence türü de insanların alınlarına kızgın demir ile tilki resmini basmak idi. (48) Pauluscular, Ermenistan ve Mezopotamya'da işkence görürlerken, inançlarının Avrupa'da yayılması, Bugaristan'daki Bogomiller, Patrimiller, Catharlar, Albigenler ve 1160 yılında bu inancı Oxford'a kadar (49) yayılmasını sağlayan Waldensialılar gibi gruplar tarafından canlı tutulması şaşırtıcıdır.

Kıyımlara rağmen Tondrakitlerin izleri günümüze değin

42- Conybeare, age, s. 64

43- Ahmed İbn Yahya al-Balazuri, *Futuh al-Buldan, Kahire, 1956, Cilt I, s. 248'den aktarılarak Cf. M. Canard, "Arminiya" İslam Ans. içinde, Leiden, 1960, I, s. 637*

44- Conybeare, age, s. 64-66

45- Conybeare, age, s. 145

46- Conybeare, age, s. 134-136

47- Age, s. 146-149

48- Age, s. 71

49- Age, s. 111 ve 139; R. Runciman, *The Medieval Manichee (Ortaçağ Manihaizmi) Cambridge Üni. 1947, s. 122; Ivanow; age, s. 51; A. A. Vasiliev, History of the Byzantine Empire (Bizans İmparatorluğu Tarihi), 1964, II, s. 383 ve 473; David Marshall, The Armenians a People in Exile, Londra, 1981, s. 165*

yaşayabilmiştir. 19. yüzyılda yaşamış olan Ermeni Ortodoks yazar Paul W. Meheream, küçük bir grup Tondrakitin hala Erzurum ve Muş'un arasında yaşadığını ileri sürmüştür. (50) Meheream yazılarında Bordshimasur manastırından gelen ve kendisini piskopos diye tanıtan Hovannes diye birisinden sözeder. Hovannes, 1774 ile 1781 yılları arasında inancını Konstantinopol'de (İstanbul) yayan

cu-Tondrakit inancın el kitabı olan The Key of Truth (Hakikatın Anahtarı) adlı eserin kopyasını çıkarmıştır. Conybeare bu kitaba yazdığı muhtemem girişinde, toplam yirmibeş aileyi bulan Tondrakitlerin son üyelerinin öyküsünü anlatmaktadır. Bu aileler Khnus (Hınıs?) bölgesinde bulunan Jewiurm (bugün Çevirme köyü, y.n.) köyünden kaçıp Şirak kenti Arkhweli köyüne yerleşen ailerdi.

dukalarını ve "Hakikatın Anahtarı" adlı eserin başvuru kitapları olduğunu itiraf etmişlerdir. İçlerinden bazıları ise Pauluscu inançlarını inkar edip tekrar Ortodoks inançlarına dönmüşlerdir. (51)

Sonuç olarak; gerek kilise gerekse devlet tarafından kıyımlara maruz bırakılan Pauluscuların her zaman Müslüman bölgelere sığındıklarını ve Müslümanlar ile birlik olduklarını söyleyebiliriz. Bu Pauluscu-Müslüman dayanışması Arapların Bizans bölgelerine girmelerini kolaylaştırmıştır. 9. yüzyıldan beri Pauluscular ve Müslümanlar sıkı dost olurlarken, Ermenistan Bizanslılara karşı ayaklanmaların merkezi haline gelmiştir. (52)

Konumuz ile ilintili olarak, Pauluscuların (Tondrakitlerin) Kürtler ile, hatta Bizans ordularının 1071 yılında Malazgirt'te Selçuklular tarafından bozguna uğratılmasından sonra, yığınlarla Bizans topraklarına akın eden Türkmenler ile birlikte yaşamaları da büyük önem taşımaktadır. Ayrıca Pauluscular büyük olasılıkla kilise ve devlet tarafından yürütülen kıyımlardan kaçmak için Müslümanlığı kucaklamışlardır. İslamı seçenlerden birisi de Pauluscu lider Chrysockir olmuştur.

Pauluscu Öğretide Mani Dininin Etkisi

Pauluscu ve Müslümanlar arasındaki sosyal ilişkiler, belki de Türkmen ve Kürt Şii Kızılbaşların, Paulusculardan bazı Hristiyan inanç ve geleneklerini aldıkları gerçeğini

Aykırıcular olarak Tondrakitler, geleneksel Hristiyan kilisesinin birçok inanış ve geleneklerini İncil'e aykırı bulmaktalar. Örneğin; İsa'nın bakire Meryem'den Mesih olarak değil de ölümlü bir insan olarak doğduğunu ve ancak vaftizinden sonra Mesih ve Tanrının oğlu sıfatını kazandığını ileri sürmekteler. Tondrakitler haça tapınılmasına ve hatta haç çıkarılmasına da karşı gelip ermişlerin şefaatinin ve Okarist'in etkinliğini inkar etmektedirler.

Buna karşılık Pauluscu-Tondrakit gelenek ve görenekler ile aşırı Şiilerin gelenekleri arasında çarpıcı benzerlikler bulunmaktadır. Ghulat gibi, Tondrakitlerin de kilisesi yoktu. Onlara göre gerçek kilise odun ve taştan yapılmış bir yapıdan çok, inançlı kişinin gönlünde olan görünmez bir yapı idi. Tondrakitler, Okarist'in kutlanması gibi ayinleri kendi evlerinde, bodrum katlarında, ahırlarda ya da bulabildikleri başka yerlerde yerine getiriyorlardı.

bir Pauluscuydu (Tondrakit). Hovannes, Venedik'e de gitmiş, ancak öğretilerini yaymak için tekrar Erzurum ve Muş'a dönmüştür. Ortodoks Ermeni Kilisesi'nin kıyımından ise ancak Müslümanlığa geçerek kurtulmuştur. Yine aynı kişi 1782 yılında Paulus-

Conybeare ayrıca Ortodoks Ermeni Kilisesi'nin bu aileleri inançları konusunda sorguladığını yazmaktadır. Bu sorgulamada aileler Pauluscu ol-

50- Conybeare, age, s. 71 ve 82

51- Age, s. 22-28, 49, 82

52- Age, s. 76

açıklayabilir. Yoksa, Tondrakitlerin merkezi olan Tonrak yakınlarında Bayezid bölgesinde yaşayan bir Kürt aşiretinin, 19. yüzyıla kadar niçin Naniciler diye adlandırıldığını nasıl açıklardık? (53) Aykırı Tondrakitlerin komşusu olan bu Kürtlere neden Mani'nin (216-276) müritleri anlamında Manici denildiği bilinmemektedir. Mani öğretisi Gnostizm, Zerdüştlük, Budizm ve Hristiyanlığın sentezi olan bir öğreti idi. Mani kendisini, nurunu İsa'dan alan şefâci olarak tanımlıyordu. Ermeni Pauluscuların Manicilikle suçlandıklarını ve bu nedenle gerek kiliseyi gerekse devleti karşılarına aldıklarını düşünürsek, sorun daha da büyük önem kazanmaktadır.

Müslümanların tarihi boyunca hiçbir Müslüman mezhep ya da grup, Manicilikte suçlanmamış ya da Manici olarak nitelendirilmemiştir. Manici diye nitelendirilen bu Kürtler, Pauluscuların ya da Tondrakitlerin, merkezi olan Tonrak'ın yakınlarında yaşadıklarından, kendilerinin daha önce Pauluscu oldukları ve kilise ve devlet kıyımından kaçmak için İslama geçtikleri olasılığı gitgide büyümektedir. Belki bu Tondrakitler çok sayıda Türkmenin de inancı olan İslamın Şii şeklini, geleneksel inanç ve uygulamalarını korumak ve Hristiyan dinine düşman olan daha katı

Sünni İslamdan kaçınmak için seçmişlerdir.

Pauluscu (Tondrakit)-Kızılbaş (Galiye) Benzerliği

Aykırıcular olarak Tondrakitler, geleneksel Hristiyan kilisesinin birçok inancı ve geleneklerini İncil'e aykırı bulmaktalar. Örneğin; İsa'nın bakire Meryem'den Mesih olarak değil de ölümlü bir insan olarak doğduğunu ve ancak vaftizinden sonra Mesih ve Tanrının oğlu sıfatını kazandığını ileri sürmekte. Tondrakitler haça tapınımına ve hatta haç çıkarılmasına da karşı gelip ermişlerin şefaatinin ve Ökarist'in (*) etkinliğini inkar etmektedirler. Buna karşılık Pauluscu-Tondrakit gelenek ve gelenekleri ile aşırı Şiiilerin gelenekleri arasında çarpıcı benzerlikler bulunmaktadır.

Ghulat gibi, Tondrakitlerin de kilisesi yoktu. Onlara göre gerçek kilise odun ve taştan yapılmış bir yapıdan çok, inancı kişinin gönlünde olan görünmez bir yapı idi. Tondrakitler, Ökarist'in kutlanması gibi ayinleri kendi evlerinde, bodrum katlarında, ahırlarda ya da bulabildikleri başka yerlerde yerine getiriyorlardı. Ermeni Patriği Sahak kilise kanunlarında (c. 425), Ermeni büyüklerinin, salt bilgisizlikten Agape ve Ökarist gibi ayinleri evlerinde yaptıklarını

belirtmektedir. Patrik bu tür ayinlerin kilisede yapılması gerektiğinde ısrar etmektedir. (54)

İsa'nın kendisini insanların iyiliği için feda ettiği hikayesini reddettikleri ve haça saygı göstermeyi de kabul etmediklerinden Tondrakitler kutsal şarap ve ekmek (sacrament) ayinini insanların günahlarına karşın İsa'nın kendisini feda edişinden çok inancı kişilerin birlik beraberliklerini simgeleyen bir yemek olarak algılamaktadırlar. (55) Bu birlik beraberlik ahşap bir masaya konulan tek parça ekmeğin birlikte yenilmesi ile simgelenmekteydi. Bu gelenek ise tüm Şii grupların yerine getirdikleri ve G. E. White'ın Kızılbaşların lokma töreni için söylediği gibi "Kutsal yemek ayininin yozlaştırılmış bir şeklidir." (56) Tondrakitler belki de farklı Ökarist anlayışları ve taştan yapılmış sunaklara duydukları nefretten ötürü basit bir odada ahşap bir masanın üzerinden yemek yemekteydiler. (57) Ökarist törenden önce her zaman Agape töreni yapıldı. Agape ise, belki de ilk Ermeni kilisesi dönemlerinde Yahudilerin Paşal yemeğinin (bu yemekte tercihen güvercin ya da koyun eti olmak üzere et tüketilirdi) bir devamı sayılırdı. (58) Frederik Macler'e göre Matal ya da Matagh adındaki bu tür adaklar hala Ermeniler tarafından

53- Ghowkas *Inchichian, Description of Armenia (Ermenistan'ın Tasviri)*, 1822, s. 113

54- Conybeare, *age*, s. 23, 27, 49, 77, 78, 125, 162, 164

55- *Age*, s. 22, 26, 163, 173 ve İvanow, *age*, s. 54

56- White, *age*, s. 231

57- Conybeare, *age*, s. 163

58- *Age ve Adjarien, "Gyorans et Thoumaris"*, s. 302

yerine getirilmektedir. Bu adak törenlerinde horoz, koyun ya da meyve sunulmaktadır. (59)

Şabak ve Ehl-i Hak'ın toplu yemeklerinde de horoz ya da koyun kesilmektedir. (60) Bu tür törenlerin 19. yüzyılın başlarına kadar bugünkü Sovyet Ermenistan'ın Şirak kenti Arkhweli köyünde sürdürülmüş olması ilginçtir. Bu köyün nüfusu Pauluscu-Tondrakit olan yirmi beş haneden oluşmaktaydı. Köyün Ermeni Ortodoks papazı bu aykırı aileleri tespit edip 23 Mayıs 1841'de Eriyan (Yerevan) Kilise Meclisi'ne bir yazı yazıp "günahkar" uygulamalarını anlatmıştır. Bu uygulamalardan birisi Komünyon (Ökarist) toplantısı idi. Bu toplantıya katılan herkese bir parça ekmek ve bir yudum şarap verilmekteydi. (61)

Pauluscular ile radikal Şii-lerin dinsel hiyerarşileri arasında da benzerlik bulunmaktadır. Pauluscu-Tondrakitlerin kilise örgütü ve papazları yoktu, ancak "seçkinler" diye anılan yaşlılar heyeti vardı. Bu yaşlıların kişilere sorumluluk verme ve alma yetkisi vardı, belli bir görevleri yoktu, kilisede özel bir işlevleri de yoktu. Ancak Pauluscular Tanrı'nın varlığının bu kişilerde bulunduğu ve sonuç olarak İsa ile aynı yapıda olduklarına inanırlardı. Onlar ile İsa arasındaki fark ise sadece farklı derecelerden iba-

retti. (62) Bu durum, Şii-lerin dini liderlerine attettikleri mistik güçleri anımsatmaktadır. Şii-lerin dini liderleri de "yaşlılardan" başka bir şey değildir ve çok büyük saygı görürler. Hatta Ehl-i Hak'ta Tanrısal varlık gibi kabul edilirler. (63) Toplumda kişilere görev verebilen ve görevden azleden yegane kişiler sayılan dini liderler, "Hakikat"ın tezahürü olarak kabul edilir. Bu liderler sadece kişilerin günah çıkarmasına yardımcı olmaz, aynı zamanda günahlarından arınıp bağışlanmalarını da sağlarlardı. (64)

Kızılbaş Kürtler ile Hristiyan Ermeniler

Birçok gelenek görenek Kızılbaş Kürtlerin Ermeniler ile akraba olduklarını göstermektedir. Bu geleneklerden birisi ise Ermeni bir papazın bakire kızından doğan 5. İmam Muhammed-el Bakır ile ilgili anlatılan Kızılbaş öyküsüdür. Bu halk anlatısı Capt Molymeux-Seel tarafından kayıt edilmiş ve İmam el-Bakır'ın, mezheplerinin kurucusu olduğuna inanan Dersim'deki Kızılbaş Kürtler tarafından anlatılagelmıştır.

Ali'nin oğlu Hüseyin, Kerbela'da (Ekim 680) öldürüldükten sonra katiller başını kesip Şam'a Emevi Halifesi Yezid-İbn Muaviye'ye götürürler. Şam'a giderken dinlenmek için Akh (kardeş)

Murtaza Keşiş adında bir Ermeni din adamının evinde dururlar. Keşiş, Hüseyin'in başının doğa üstü işaretler taşıdığını görür ve onu ister. Bu değerli emanete nasıl sahip olabileceğini düşünür, ama aklına bir yol gelmez. Derin derin düşünürken içeriye en büyük oğlu girer ve neden bu kadar düşünceli olduğunu sorar. Keşiş oğluna, Hüseyin'in başını saklama konusundaki arzusunu söyler. Oğlu bir çözüm önerir ve Hüseyin'in başı yerine kendi başını kesip "Türklerle" (burada Hüseyin'i öldüren Sünni Müslümanlar anlamında) vermesini teklif eder. Keşiş hiç duraksamadan oğlunun başını keser ve "Türkler'e sunar. Ancak onlar bunu kabul etmez ve Hüseyin'in başını götürmekte ısrar ederler. Keşiş'in 7 oğlu vardır ve sırasıyla altı oğlunun başını keser. Ancak Hüseyin'in katillerini tatmin etmek için çabaları boşunadır. Şimdi ne yapacağını kara kara düşünürken bir ses duyar: "Son oğlunun başına Hüseyin'in başının kanını sür." Keşiş aynısını yapar. Katillere son oğlunun başını takdim ettiğinde onlar bunu Hüseyin'in başı sanıp hiç duraksamadan alırlar. Böylelikle Hüseyin'in başı Ermeni papazında kalır. Böyle değerli bir hazineye sahip olan keşiş, başı özel bir yere koyar ve altın, gümüş ve ipek ile süsler.

Keşişin bir de kızı vardı.

59- Bkz. Macler'in Adjarien'in eserine ilişkin değerlendirmesi, s. 305

60- Al-Sarraf, Al-Shabak (Şabak), s. 120-121; İvanow, age, s. 55; Grenard, "Une Secte Religieuse" (Bir Dinsel Tarikat), s. 517-18; Petrushevsky, İslam in İran (İran'da İslamlık), s. 264

61- Conybeare, age, s. 49

62- Age, s. 36 ve 124

63- Bkz. Stead, "The Ali-İlahi Sect" (Ali-İlahi Tarikatı), s. 186-187; İvanow, age, s. 55

64- Dinsel hiyerarşi için bu eserin 8. bölümüne bkz.

Kız Hüseyin'in başının bulunduğu özel odaya girer ve hayretle bal ile dolu altın bir kaseyi görür. Hüseyin'in başı değişime uğramıştır. Kız balıdan bir parça tadar ve anında hamile kalır. Hamile olduğunu farkedenden babası onu öldürmeye kalkar. Ancak keşişin kızı mucuzevi bir şekilde,

du. Bu olay nedeni ile çocuğu Türkçe'de "bakır" anlamına gelen Bakır adı verilir. (65) Türkçe'de "bakır", gerçekten de bakır anlamına gelmektedir. Ancak bu 5. İmam Muhammed İbn Ali için geçerli değildir. 5. İmam al-Baqr adını din bilimleri konusundaki derin bilgilerden ötürü

Ali'nin ya da oğlu Hüseyin'in başını emanet edecek kadar güven duymalarıdır. White'in da haklı olarak belirttiği gibi, bu öykü Alevilerin kahramanları öldürüldüğü ve ölüsüne saygısızlık edildiğinde, ateşli bir Hristiyanın bile, kahramanının küçük düşürülmemesi için oğullarını ve karısını hiç düşünmeden feda edebileceğine inançları konusunda fikir vermektedir. (66)

Bu öykü ayrıca Bektaşî tarikâtının ikinci kurucusu olan Balım Sultan'ın mucizevi doğumunu da çağrıştırmaktadır. Bakır ile ilgili öyküde olduğu gibi Balım Sultan da, bal yedikten sonra ona hamile kalan bir Hristiyan prensesten doğmuştur. Gerek Bektaşîlilerin gerekse Kızılbaşların liderlerinin mucuzevi bir şekilde Hristiyan bakireler tarafından doğurulduğu konusunda aynı inanca sahip olmaları rastlantı olmasa gerek. İster gerçek olsun ister olmasın, her iki öykü de Hristiyanlığın (bu Kızılbaş hikayesinde de Ermeni etkisi) Şii mezhepler üzerindeki büyük etkisine işaret etmektedir.

Hüseyin'in başının Şam'a götürülmesine ve Hristiyan papaz ve keşişlerin Hüseyin tutkusuna ilişkin birçok öykü artık Şii folklorunun bir parçası olmuştur. Bu öykülerin birinde de Hüseyin'in katilleri Suriye'nin Baalbek kentinden ayrıldıktan sonra geceyi bu Hristiyan keşişin hüccresinin yanında geçirirler. Karanlıkta, keşiş penceresinden dışarı bakar ve Hüseyin'in başından göğe yükselen bir ışık demeti

Gerek Bektaşîlilerin gerekse Kızılbaşların liderlerinin mucuzevi bir şekilde Hristiyan bakireler tarafından doğurulduğu konusunda aynı inanca sahip olmaları rastlantı olmasa gerek. İster gerçek olsun ister olmasın, her iki öykü de Hristiyanlığın (bu Kızılbaş hikayesinde de Ermeni etkisi) Şii mezhepler üzerindeki büyük etkisine işaret etmektedir.

Hüseyin'in başının dönüştüğü balı tadınca hamile kaldığı konusunda babasını ikna eder. Babası ona inanır ve gururlanır.

Bir gün keşişin kızı soğuk alınlığına yakalanır. Keşiş kızı aksırdığında burnundan bir alevin çıktığını görür. Bu alev hemen bir çocuk şeklini alır. "Türkler" Ali'nin soyundan bir çocuğun doğduğunu duyunca çocuğu öldürmeleri için adamlarını gönderirler. Keşişin evine geldiklerinde çocuğun annesi çamaşır yıkamaktadır. Adamların çocuğu öldürmek istediklerini seziyen kadın çocuğu ateşin üstünde bulunan kazana koyar ve üstünü çamaşır ile örter. Bu adamlar büyücüydüler ve çocuğun bir bakır kazanda saklı olduğunu biliyorlardı. Ancak hangi evde bulunduğunu bilmiyorlardı. Şaşkın bir şekilde orayı terk ettiler ve çocuğun hayatı kurtulmuş ol-

almıştır. Ancak gerçek şu ki, bu öyküyü çıkaran her kimse İmam Al-Baqr'ın annesi olarak bir papazın kızı olan Ermeni bir bakireyi tayin ederek Kızılbaş Kürtler ile Ermeniler arasında güçlü bir ilişkiye işaret etmek istemiştir.

G. E. White'in aktardığı bu öykünün değişik bir şekline göre de düşmanları tarafından öldürüldükten sonra Ali'nin başı kesilir ve şans eseri olarak da saklaması için Hristiyan bir papaza verilir. Daha sonra Ali'nin başını, onunla gösteriş yapmak için geri isterler, ancak papaz onu geri vermez. Sonunda papazın karısı papaza kendi başını kesip onlara vermesini söyler. Papaz aynısını yapar ve karısının başını katillere verir. Onlar da onu kabul ederler. Bu öykünün otantik olması o kadar önemli değildir. Önemli olan Şiilerin her iki öyküde de olduğu gibi, Hristiyanlara

65- Bkz. Molyneux; Seel, age. s. 64-65

66- White, age, s. 698

görür. Keşiş ayrıca gökte bir kapının açıldığını ve bir melek alayının Hüseyin'in başını karşıladığını görür. Ertesi gün keşiş Hüseyin'in başını taşıyanlardan, onu kendisine bırakmalarını ister, en azından bir saatliğine. Katiller ancak para karşılığında başı ona vereceklerini söylerler. Keşiş adamlara istedikleri parayı verir, onlar da keşişe bir mızrağa taktıkları başı verir. Başı ellerine alan keşiş onu öper ve ağlamaya başlar. Elindeki başa dönüp, Hüseyin'den cennette büyükbabası Muhammed'e rastladığında, kendisinin (keşiş) Allah'tan başka Tanrı olmadığına, Muhammed'in onun Resulü, Ali'nin ise onun velisi olduğuna tanık olduğunu iletmesini rica eder. Ondan sonra keşiş katillere Hüseyin'in başını iade eder. Keşiş'ten aldıkları parayı paylaşmak isteyen katiller şaşkınlık ile paraların çamura dönmüşüğünü görürler. Çamurdan paranın üstünde de şu ibare bulunur: "Haksızlık yapanlar kendilerini bekleyen kaderden haberdardırlar." (68) Bunun dışında Irak'taki Şiilerin arasında geleneksel bir öykü vardır. Burada da bir İngiliz, katilleri tarafından kuşatılan ve Fırat'ın sularına

yaklaştırılmayıp susuzluktan ölüme mahkum edilen Hüseyin ve kafilesine yardıma koşar ve Hüseyin'e su verir. Ancak, bu daha çok, Irak'ın İngilizler tarafından kuşatılmasına karşı olan güney Irak'taki Şiilerin sempatisini kazanmak için, İngilizlerin bir propagandası izlenimini taşımaktadır.

Kızılbaşlar ile Ermeniler arasında ilişki kuran başka bir gelenek de efsanevi el-Khadır figürüdür (daha çok Hıdır diye bilinir). Kuran'da el-Khadır adı geçmese de, islam geleneğinde Hıdır Musa ile özdeşleştirilir (Kuran, Sure 18). Bir gün Musa İsrailoğullarına büyük bir şevk ile vaaz verirken birisi ona kendisinden daha bilge birisinin olup olmadığını sorar. Kendisi olumsuz cevap verir. Tanrı Musa'ya görünür ve hizmetkarı Hıdır'ın kuşkusuz kendisinden daha bilge olduğunu ve onu iki denizin birleştiği yerde bulabileceğini söyler. Musa yanına Nun'un oğlu Joşua'yı da alıp uzun bir yolculuğa çıkar ve sonunda Tanrı'nın ona anlattığı yere gelir ve orada Hıdır'ı görür. Öykü Hıdır'ın Musa'dan daha bilge olduğunu kanıtlayan kerametlerinin anlatımı ile devam eder. Hı-

dır'a ölümsüzlük pınarından su içme izni verilmiştir. Böylelikle Hıdır ölümsüzleşip, ona her zaman yeşil anlamına gelen Hıdır adı verilmiştir. (69) Hıdır genelde Phimeas, Eliyap, Büyük İskender ve Aziz Georg ile de bağlantılıdır. Gerek Müslümanlar, gerekse Hristiyanlar tarafından Hıdır, bir ermiş olarak kabul edilmektedir ve Kudüs, Nablus, Şam, Bağdat ve Musul'da birçok camii ve dini yerler onun adını taşımaktadır. (70) Ermeniler ise onu Aziz Sarkis (Sergius) (71) ile bağdaştırırlar. Türkiye'deki Kızılbaşlar ise ona Hıdır Ellez der ve koruyucusu Aziz Sarkis olan Ermeni kiliselerini ziyaret ederler. (72) Ayrıca Aleviler bir hafta oruç tuttuktan sonra Hıdır'ın adına 9 Şubat'ta bir kutlama yaparlar. (73) Diğer Şii gruplar olan Bektaşî ve Suriye'deki Nusayriler arasında da Hıdır önemli bir yer tutar. Hıdır geleneği, Şiiler (özellikle Kızılbaş Kürtler) ve Hristiyanlar arasında önemli bir ilişkiyi sağlamaktadır.

Kızılbaşlar ve Ermeniler arasındaki ilişki, Kızılbaşların Ermeni kiliseleri ve kutsal yerlerine gösterdikleri saygı ile güçlenmektedir. Muş'ta

67- Bu eserin 19-20. bl. bkz.

68- Bkz. Maqat al-Huseyn wa Masra Ahl Beytihi wa Ashabihi fi Karbala al-Mustahir bi Maktal Abi Mikhnaf, Necef, s. 107-108

69- 12 İmamlar için bu kitabın 9. bölümüne bkz. İbn Kathir (İbn-i Kesir), Al-Bidaya wa al-Nihaya, Cilt I, s. 321-326 ve 355-367, Al-Maclişi, Bihar al-Anvar, 13, s. 278-322; Al-Makdisi, Al-Bad va al-Tarih, s. 77-78; W.C. Taylor, History of Mohammedanism (İslam'ın Tarihi), s. 31-33; LeStrange, The Lands of the Eastren Caliphate (Şark Halifeliğinin Ülkeleri), s. 175; E. W. Hasluck, Christianity and Islam (Hristiyanlık ve İslam), II, s. 319-336

70- Hasluck, age, s. 327

71- Molyneux-Seel, age, s. 66 ve Pietro Della Valle, Viaggi di Pietro Della Valle il pelligrino, Roma, 1658, II, s. 258

72- Molyneux-Seel, age, s. 66

73- Grenard, age, s. 518

bulunan Ermeni kilisesinde Ermenice yazılmış eski Ahid'in eski bir kopyası bulunmuştur. Gerek Ermeni vatandaşlar gerekse Kızılbaş Kürtler bu eserin iyileştirici gücüne inanmaktaydılar. (75) Dersim hükümetinin bulunduğu Hozat'ın kuzeyindeki Ermeni manastırı Surp Garabet Vank da (Vaftiza Aziz John Manastırı) Kızılbaş Kürtler tarafından büyük ölçüde saygı görmektedir. Bu bölgede yaşayan insanların bir inanışına göre Kürtler bu manastırı yıkmak istemişler, ancak Vaftizci Aziz John'un kutsal varlığı buna izin vermemiş. Aziz'in Tanrısal gücünü gören Kürtler, artık manastırı hastalıklardan kurtulma umudu ile ziyaret etmeye başlamışlar. (76) Anlatılanlara göre Kızılbaşlar Hristiyan kilise ayinlerine de katılıp diğerleri gibi diz çöküp dua etmektedirler. Kızılbaşların ayrıca hiç çekinmeden ölülerini Ermenilerin ölülerinin yanına gömmeleri de, Ermeniler ile olan yakın ilişkilerinin bir göstergesidir. Çünkü Sünni Müslümanlar için böyle bir durum söz konusu bile olamaz. Ellsworth Huntington'un anlattığına göre, Dersim'deki Kala köyünün arkasında, Muşar Dağı'nın yamacında birçok türbe bulunmaktadır. Anlatılanlara göre bu

türbelerden birinde bu dağın ucunda bulunan büyük kilisenin bakımını üstlenen bir Ermeni kızın kabri bulunmaktadır. Kızılbaş ağaları bu Ermeni kızın mezarının yanında bulunan mezarlığa gömmekten onur duymaktaydılar. (77)

Kızılbaş ve Ermeniler arasındaki sosyo-dinsel ilişki artık yerleşmiş bir gerçektir. Etnik açıdan ve belki de antropolojik açıdan aynı olan Ermeni ile Kürtler ezelden beri Anadolu'da yanyana yaşamaktadırlar. (78) Gerçekten de Doğu Türkiye'nin Ermeni illerinde yoğun bir şekilde Kızılbaş nüfusu bulunmaktadır, birçok köyde ise Ermeniler ile Kızılbaş Kürtler yanyana yaşamaktadır. (79) Bu birliktelik zaman zaman birdenbire alevlenen şiddet olayları ile ya da ideolojik kökenli sosyal çatışmalar nedeni ile bozulmuştur. Yukarı Fırat bölgesindeki Rumkale'de bulunan eski Ermeni Aziz Nerses Kilisesi 17. yüzyılın ikinci yarısında Müslümanlar tarafından zorla işgal edilmiştir. (80) Aynı şekilde Dersim'in Hozat köyünün asıl sakinleri olan Ermeniler Kızılbaş Kürtler tarafından kovulmuştur. Köydeki kilisenin mezarlığında bulunan kabir taşlarında hala Ermeni din adamları için kullanılan çiçek süslü haç işa-

retlerini görmek mümkündür. (81) Bazı durumlarda da Kürtler Ermeni köylerine yakın yaşamakta ve Ermeni kızlarını kaçırıp onlarla evlenmektedirler. (82)

Sonuç

Sonuç olarak, daha çok Doğu Türkiye'de yaşayan ancak doğudaki Erzurum'dan batıdaki Aydın ve İzmir'e kadar dağılmış olan Kızılbaşların dini, İslamın Şii mezheplerinden sayılmaktadır. Bununla birlikte Kızılbaşların inancı birçok Pagam ve Hristiyan unsurlar taşımakta ve böylelikle katı İslamın dışına çıkmaktadır. Kızılbaşların bazıları yukarı Fırat vadisinde Dersim'de yaşayan Kürtlerdir. Bu bölge birçok Ermeni köyün ve kiliselerin harabelerinden de anlaşılacağı gibi bir zamanlar Ermenilerin yoğun bir şekilde yaşadıkları bölge idi. Kızılbaşların dini inanç ve gelenekleri Suriye'deki Nusayriler, Şabaklar, Bacwanlar, Sarhiyya-Kakaiyyalar, Irak'daki İbrahimiyyalar, batı İran'daki Ehl-i Hak (Ali İlahiler) gibi değişik isimler ile anılan diğer Şii gruplar tarafından da paylaşılmaktadır. Bazen Şabaklar Kızılbaşlar ile özdeşleştirilip Kızılbaş diye çağrılmaktadır. Anadolu'dan Suriye'de, Irak'a ve İran'a kadar uzanan

74- E.W. Hasluck, age, II, s. 319-336 ve Dussaud, *Histoire et Religion des Nosairis* (Nusayrilik Dini-nin Tarihi), s. 128-135

75- Southgate, age, I, s. 196

76- Molyneux-Seel, age, s. 68

77- Huntington, age, s. 188

78- Von Luschan, "Early inhabitants of Western Asia" (Batı Asya'da İlk-Erken Yerleşim), s. 241-244

79- Dunmore, Rapor, *Missionary Herald* 54 (Nisan-1858); Parson, Rapor (17 Kasım 1857)

80- Michele Febure, *Theatre de la Turquie* (Türkiye'de Tiyatro), Paris, 1682, s. 45-46

81- J. G. Taylor, age, s. 323

82- Von Luschan, age, s. 229

bir bölgede yaşayan bu mezheplerden bazılarının üyeleri çok az farklılık gösteren ortak inançlarının yanında aynı zamanda ortak bir etnik kökeni de ortaya çıkaran antropolojik benzerlikler taşımaktadırlar. Bu bölge, başta Persler, Kürtler ve Ermeniler olmak üzere birçok etnik grubun birleştiği bir bölgeyi oluşturmaktadır. (83) Bu bölge ayrıca 13. yüzyıldan beri Şii propagandacıların etkinliklerini yürüttüğü Türkiye ve İran arasında bir sınırı oluşturmaktadır. Şii propagandasını göçebe Türkmenler ve Kürt aşiretleri, Er-

meni Hristiyanlara uygulamaktaydılar. Sonuç olarak dış yüzeyi Şii İslam ancak özü Paganizm, Mitraizm, Ermeni Hristiyanlığı ve belki de Mazdaizm karışımı heterodoks bir din ortaya çıkmıştır. (84) Bu heterodoks Şii mezheplerin üyelerinin kendi ifadelerine göre Hristiyanlık ile, özellikle de Ermeni Hristiyanlığı ile güçlü bağları bulunmaktadır. Bu kişilerin çoğu büyük olasılıkla ya inanarak ya da zorla bu dine dönmüş ancak Hristiyan inancı ve geleneklerini bırakmamışlardır. Ermeni Hristiyanlığından Kızılbaşlığa

geçenlere güzel bir örnek olarak Trabzon ilinin Rize(n) bölgesindeki köylerin sakinlerini gösterebiliriz. Bu insanlar İslamı kabul etmelerine rağmen vaftiz törenini hala sürdürmektedirler ve Türkçe'den çok Ermenice konuşmaktadırlar. (85) Burada incelediğimiz Ghulat mezheplerinin çoğu Türkiye'deki Şiiiler ile aynı kategoriye girmektedir. Asırlardır Anadolu ve İran arasında aşip gelen bu insanlar, nüfusun canlı bir kısmını oluşturmaktadırlar. (86)

83- Age, s. 241-244

84- Hasluck, age, I, s. 157-158

85- Cuinet, La Turquie d'Asie (Asya Türkiyesi), I, s. 121

86- Hasluck, age, I, s. 158

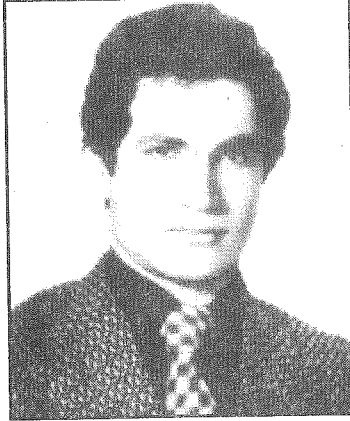
ingilizce'den Çeviren, Huri Tuşık Özkurt

Kaynak: Matti Moosa, *Extremist Shiites, The Ghulat Sects (Ekstrem Şiiilik, Sapkın Tarikatlar)*, Syracuse Un. Press, 1988

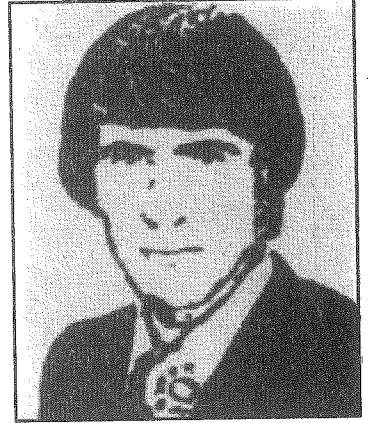
*Çıra dibe bazûyê lî kêr ne ketî
Dilê jî evin û guleyan ra venebûyî*

Hacı Sait Sıtkı

Yılmaz Demir

Abdulselam Aydın

Em wan tu car birnakın

DENG YAYINLARI

Türkçe İzahlı Kürtçe Gramer (<i>Baskısı Bitti</i>).....	Kamuran Ali Bedirxan.....	200.000
Dersên Zmanê Kurdi (<i>Baskısı Bitti</i>).....	Baran.....	250.000
Kürdoloji Biliminin 200 Yıllık Geçmişi.....	Rohat.....	300.000
Dawiya Dehaq/Tiyatro.....	Kemal Burkay.....	125.000
Diwana Yekan-Diwana Duduyan-Sewra Azadi...	Cigerxwin.....	500.000
Ferheng (Sözlük) Kürtçe-Türkçe/Türkçe-Kürtçe.	D.İzoli.....	1.000.000
Geçmişten Bugüne Kürtler ve Kürdistan		
Coğrafya-Tarih-Edebiyat -Cilt-1 (<i>Baskısı Bitti</i>)..	Kemal Burkay.....	500.000
Kürtler-1-2 Cilt -(Sosyolojik ve Tarihi İnceleme)	Bazil Nikitin.....	500.000
Ferheng (Sözlük) Zazaca-Türkçe.....	Malmisanj.....	400.000
Yakılan Şiirin Türküsü.....	Kemal Burkay.....	300.000
Azadi û Jiyan-Özgürlük ve Yaşam.....	Kemal Burkay.....	320.000
Diwana Sîsêyan Kime Ez-		
Diwana Çaran Ronak (<i>Toplatıldı</i>).....	Cigerxwin.....	500.000
Em Bıwîsîn.....		250.000
Em Bıxwîn - 1		250.000
Em Bıxwîn - 2		250.000
Jiyana Bextewar.....	Ereb Şemo.....	350.000
Şivanê Kurd.....	Ereb Şemo.....	350.000
Kürt Sorunu Barış ve Demokrasi (<i>Toplatıldı</i>).....	Ali Dicleli.....	350.000
Kürtler (<i>Toplatıldı</i>)	Zohoodi-El Dahoodi.....	350.000
Berf Fedi Dike (Şiêr).....	Kemal Burkay.....	300.000
Gula Çile.....	Ferhad Can.....	350.000
Seçme Yazılar -1 (<i>Toplatıldı</i>).....	Kemal Burkay.....	450.000
Seçme Yazılar -2	Kemal Burkay.....	450.000
Gülümse Ey Dersim -Cilt 1- (<i>Toplatıldı</i>).....	Munzur Çem.....	450.000
Mem û Zîn (<i>Toplatıldı</i>).....	Ehmedê Xani.....	1.000.000
PSK 3. ve 4. Kongre Belgeleri (<i>Toplatıldı</i>)		150.000
Gençlik Sorunu (Broşür Dizisi) - (<i>Toplatıldı</i>).....	Celal Özgür.....	120.000
Kadın Sorunu (Broşür Dizisi) - (<i>Toplatıldı</i>).....	Kemal Burkay.....	120.000
Sendikal Hareket ve Demokratik Kitle		
Örgütleri (Broşür Dizisi) - (<i>Toplatıldı</i>).....	İbrahim Metin.....	120.000
Din ve Siyaset (Broşür Dizisi) (<i>Toplatıldı</i>).....	Kemal Burkay.....	150.000
Alevilik, Kurmanci-Kirmancki (Zazaki) ve		
Dersim Üzerine (Brş. Dz.) (<i>Toplatıldı</i>).....	Munzur Çem.....	150.000
Kird, Kırmanc, Dımîli veya 4		
Zaza Kürtleri (Broşür Dizisi) (<i>Toplatıldı</i>).....	Malmisanj.....	150.000
Evdalê Zeynê.....	Ahmet Aras.....	350.000
Çarin (Rubailer) (<i>Toplatıldı</i>).....	Kemal Burkay.....	350.000
Hükümlü Yazılar.....	İbrahim Aksoy.....	350.000

TÜRKİYE GENEL DAĞITIM

DaDa Limited Şirketi

İstiklal Cad. İpek Sok No: 10

Beyoğlu /İstanbul

Tel : 0 (212) 249 51 11 - Fax : 0 (212) 251 44 49

DENG YAYINLARI

Atatürk Bulvarı Emlak Bank. Apt

No: 146/28

Aksaray / İstanbul

Tel : 0 (212) 513 63 25 - Fax : 0 (212) 513 63 26